

A KIR. M. PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNYEGYETEM
POLGÁRI TÖRVÉNYKEZÉSI JOGI SZEMINÁRIUMÁNAK
KIADVÁNYAI.

4. SZ.

JOGÁSZI HIVATÁSOK A HARMADIK BIRODALOMBAN

ÍRTA:

DR. CSÁNK BÉLA
MIN. OSZTÁLY TANÁCSOS.

DR. VLADÁR GÁBOR

M. K. T. T., KIR. KÚRIAI TANÁCSSELNÖK ELŐSZAVÁVAL.,

BUDAPEST, 1941.

A kir. m. Pázmány Péter Tudományegyetem
polgári törvénykezési jogi szemináriumának
kiadványai:

1. *Csánk Béla*: Adalékok az angol törvénykezési joghoz.
2. *Wiszkidenszky Gusztáv*: A felek igazmondási kötelessége a polgári perben.
3. *Mára Mihály*: Kereseti jog a házassági köteleid perben az egyházi jog szerint.
4. *Csánk Béla*: Jogászi hivatások a harmadik birodalomban.
*5. *Várady Béla*: A perbeli mulasztás jogi természeté.

* Előkészületben.

Felelős kiadó: Dr. Csánk Béla.

Held János könyvnyomdája, Budapest, II., Mecset-u. 8. Telefon: 153— 695.

ELŐSZÓ.

Igazában nem a műhöz írok előszót, hanem ahhoz a lelki folyamathoz, ami az olvasóban akkor indul meg, amikor a tárgy érdekességétől, az előadás lüktető élénkségétől s a megismerés olthatatlan vágyától elragadva a mű végére érkezett, a mű utolsó lapjára a könyv hátsó tábláját ráhajtotta s a szerzett új ismeretekből s az olvasottak nyomán támadt benyomásokból a német igazságügyi szervezet hatalmas épületének képét megalkotni, képzetet közé beilleszteni s róla ítéletet alkotni készül.

A gondolkodó embert nemcsak az ismeretszerzés soha ki nem elégíthető szomja jellemzi, hanem az a nyugtalanság is, amely lelkét megüli, amikor az újat, a szokatlant eddigi ismereteivel viszonylatba hozni nem tudja. A léleknek ez a csodálkozó nyugtalansága (τὸ θαυμάσιον) készíti a gondolkodó embert arra, hogy új ismereteit a meglévők közé beilleszteni, viszonylataikat meghatározni s betetőzésül ítéletét megalkotni törekedjék. A léleknek ehhez a rendszerező munkájához kívánnék egy-két eligazító szempontot adni.

1. A tanulmány mintegy hat-hét évi forrongó korszak képét tárja elénk. Maguk a németek: „Umbau”, „neue Grundlegung”, „Revolution” s más efféle, a gyökerekig hatoló újítást jelentő kifejezésekkel jelölik meg ennek a korszaknak a jogi életét. Alapvető kérdésekben, mint amilyen: a jogforrások rendszere, a bíró és a jogszabály viszonya, a bírói függetlenség, a bírói és a politikai hatalom viszonya, a közjog és a magánjog elhatárolása, a jog rendszere, a kódexek szerepe, a jogtudomány feladata, a jog és a bölcsélet, a jog és az erkölcs egymáshoz való viszonylata és sok más alapvető kérdésben széles mederben folyik a vita. Hiba volna tehát, ha a nemzeti szocialista jog alakulásának a képét mai állapotában valami bevégeztnek, teljesen kialakultnak tekintenők.

2. A nemzeti szocialista jogalakulásnak a folyamata forradalmi jelenség. Hans Frank mondja: „A nemzeti szocialista forradalom kezdettől fogva a jog forradalma”. (Die Aufgabe des Rechts. Ein Rückblick auf das Jahr 1937. Zeitschr. der Akademie f. deutsch. R. 1938. 1. füzet). Minden forradalmi jelenségnek túlzásai vannak. Forradalom csak ellenállhatatlan erővel érhet el eredményeket, ehhez hatalmas nekirohanás kell, a nagy lendületet pedig mozgásában mérsékelni nem lehet. A forradalmi módszerből folyó túlzások azonban — amint a lendület lassul — leválnak vagy elsenyvednek. Hiba volna tehát az átalakulás minden mozzanatát úgy ítélni, mintha az az új jogrendszer szükségképeni velejárója, alkotórésze volna.

3. A világnézetek harca természetyszerűen kihat a jogrendszer-építésre is, nemcsak hogy színét, de jelentékeny részben tartalmát is meghatározza. Hogy a koreszmékből mi az, ami a jogfejlődés szempontjából maradandó érték, mi az, ami rövidebb-hosszabb divatidőket túl él, az eszmék forrásának idejében megítélni nehéz. Hiba volna tehát, ha a birodalom kialakuló jogának értékelésében az ideológiai szemléletnek akár a nemzeti szocialista, akár az ellenlábás eszmékből kiindulva túlságos teret engednők.

4. A nemzeti szocializmus politikai, társadalmi és gazdasági átszerveződés. Ebben az állami és a társadalmi élet minden megnyilvánulására kiterjedő hatalmas mozgalomban — a jog átalakulása csak részlet. A részletnek sokszor olyanban is osztoznia kell az egészsel, ami lényegétől távolabb áll. Az egész összhangjának az érdekében nem egyszer a részletnek is az egészhez simuló új köntösben kell megjelennie, az új köntös alatt azonban a régi húzódik meg. A jelszó új, a tartalom régi. A tulajdonjog új köntöse: az a maradék, amit a köz az egyesnek meghagy; a tartalom a régi, vagyis: a tulajdonos jogát csak a közérdekszabta korlátok között gyakorolhatja. A munkaviszony új köntösét közjogi kelmeből szabják; tartalma a régi, vagyis: a munkaviszony leglényegesebb szabályai cogens szabályok. Az új köntös: a „gesundes Volksempfinden”; a régi tartalom: a jóerkölcs és a méltányosság. Etcetera. Hiba volna tehát, ha csupán a köntöst, s nem a tartalmat látnók.

5. Ha pedig az olvasó a nemzeti szocializmus jogalakulásának eredményeit a magyar jogfejlődéssel kívánja egybevetni, hiba volna, ha figyelmen kívül hagyáná a következőket.

Csakúgy, amint az egyes ember, a körülötte zajló világ s az egyes ember és a nagy világ viszonya változik, akként változik

a nemzet maga, változik a közvetlen környezete és a távoli világ, s változik a nemzet viszonya a nagy világhoz. Amint az egyes embernek élete nem egyéb, mint életviszonyainak állandó hozzáigazítása a maga, a világ és kettőjük viszonyának változásaihoz, akként a nemzet élete sem más, mint állandó hozzáigazodás a benne és a kívülre végbemenő, valamint a külső világhoz való viszonyában beállott változásokhoz. A változásokhoz való pusztá hozzáigazodás egymagában azonban még nem „fejlődés”. Fejlődéssé azzal válik, ha értékeléssel jár együtt, vagyis ha együtt jár annak vizsgálásával, hogy a változás irányában való haladás a nemzet szempontjából értékes-e, nem helyesebb-e a változás elhárítása, amennyiben t. i. az lehetséges, vagy az ellentálló tényezők kifejelesztése vagy legalább egyelőre a közömbösítés (begubózás, mint a nóta is szól: „Ha látom a fürgeteg elejét, Begyűröm a süvegem tetejét”). A célnak, a formának és az eredménynek állandóan szem előtt tartott vizsgálása, a változásokra reagálás irányának, mikéntjének és mértékének tudatos meghatározása, ez a nemes értelemben vett fejlődés. Enélkül haladásról éppen úgy nem lehet szó, mint ahogyan a tutaj nem halad, hanem csak vitetik.

Budapest, 1941. évi március hó 21. napján.

Dr. Vladár Gábor
kír. kúriai tanácselnök.

\

I. FEJEZET.

Az ítélőbíró és az államügyész.¹

A hivatásos ítélőbíró személyével csak aránylag késő időben találkozunk a német jogfejlődés színpadán. Sem az ősi germán jogrendszer, sem a korai középkor joga nem ismeri oly értelemben, mintha a bíró letéteményese és egyben hivatásos kinyilvánítója volna valami oly különös jogi ismeretnek, amely — mint ilyen — a népközösség többi tagja előtt misztikus homályba burkolt titkos

¹ Lásd: Der deutsche Richter und Staatsanwalt. Von Gauführer Senator Dr. E. Rothenberger Oberlandesgerichtspräsident, Hamburg. — Der deutsche Rechtsstand (Deutscher Rechtsverlag Berlin) c. gyűjteményes munkában.

Dr. Mikecz Ödön, akkori m. kir. igazságügyminiszter úr megbízásából, szerencsém volt résztvenni 1939. május 18—21.-ig a nemzeti szocialista német jogászai rend hatalmas tömeg-megnyilatkozásán, a Lipcsében tartott Jogásznapon: Tag des, deutschen Rechts. A gyűlés, német pontossággal elkészített, jogi kiállítással volt összekötve, amelyen hatalmas falis ábrázolatok tették szemléltetővé a Harmadik Birodalom jogászai szervezetét. Mindjárt az első lépésnél nehézségbe ütköztem azonban: csupa ismeretlen terminus technikussal, a jogi hivatásoknak újszerű megjelölésével találkoztam. Mikor azután szíves felvilágosításért a gyűlés éltető szelleméhez, dr. Frank János birodalmi jogászvezetőhöz és igazságügyminiszterhez fordultam, ő minden válasz helyett egy könyvet nyomott a kezembe. Egy könyvet, amelynek címe „Der deutsche Rechtsstand”, és amely világos szabotossággal, kimerítően ismerteti valamennyi német jogőri hivatás történetét és a mai nemzeti szocialista Németországban elfoglalt helyzetét & hatáskörét. Megmagyarázza, hogy a jogász — vagy a mai terminológia szerint: a jogőr (Rechtswahrer) — hogyan és miért valójában „Träger des völkischen Rechts”, és egyben „Typus eines politischen Menschen”.

Szerény kis munkámban e jeles gyűjteményes mű adataiból indultam ki. Abban a reményben teszem, hogy éppoly érdeklődésre fog találni a magyar jogászság körében, mint amilyen szeretettel én foglalkoztam vele.

arcanum. Ez időkből ú. i. a jog még oly közvetlen kapcsolatban áll a népkirályságban nemzetté tömörült törzs élet- és világfelfogásával, hogy annak ünnepélyes kinyilvánítása, mi a jog az adott esetben, nem valamely külön bírói személytől, hanem közvetlenül a népközségtől magától ered.

A törvénykezés természetének illetően felfogása mellett azután mellékes, hogy a konkrét bíraskodást az egyes esetben tényleg a király (királyi béke) a pajzsraemeléssel megválasztott fejedelem (Herzog), a „század” első tisztét viselő Fürst, a törzs szabad tagjainak törzsi gyűlése (Thing) vagy — későbbi időben — az ú. n. Schöffengericht végzi-e. A fontos az, hogy ezek egyike sem hivatásos ítélőbíró, aki élethivatásszerű kizárólagossággal foglalkoznék a jogszolgáltatás bírói feladatával. A szó mai értelmében vett hivatásos ítélőbíróval csak a későbbi jogfejlődés során, a XIV.-től a XVI. századig húzódó időben, vagyis akkor találkozunk először, amikor a német jogrendszer az idegen római jogot recipiálta.

A bírói álláshoz hasonlóan, az államügyöszi hivatás is csak a későbbi jogfejlődésnek volt a gyümölcse: sőt azt mondhatjuk, hogy végérvényesen csak az elmúlt század folyamán kristályosodott ki mai formájában és jelentőségében. Az ősi germán jog nem ismerte a közvádló fogalmát. Jogszabályként állott az a tétel, hogy ahol nincsen panasztevő, ott nincsen bíró sem: „Wo kein Kläger, da kein Richter”. Megjegyzendő azonban, hogy nemcsak a közvetlen sértett, hanem a népközösség törzsi keretein belül bármely harmadik személy is jogosítva volt a panasztételre, a vádemelésre. Hivatásos ügyész nem volt, de nem is volt rá szükség, hiszen minden szabad ember gyakorolhatott nyilvános vádlói funkciókat.

A mai ügyészi szervezet első előfutárjaként az ú. n. „Fiskalatus” jogintézményét említhetjük. 1468-ban történt első ízben, hogy a porosz választófejedelem kamarabíróságánál „Fiskal”-t alkalmaztak. A Fiskai eleinte olyan hivatalnok, aki a fejedelem bonyolult pénzügyeinek kezelésére volt hivatva, a későbbi fejlődés során azonban mintegy a „béke őre” lett, mikor osztályrészül jutott, hogy „a jogrendet és igazságosságot sértetlenül fenntartsa és a megbontottat helyreállítsa”. E fejlődés azonban csak lassan ment végbe. Az 1516. évi kamarabírószági szabályzat szerint a Fiskai még nem szerepel vádlóként bűnvádi ügyekben. E szerepköréhez, legalább is bizonyos mértékben, csak a XVI. század második felében jut.

Az államügyészi intézmény mai formájában azonban nem e középkori germán jogfejlődés eredménye. Valóban francia földről ültették át Németországba akkor, amikor a francia államügyészi intézményt — Napóleon egyéb törvényeivel együtt — 1810-ben a rajnavidéki német területre is átvitték. E fejlődés további eredményekén azután Württemberg és Baden szerveztek először, és pedig a XIX. század második felében, mai értelemben vett, vagyis általános közzvádloi hatáskörrel bíró államügyészi állást. Poroszország területére 1849-ben, míg a birodalom egész területére 1879. október 1-én, az új birodalmi igazságügyi szervezeti törvények életbelépése napján, vezették be az államügyészi intézményt. Csak e naptól kezdve áll fenn tehát az összes német államokban a mai értelemben vett közzvádli hatóság.

A bírói és ügyészi teendőknél a jogszolgáltatás terén való kiegészítő és kapcsolatos természetéből folyik, hogy a német bírák és ügyészek hivatásbeli, kari szervezkedése közös keretben történt.

A német bírói karnak első hivatásbeli egyesülése az 1907. évben megalakult Bajor Bírói Egyesület volt, amelyet azután mihamar hasonló szervezkedés követett a többi tagállamban is. E lokális szervezeteket azután 1908-ban a Német Bírói Szövetség — Deutscher Richterbund — foglalta egybe. E csúcsszervezet központi és birodalmi jellegű kívánt lenni, miért is céljául tűzte ki valamennyi német bírónak hivatásos alapon való kari egybefoglalását. A Szövetség 1909. január 1-én kezdte meg működését, de kitűzött egyetemes célját csak lassan volt képes megvalósítani. Csak a világháború utáni időkben sikerült, fokozatos fejlődés útján, elérnie azt, hogy a német bírák 90—95 %-át tagjai sorába számíthatta. A szövetség a bírakon kívül az államügyészek kari tömörüléseit is magában foglalta, kivéve egy rövidebb ideig tartó megszakitást 1927. és 29. között.

Talán e kari tömörülés és az ily módon kialakuló testületi szellem volt az oka annak, hogy a német bírói és ügyészi kar — néhány sajnálatos kivételtől eltekintve — nagyban és egészen megőrizte integer erkölcsi felfogását a weimari idők világnézeti tévelygéseivel szemben. A nemzetiszocialista uralom a hatalom átvételekor olyan bírói és ügyészi kart talált a birodalomban, amely a maga politikai függetlenségét sértetlenül megővta — és egyes elszigetelt esetektől eltekintve — mindenkor féltékenyen őrködött belső lelki elfogulatlansága csorbíthatlan fenntartásán. Ebből magyarázható a német bírói és ügyészi karnak eleinte a

nemzeti szocializmus tanaival szemben is elfoglalt tartózkodó álláspontja. Mint ahogyan a német írók megállapítják: „a bírói kar egyelőre — úgy látszik — nem értékelte azt az alapvető jogi változást, amely 1933. január 30-án végbement. A régi rendszerek jogi alapfogalmaival dolgozván, a német bírói kar nem ismerte fel azonnal a nemzeti szocialista szemléletnek az egész népközösséget átfogó teljes egységét, a nemzeti szocializmusban is pusztán politikai pártot látott — a politikai párt fogalmának régi értelmezésében —, miért is elsősorban éppen abban látta jól felfogott kari és hivatásbeli erkölcsi kötelességét, hogy a maga lelki függetlenségét e politikai párttól is távoltartsa”. A bírói karnak e magatartását a nemzeti szocializmus szakírói, a legenyhébb kifejezéssel élve „menthető tévedés”-nek bélyegzik.

Kis idővel a nemzeti szocialista uralom hatalomrajutása után azonban, éspedig már 1933. május 23-án a Német Bírói Szövetség mind önmagára, mind a kebelébe tartozó helyi egyesülésekre nézve, kijelentette belépését a Nemzeti Szocialista Jogőregyletbe (Nationalsozialistischer Rechtswahrerbund). Ezáltal a német bírói kar fenntartás nélkül alárendelte magát Hitler Adolf vezér és kancellár szellemi vezetésének. A Harmadik Birodalom bírói karának rendi szervezete ma tehát a Jogőregylet. A Német Bírói Szövetség éppen ezért 1933. október 4-én képviseleti közgyűlésén elhatározta feloszlását, amit a Jogőregylet 1934. január 1-én tényleg keresztül is vitt. Az akkori német igazságügyminiszter (Reichsjustizkommissar) a Jogőregylet negyedik birodalmi gyűlésén, 1933. októberében a legmagasabb német bíróság épületének lépcsőzetéről immár öntudatosan hirdethette, hogy a német jogászai rend szervezkedése végbement és hogy valamennyi német jogász hivatásnak tökéletes egysége újra helyreállott a birodalomban.

E szervezkedést a németek annál is inkább fontosnak tartják, mert e jogászai lépéssel kapott egységes szervezetet az új német jogrendszer kialakításának feladatára hivatott jogászai „rohamcsapat”. A Harmadik Birodalomban ugyanis a bírónak a szorosabb értelemben vett törvénykezés feladatain kívül elsőrendű feladata az is, hogy más jogászai hivatásokban működő kartársaival együtt, válllvetve munkálkodjék az új német népi jog kialakításán. E cél elérése érdekében való munkálkodás egyformán feladata valamennyi jogi hivatás körén belül működő jogásznak, de legelsősorban a bírónak és államügyésznek, akik, amint a Vezér és Kancellár 1928. október 11-én tartott beszédében leszögezte: „Átütő befolyást kell, hogy gyakoroljanak nemzeti szocialista szempont-

ból a német jogi élet fejlesztésére mind eszmeileg, mind pedig gyakorlatilag”.²

A nemzeti szocialista Jogőregyesület kebelében a birodalmi bírúk és ügyészek külön csoporttal (Reichsgruppe) bírnak. E csoportban, a birodalmi csoportvezető (Reichsgruppenwalter) vezetése alatt, a jelenben mintegy húszezer bíró és ügyész tömörül. E hatalmas birodalmi szervezet a helyi Gaugruppenwalter-ek és Stützpunktleiter-ek segítségével valamennyi német bíró és államügyész részére közvetlenül és fennakadás nélkül teszi lehetővé, hogy a központi szerv politikai és jogelvi célkitűzéseiről pontos értesülést szerezzen és hogy ezáltal az új német nép jog megalkotásának feladatában való részvételeibe belekapcsolódhassék.

E már részben kialakított, részben kialakításra váró új német nép jog — a nemzeti szocialista jogfelfogás szerint — a legszorosabb eszmei kapcsolatban kell, hogy álljon a német nép lelkében élő és a mindennapi életben tényleges valósággá váló germán világnézettel. Csak e világnézeten felépülő ideológiai rendszer mindent átfogó teljességén belül állapítható meg kétséget kizáró módon az, hogy mit kell a mai német jogrendszerben a jogásznak jogon értenie. A nemzetiszocialista uralom a nemzeti szocialista német munkáspárt — NSDAP — programjának 19-ik pontjában azt a kívánalmat fektette le, hogy a materialista világfelfogáson alapuló római jogrendszert német általános népi jogrendszerrel (Deutsches Gemeinrecht) váltsa fel. E feladat egyike a nemzeti szocialista népközösségi állam legfontosabb feladatainak. Idevonatkozólag idézem Dr. Hans Heinrich Lammers államtitkárnak, a német birodalmi kancellári hivatal főnökének a Magyar Jogászegylet 1936. évi december hó 5-ik napján tartott teljes ülésében mondott következő szavait:³ „A német jogfejlődés története ugyanazt a változó és szétforgácsolt képet mutatja, mint az egész német történelem. A középkorban bekövetkezett az a folyamat, amelyet a római jog befogadásának nevezünk: A régi római jog kiszorította a németet, a német jogélet a római jogban fejlődött jogi fogalmak szerint osztatott be. Ez a római jog világos logikára vallott ugyan,

² *Hitler* Adolf vezér és birodalmi kancellárnak a berlini Sportpalastban 1933. október 24-én tartott beszéde különösen két tényezőt emel ki, mint a jogalkalmazás és bíraskodás terén megvalósítandó kormányzati programm elemeit: *harcot egy új jog kialakításáért és a bizalom helyreállítását a bíróságok iránt.*

³ Dr. H. H. Lammers: A nemzeti szocialista állameszme és megvalósulása a Harmadik Birodalomban.

de hát nem német földön termett, ezért szükségképpen nem is válhatott népszerűvé. Még a múlt század német törvényhozása sem talált vissza a régi német jogi gondolkodás betemetett forrásaihoz. Ez a törvényhozás különben is a francia forradalom eszméinek befolyása alatt állott. Az egyénnek lehetőleg korlátlan uralma valósult meg.⁴

A jog formalisztikus kezelése arra vezetett, hogy az erkölcs és a jog nem egyezett többé egymással. A német nép tömege nem értette többé a jogot, hanem értetlenül, sőt elutasítóan állott vele szemben. Mert, ha jog és erkölcs nem fedik egymást, akkor vagy az erkölcs hamis, vagy a jog helytelen. A nemzeti fölemelkedés után tehát a német jog terén is meg kellett kezdődnie egy hatalmas átalakítási folyamatnak. Meg is kezdődött és lépésről-lépésre halad. Ennek a megújított jognak kiindulópontja nem az egyén többé, hanem a népközösség. Az új jogot alárendeljük a népiség örök törvényeinek, a népközösség igényeinek. Ez az alárendelés nemcsak a közjog terén valósul meg, hanem egyformán áll a magánjogra is. A megújított német jogot külsőleg is olyan formába öntjük, amely nemcsak kevésszámú jogtudós, hanem a nép számára is érthető. A nép jogi érzületéből fakadó, a tősgyökeres régi német jogban gyökerező olyan újított német jog keletkezik, amely évszázadokat fog túlélni”.⁵

A német jog elvi újjáalakításán, az új jogrendszer megteremtésén fáradozni — a dolog természete szerint — mindenekelőtt a német bírói kar osztályrésze.⁶ Aki tehát a nemzeti szocialista

⁴ „Die ungarische Rechtsentwicklung — írja Nizsalovszky Endre — ist folgerichtig von jenen Sätzen des deutschen Rechtes abgewichen, welche die extremsten Ausflüsse des Liberalismus und der Kapitalistischen Gesinnung bildeten.” (L.: Neue deutsche Rechtsgedanken und das ungarische Privatrecht.)

⁵ Das Gesetz, als Lebensordnung gefasst, hat an der standigen Veränderung allén Lebens teil; es muss langsam und vorsichtig der Entwicklung des völkischen Lebens gemass weiterentwickelt werden — írja de Boor.

⁶ Ismételten de Boor-t idézem, aki Die Auflockerung des Zivilprozesses, 1939. c. művében a mai német polgári jogszolgáltatás feladatait a következőkben látja (37. old.): Die Aufgaben einer „volkstümlichen Zivilrechtsplege” sind: anschauliche Anwendung des Rechts, Zusammenpassen von Gesetz und Leben, vorsichtige Weiterentwicklung des Rechts. In dieser dritten Rechtspflegeraufgabe alsó sehen wir den Prozesszweck des Dritten Reichs. Der Rechtsschutz des einzelnen ist nur ein Mittel zur Durchführung der Aufgabe, aber freilich: ein durchaus unentbehrliches Mittel. Majd 39. old.: Es handelt sich nicht mehr um die Privatangelegenheit der beiden

német ítélőbíró jelenlegi jogi helyzetét és jövőbeni feladatait szabatosan kívánja vázolni, szemlélődése kiindulópontjául mindenesetre azt a hatalmas ideológiai változást kell, hogy alapul vegye, amely a német nép világfelfogásbeli beállítottságában 1933. január 30-ika óta végbement. A Führer kijelentése szerint a jog és a nemzeti szocialista világfelfogás között semmiféle különbség nincsen, de nem is lehet, mert a kettő ugyanaz.

A nemzeti szocialista forradalom szemben a liberális világ irányzatával, amely utóbbinak tudatos és tökéletes ellentéte, forradalmat jelent az egyestől a közösség felé. Az egyénnek, mint eddig általában elismert értékmérőnek a helyébe a népközösség fogalma kerül, vagyis az öntudatos nemzeté, mint ilyené. Csakis ami a nép egyetemének használ, érvényesülhet jogként.⁷⁾ A jognak nem lehet többé az a feladata, hogy pusztán az egyén önző szabadságjogait óvja, hanem igenis feladata az, hogy biztosítsa a német nép örökérvényű életértékeinek csorbítatlan fennmaradását.⁸⁾ Ez eszmetan abból a meggyőződésből indul ki, hogy az emberek gondolkodásukban, érzésükben és cselekvésükben különböznek egymástól. Szerinte az emberek között mutatkozó e lényeges különbségek nem esetlegesek, hanem vérükben gyökereznek. „Eb-

im Prozess befindlichen Volksgenossen, sondern um das allgemeine Interesse der Volksgemeinschaft an richtiger Rechtspflege. „Die Partéien müssen sich bewusst sein, dass die Rechtspflege nicht nur ihnen, sondern zugleich und vornehmlich der Rechtssicherheit des Volksganzen dient. Dem Rechtsrîmtz, auf den jeder Anrecht hat, entspricht die Pflicht, dureh redliche und sorgfältige Prozessführung dem Richter die Findung des Rechts zu erleichtern“. Éppen ezért a perbeli felet, mint ilyet, ma valóságos perkötelességek — Parteipflicht — terhelik. Den Partéien kommt die Pflicht, dem Rechtspflegezweck zu dienen, von aussen; denn sie geht ja weit über die Parteibelange hinaus.

⁷⁾ Ezért péld. a perjogban de Boor szerint: Der Richter ist nur Exponent der Justiz, durch die sich das Volk sein Recht spricht. Allé Prozesshandlungen sollen auf den Rechtspflegezweck gerichtet sein, der sich nicht in den Interessen der Partéien erschöpft, sondern aus dem Bedürfniss der Volksgemeinschaft nach gesunder Rechtspflege erwachst.

⁸⁾ Hitler Adolf szerint:

„Harcolnunk kell fajunk és népünk fennállásának és gyarapodásának biztosításáért, gyermekei táplálékáért, a vér tisztaságának fenntartásáért, a haza szabadságáért és függetlenségéért, hogy népünk a mindenség teremője által neki szánt küldetésre megérhessen.

Minden gondolat, minden eszme, minden tanítás s a tudás összessége ezt a célt szolgálja. Ebből a nézőpontból kell mindent megvizsgálni s célra-vezetőségéhez képest felhasználni, vagy elvetni. Így az elmélet nem meredvehetik halálos doktrínává, hiszen minden az életet szolgálja”.

ből pedig — mondja Lammers államtitkár — meggyőződésünk szerint az következik, hogy a nép nem több-kevesebb egyén összessége, akik bizonyos célszerűségi okokból társadalmi szervezetbe lépnek, hanem, hogy a nép természetadta, istenrendelte szervezet, élő lény, amelybe az egyén nem szabad elhatározása alapján, hanem születésénél fogva, mint sejt, tag, szerv, vagy bármint nevezzük, beletartozik, akár akar, akár nem. Az elsődleges a nép, mint öszslény, amely a maga különös élettani törvényei szerint él és cselekszik. Ez minden erő forrása és nem holmi eredménye az egyéni erő kifejtésnek. Nem az egyén, hanem a nép, mint öszslény a kultúra hordozója. Az egyéni teremtőerőnek ki kell apadnia, ha elszakad a nép egyetemétől. Az egyén életének csak akkor van értelme, ha örök alapját valami magasabban, a népközösségben bírja és ha feladatát és célját a népközösség fenntartásában, fejlesztésében és tökéletesítésében keresi.”

E világnézeti felfogás mellett természetes, hogy az egyén érdekei a nép örök érdekei előtt az adott esetben meg kell, hogy hátráljanak, sőt ez utóbbiakkal való szembeállítottságukban egyszerűen „nemlétezőknek” tekintendők. E felfogás német jogi szabotossággal fogalmazva annak a kivánalma, hogy „a közjó előbbrevaló a magánérdeknél” (Gemeinnutz vor Eigennutz).⁹

Valamennyi néptag számára ez a legmagasabb vezérlő elv, olyan elv, amelynek egyaránt uralkodnia kell mind az állam, mind az egyén életében. A nemzeti szocialista államban tehát jogi kép telenség oly egyéni jogosítvány léte, amely a közösséggel *szemben* áll fenn, pusztán oly egyéni jogok léteznek, amelyek a közösség

⁹ „A nemzeti népegység gondolata vezet el a nemzeti szocializmusnak a jogrendszer kialakítása tekintetében legmarkánsabb hatású gondolatához, amely a maga államiságát „nemzeti közösségi állam” (nationaler Gemeinschaftsstaat) minősíti. Az egész állami berendezés vezető gondolata a „Gemeinnutz geht vor Eigennutz”: a köz haszna előbbre való, mint az egyesé. Ennek az a következménye, hogy a nemzetiszocialista állam szakít a liberális állam azon irányzatával, amely minden vonatkozásban az egyest tartotta szem előtt („Schwächliche Rücksichten auf den einzelnen werden im Gegensatz zum liberalistischen Staat nicht mehr genommen”).

Az alap, amelyre az individualizmus jegyében felépített liberális világnézet jogát helyettesítő nemzetiszocialista joganyag felépítendő, az a népi német jogeszmé, amely a történeti iskolának a római jog előtérbe nyomulását biztosító munkája folytán háttérbe szorult, amely azonban tudatos munkával újból érvényre juttatandó. Ez a folyamat természetesen az egész német joganyag gyökeres átdolgozását teszi szükségessé”, írja Dr. Goltner Dénes: *Bíraskodás a nemzetiszocialista Németországban* c. tanulmányában, 26. old.

körén *belül* állanak fenn. („Kein Recht des Einzelnen *gegen* die Gemeinschaft, sondern nur noch ein Recht *in* ihr.”)

Helyesen írja Zöldy Miklós:¹⁰ „A népközösség jólétének megalapozása, fokozása és zavartalan biztosítása hat át itt minden megfontolt lépést. A népközösség érdeke ama egyedüli vezérlő szempont, amely mögött minden társadalmi, gazdasági, jogi vagy egyéni kíváncsi elhomályosul. Helyesebben a népközösség érdek-közössége az, amelyben minden társadalmi, gazdasági, jogi és egyéni törekvés összpontosul, illetőleg létjogosultsághoz juthat.”¹¹

A Führer a német jogászülésen 1933. március 23-án résztvevők előtt nem győzte eléggé hangsúlyozni, hogy: „jogéletünk elsősorban a népközösség fenntartásának kell, hogy szolgáljon. A jog középpontjában nem az egyén áll, hanem a nép.”

Mindez azt jelenti, hogy a német nemzeti szocialista állam-eszme gyakorlati megvalósulása szükségképpen maga után vonja a jogrendszernek mélyreható átalakulását. Hiszen minden gyakorlati államberendezésnek a jog talaján kell nyugodni. Csakhogy a németeknél előbb volt meg a politikai gondolat, amelyhez csak utóbb épül hozzá a jogeszméi és joglogikai fundamentum. A Harmadik Birodalomnak mindenesetre elsőrendű szüksége van arra, hogy az új német jog rendszerét az uralmon levő politikai állam-eszme jogelvi berendezkedéséhez és szükségleteihez igazítsa. Ily módon a nemzeti szocialista törvényhozásnál egy új világnézeti elv kerül alkalmazásra, amely élesen különbözik minden olyan törvényhozástól, amely ezt az új világnézeti elvet, a fajiság elvét nem ismerte el, vagy azzal szembehelyezkedett.¹¹

E világnézeti beállítottság átfogó teljességénél fogva, csak természetes, hogy a fenti elvi követelmények erejének a jogszolgáltatás mezején is csorbíthatatlan teljességgel kell érvényesülnie. A nemzeti szocialista politikum jogelvihez kell hogy alkalmazkodjék a bíró mindennapos törvénykezési tevékenysége is: a jogszolgáltatás középpontjában sem az ember egyéni érdeke áll többé, mint legfőbb érték, hanem a közösség jólfelfogott magasabb érdeke.¹² Minthogy pedig a nemzeti szocializmus a közjó érdeké-

¹⁰ Vázlatok a nemzeti szocialista bűnvádi perjog köréből.

¹¹ Dr. Tóth László: A Németbirodalom jellegzetes jogszabályai, Budapest, 1937., 11. old.

¹² „Die liberale Auffassung, die hinter der Z. P. O. steht, sieht den Prozess vom Einzelfall her, die Prozessrechtslehre des Nationalsozialismus sieht ihn von der Volksgemeinschaft aus — írja H. O. der Boor: Die Auflockerung des Zivilprozesses, 1939. c. művében. — Wir sehen den Prozess als Dienst an der Volksgemeinschaft, als Rechtspflege im Sinne von:

ben oly állami szervezet teremtését tűzte maga elé feladatul, „amely példa nélkül áll a történelemben, és pedig egy a népközösségen, véren és földön sarkalló, totális, tekintélyi és mégis népi vezéri államot, amelyben szerencsésen párosul az izzó nacionalizmus az egészséges szocializmussal”,¹³ — a totalitárius államban ítélkező bírónak is e feladatok hiánytalan szolgálatába kell szegődnie és mind jogszolgáltatási tevékenységében, mind az új német népi jog kialakítását célzó együttműködésben a német vér, a német talaj, a német szabadság, a német munka, a német birodalom és a német kultúra érdekeinek hiánytalan megóvásán es fenntartásán kell fáradoznia.

A nemzeti szocialista világnézet, amely a népközösség ősrétékeiben — a népszellemben, a vérközösség élő lelkiismeretében — látja a legfőbb emberi becset és kategorikus imperatívusszal kívánja biztosítani ez értékek minél teljesebb megvalósulását, — csak azt fogadhatja el valóban Jog-nak, a szó igazi értelmében, ami e cél szolgálatában áll. Szerinte tehát a tételes törvény is csak annyiban tartalmaz valódi jogot, amennyiben és ameddig e célt szolgálja. A tételes törvényi jog ennek következtében bizonyos detronizálást szenved, és a jog és törvény fogalma — amely a liberalista világfelfogás idején Németbirodalomban is¹⁴ fedte egymást — bizonyos mértékig szétvált.

Pflege der Rechtsordnung. Wir sehen ihn als Rechtsschutzeinrichtung füden einzehnen nicht primär, sondern nur sekundär, soweit nämlich dieser Rechtsschutz für die Volksgemeinschaft nötig ist.” Weber thüringiai igazságügyminiszter szerint: „Kétségtelen, hogy a bírónak objektívnek kell lennie. Ez az objektivitás megszűnik azonban ott, ahol az egész nemzet ügyéről van szó. A nemzet léteérdekeit a bírónak minden melléktékintetet félretéve, az alaki jog fölé kell helyeznie. A bíró döntései nem lebeghetnek légüres térben: ezek német állampolgárokra vonatkoznak s az állami rendet és biztonságot szolgálják. Ezért nem szabad, hogy a közjóval, az állam érdekeivel ellentmondásba kerüljenek”. Weber Ottó: Stellung und Aufgaben des Richters im neuen deutschen Staat. Weimar, 1933. — Lásd: Dr. Goltner Dénes: A célbíráskodás. Bpest, 1937., 15. old.

¹³ Lásd: Lammers id. előad.

¹⁴ G. Lenz: Neue Grundlagen der Rechtsfindung, 13 old: „Mit dem Eindringen der Montesquieschen Gedanken kani nach Deutschland die Vorstellung auf, dass der Richter nur nach dem Gesetz zu urteilen habé. Lieser Gedanke hat eine doppelte Bedeutung. Er bindet den Richter an das Gesetz nicht nur in dem Sinne, dass das Recht im Gesetz niedergelegt und durch den Richter dem Gesetz entsprechend zu finden sei, sondern auch in dem anderen Sinne, dass der Richter nur nach dem Gesetz zu urteilen habé, zu einer selbständigen Findung des Rechts a!so nicht berufen sei.”

A liberalizmus jogfelfogása szerint a törvény volt a jog. A nemzeti szocializmus azonban szakít e szerinte helytelen felfogással, mert az jogpozitivizmushoz és formális jogfelfogáshoz vezet. A nemzeti szocialista jogeszméje egy a tételes törvényes szabály felett álló, örök és egyetemes érvényű Jog fogalmának felismerését és határozott igenlését termeli ki. Emellett az egyedülállóan mély, és ősi jelleggel bíró jogforrás mellett, a törvény csak mint másodrendű, közvetett, derivált jogforrás jöhet számba, mely valójában semmi egyéb mint a népközösség ősi és belső jogfelfogásának — többé vagy kevésbé tökéletes — formábaöntése, szavakba foglalása, megfogalmazása. Erről a nemzeti szocialista bírónak sohasem szabad megfeledkeznie!

Emellett a Harmadik Birodalom jogrendszerében, mint teljesen egyenrangú jogforrás áll a hivatalosan kinyilvánított, bár nem tételes szabályba foglalt, de bizonyos „hitelesítéssel” ellátott vezéri parancs (Führerbefehl), ha abban kétségtelenül jogalkotási szándék nyilvánul meg. Az ilyen parancsban, a Vezér az ítélembíró is kötelező erővel szegezi le, hogy mi a Jog. Német közírók szerint e vezéri parancs is, éppúgy, mint az érvényben fennálló törvény vagy szokásjog, az eredeti ősforrásból, vagyis a nemzeti szocialista államban tömörült nép egészséges germán jogfelfogásából meríti erejét. A Führer is csak ennek a — vér és faj kötelekein alapuló — titokzatos összegaltnak a szócsöve és kinyilatkoztató ja. így értendő Göring megdöbbentő kijelentése: Das Recht und der Wille des Führers sind eins. (A „quod principi placuit, legis habet vigorem” — nemzeti szocialista változata!)

Mindebből következik, hogy a nemzeti szocialista ítélembírónak egy cseppet sincsen könnyű helyzete. Mert míg azelőtt a bírónak csak a fennálló tételes jogszabályokkal kellett egybevetnie az ítélezése elé került eset tényálladékát, addig most ez távolról sem elegendő és a bírónak ítélezésében a fenti értelemben előbb felkutatandó, sokszor nem is írott, titokzatos népi Jog rendelkezéseivel összehangban kell eljárnia. Ítélethozatalában a derivált jogforrások útmutatása mellett az ősi, népi jogforrásig kell visszamennie és abból kell kihámozni a helytálló mai jogszabályt! „Politikára” is tekintettel kell lennie, ha ugyan szabad e kétértelmű szót a nemzeti szocialista világszemléletre alkalmaznom. A jognak ilyen értelmű kihámozásában az ítélembírónak a nemzeti-

szocialista pártprogramra és a Vezér kinyilatkoztatásai szolgálnak útmutatóul.¹⁵

A mai német bírónak — mint látjuk — nem pusztán a törvényalkalmazás a feladata, hanem sokkal inkább a helyes jog felkutatása, feltalálása, felkeresése (nicht Gesetzesanwendung, sondern Rechtsfindung), éppenúgy, mint az ősgermán időkben.¹⁶ Éppúgy, mint akkor, — ma is az egyenlő jogokkal bíró néptagok vannak a bírónak — legalább is elméletileg — e jogfelkutató munkájánál segítségére. A modern német perrendi elmélet (Lenz) szerint u. i. a közösségi érdekek föltétlen előbbrévalóságának logikus következménye a perrend síkján az, hogy a peres felek immár nem csupán peralanyok a szó formai értelmében, minthogy ez csak alanyi beállítottságukat tekinti, hanem ez alanyi perrendi viszony, az egyesnek a közösségben viselt tagállásából folyó mindenkor és mindenütt — tehát a perben is — jelenlevő közjogi színezetű kötelezettségeivel egészítendő ki. A Gemeinnutz vor Eigennutz általános jogelvéből folyik, hogy a perrendben is elsőbb a közérdek, miért is a közösség, illetőleg annak valamennyi egyenrangú tagja szintén érdekelt a per kimenetelében, azzal a különbséggel, hogy

¹⁵ Goltner Dénes: Bíraskodás a nemzetiszocialista Németországban c. előadásában, 32—33. old. ezt mondja: „A kérdés eldöntését nehezíti még az, hogy Bley szerint a nemzeti szocialista bíró a „törvényhez” csak annyiban van kötve, amennyiben az egyúttal „jog” is. Ennek a fenntartásnak a magyarázata az, hogy a nemzetiszocializmus formális hatályon kívül helyezés nélkül félretette a korábbi alkotmányi és közönséges törvényi jog egész sereg rendelkezését, amelyeknek fenn- vagy fenn nem állásának kérdése olykor egész bonyolult vizsgálatokat tesz szükségessé. A régi jog azonban még azokban az esetekben is, amidőn ilyértelmű félretétele nem állapítható meg, akkor is csak az új jogrendszer szellemének megfelelően kerülhet alkalmazásra.”

¹⁶ Lásd Dr. Goltner Dénes: Az államhatalmak elválasztása vagy együttműködése, Különlenyomat a „Jog” 1936. III. évf. 4. szám, 22. old.: „Az 1933. évi államfordulat után a nemzetiszocializmus gyökeresen szakított az egész hatalom-megosztási rendszerrel, amelyben a hatalmak egymás ellen vívott harcát látta és míg a törvényhozás, mint funkció vagy hatalom önállóságát, vagy jelentőségét teljesen megszüntette, a bíraskodást a szerinte lényegétől, idegen „politikai természetű” feladatoktól (elsősorban az állambíraskodástól) mentesítve, a törvényhozáshoz — illetve a tevékenység szerint nézve, a jogalkotáshoz való viszonyában kárpótolja... Nicolai szerint kifejezetten abban az alakban, hogy a bírót sajátmaga törvényhozójává avatta. Az egész államrendszer és hatalmi viszony központjába pedig a vezér és kancellár hatalmát állította, s ezzel a hatalmi hierarchia csúcspontjává — vagy talán egyetlen hatalommá — az irányító („vezérlő”) kormányzást emelte.”

nem közvetlenül érdekelt, mint maga a peres fél, hanem csupán közvetett érdekekkel bír. Es ist erforderlich — írja Lenz id. m. 86. old. — die Gemeinschaftsgenossen in ihrer Gesamtheit auch rechtsdogmatisch in die Rechts- und Prozesslehre einzubeziehen, indem man sie als mittelbar Beteiligte den unmittelbar Beteiligten an die Seite treten lässt. — A népközösség valamennyi tagjának a konkrét perviszonyban való e közvetett érdeke, ma természetesen nem jelentheti azt, hogy a népközösség tagjai abban tényleg részt is vesznek, mint ahogyan az az ösgermán Thingen történt. Részvéte-
 telük — Mitwirkung der Rechtsgenossen — csupán elméleti és potenciális, vagyis azt jelenti, hogy az ítélobíró a népközösség tagjainak — vagyis a népközösségnek, a köznek — jogilag védett érdekeit ítélethozatalánál, illetve a helyes jog megtalálásánál akkor is; figyelembe kell, hogy vegye, ha ezeket az érdekeket a perben formálisan résztvevő felek nem is képviselik kifejezetten.¹⁷

Ez elméleti részvétel gyakorlati perrendi jelentősége és nyilvánulása az, hogy az ítélobíró előtt a perben mint annak szubsztrátuma, a nemzeti szocialista jogfelfogásban megtestesült jogparancsok kategorikus imepratípusza szerepel. E jogparancsok pedig megtestesülhetnek akár tételes törvényben, akár Vezéri parancsban. A logikus gondolatsor — ismét Lenz szerint — a következő: A bíró a közösség tagjaitól elméletben — „im Geist” — megkérdi, hogy hogyan ítéljen. Minthogy a közösség tagjai ma e kérdésre nem adhatnak maguk feleletet, helyettük a tételes jog parancsa, illetőleg az felel, aki a jogparancsot kibocsátotta, és akinek egyébként is joga, hogy a népközösség nevében nyilatkozzék. — Már pedig: Diese Instanz normiert nicht nur Tatbestände, sondern sie vermag als lebende Persönlichkeit auch über Rechtsstreitigkeiten gleichberechtigter Gemeinschaftsgenossen zu urteilen.¹⁸

A nemzetiszocializmus hangsúlyozottan kiemeli, hogy a bírászkodás távolról sem tisztán logikai funkció, amelynek szemléletében a bíró nem más, mint száj, amely a törvény szavát kimondja. A bírászkodás soha nem lehet rabszolgai kötöttség a törvény szavaihoz, nem veszhet el „az élettől idegen általánosításokban”, hanem a nemzetiszocializmus állameszméinek kisugárzásává kell lennie. „Olyan korban, amidőn a nép és a népvezetés egyet jelent, amikor

¹⁷ Lásd: Lenz id. m. 86. old.: Der Richter muss die berechtigten Interessen der Allgemeinheit bei seiner Urteilsfindung auch dann berücksichtigen, wenn sie durch die formell Beteiligten nicht vertreten werden.

¹⁸ ü. o. 134. old.

mindkettőt tökéletesen egységes felfogás uralja és vezeti, akkor a bírászkodás sem lehet objektív a semlegesség tárgyilagossága értelmében, — sondern sie muss die Vollkommenheit des völkischen Kämpfertums sein. A bírónak reá kell eszmélnie arra, hogy szabadsága és függetlensége nem jelent eloldottságot és elszakadást a nép célkitűzéseitől, hanem éppen akart, tudott és keresztül is vitt kötöttséget a nép életcéljaihoz” (Freisler). „A nemzetiszocializmus ezen állásfoglalása azonban hangsúlyozottan nem a bírónak a jogkereső féllel szemben való tárgyilagossága ellen irányul, amidőn a „lélek és irányzat nélküli bírászkodást” kárhoztatja, hanem azt kivan ja elérni, hogy a bíró lépjen ki semlegességéből a nép azon élettörvényeivel szemben, amelyeket maga is érvényesítésre hivatottaknak tart.”¹⁹

Minthogy a nemzetiszocialista jog valóságos forrása a „fajiságból származó természetes jogérzék” (Küchendorff), a bírónak döntése meghozatalakor e jogérzékot kell kitapogatnia („Rechtsfindung”). E feladat teljesítése során a német bírónak a konkrét esettel kapcsolatban ma gyakran azt a kérdést kell mindenekelőtt eldöntenie, hogy valamely 1933. előtti s formális erővel ma is tételesen fennálló törvényes rendelkezés olyan természetű-e, mely hiánytalanul megtestesíti a nemzeti szocialista gondolat és érzésvilág élettörvényeit, s így alkalmazandó-e, vagy sem. Ilyenkor a bíró legjobb tudása és lelkiismerete szerint és minden igyekezetével azon kell, hogy legyen, hogy a formális törvényt a nemzeti szocialista eszmevilág követelményeivel összhangba hozza. így a bíró — mint ahogyan Göring írja²⁰ — valóban a nemzeti szocialista világnézet eleven hordozója, míg a jog bírói művelése e világnézet belső igenlésének kifejeződése. És ez természetes is, minthogy a bíró is részt vállal a mai Németországban a nemzeti szocialista államcél meghatározására és megvalósítására irányuló munkában, s „maga is leszögezi magát egy tényleges állami, politikai rendszer célkitűzésének helyessége mellett és így az absztrakt jogiság helyett a konkrét államiság értékének szolgálatát vállalja”.²¹

¹⁹ Lásd: úr. Goltner Dénes: A eéibírászkodás, 14. old. Heinrich Henkel megállapítása szerint a bíró, míg a liberalizmus korában „pártatlan harmadik” volt, mint az államon és társadalmon felülálló hatalom, a törvény szerve, „so ist er heute aus seiner Staatsfremdheit herausgerückt.” (Lásd: Henkel: Die Gestalt des künftigen Strafverfahrens.)

²⁰ Hermann Göring: Über die Vereinheitlichung des Rechtswesens.

²¹ Lásd: Dr. Goltner Dénes: A í-élibíászkodás, 16. old.

Mindez a bírói hatáskörnek bizonyos irányban való kiszélesedését, más irányban azonban bizonyos korlátozását jelenti.

A nemzetiszocializmus a bírónak mindenesetre felszabadulást akart jelenteni a tételes jogi megkötöttség alól.²² A bírói jogalkalmazás területe is tágult, mert abban az esetben, „ha tételes jogrend nincs, a bírónak kell ténylegesítenie a nép felfogásában élő jogi értékképzeteket” (Henkel), ami pedig mint konstitutív tevékenység jóval túlmegegy a jogalkalmazás fogalmi körén. Viszont — mint Goltner Dénes írja (Bíráskodás stb. 31—32. old.) — „a másik oldalról — anélkül, hogy ezzel a bírónak a törvény betűjéhez való szükségképeni, rabszolgai kötöttsége járna együtt — nem lehet szem elől téveszteni két tényezőt: Először azt, hogy a fentiek szerint a nemzeti szocializmus jogának fogalmilag a nép egészséges jogi meggyőződését kell fednie. Ez tehát már bizonyos megkötöttséget jelent a bíró számára, hacsak a szubjektivizmus irányában is. Ügyelnünk kell azonban arra is, hogy a vezérelv alapján szervezett autoritárius német államban az államvezetés a szigorú államvezetés és engedelmesség elveinek alapjára van felépítve. Ez vezette Herschelt arra a következtetésre, hogy a „királyi bíró” fogalma nem illeszthető be a Harmadik Birodalom intézményei közé, mert a bírót nem illetheti meg itt a jogalkalmazás azon szabadsága, amellyel a liberális államban rendelkezett, mert a törvények a politikai vezér parancsai, amelyek feltétlen engedelmisséget követelnek”.

Bárhogyan álljon is a helyzet, annyi tény, hogy a nemzetiszocialista jogfelfogás az ítélőbíró jog-felkutatási tevékenységében a tételes, törvényes jogszabály formai ereje fölé helyezi. Lenz szerint a tételes törvényben a közösség ítélethozása nyilvánul meg; a törvény csak akkor és annyiban kötelezi a bírót, amennyiben benne valóban a közösségi ítélet tükröződik vissza. An die einzelne Gesetzesvorschrift— írja (id. m. 137. 1.) — ist der Richter nur gebunden, soweit sie dem im Gesetz enthaltenen Urteil zugrunde

²² A fejlődés iránya a bíró *perjogi* megkötöttségén is lazítani kivan. A Reichsgericht már előbb kimondotta, hogy „die Formvorschriften der 2. P. 0. dem Schutze des sachlichen Rechts, nicht seiner Vereitelung dienen sollen”. Ugyanígy az újabb német írók, különösen H. O. de Boor, aki id. m. 32. old. így ír: „Auf das Ziel, alsó auf das Urteil, bezieht sich die Forderung der Rechtssicherheit; was vorausgeht ist nur Mittel zum Zweck. Die Frage ist alsó: Ist gesetzliche Bindung des Richters das richtige Mittel zur Erreichung des Zweckes? Das sie das an sich nicht ist, hat die geschichte der Z. P. 0. zur Evidenz erwiesen.”

liegt. Kommt der Richter zu der Überzeugung, dass dies der Fall ist, so darf er sich nicht über sie hinwegsetzen. Findet er aber, dass sie der Gemeinschaftsordnung widerspricht, so muss er sie inbeachtet lassen. — Amennyiben tehát a törvény az adott esetben tényleg a néptagok összességének ítéletozása (Urteilspruch der Gesamtheit der Volksgenossen), annyiban föltétlenül köti a bírót; az egyes tételes rendelkezések azonban csak akkor, ha e közösségi ítélet-mondással tökéletes összhangban állanak. Der Richter handelt nicht gegen das Gesetz, sondern auf Grund des Gesetzes, wenn er zu dem Ergebniss kommt, das eine Gesetzesbestimmung dem Urteil der Gesamtheit widerspricht.

A törvény felett álló nemzetiszocialista jogeszmé feltalálásához vezető utat egyes — már a nemzeti szocialista régime által alkotott — törvények kifejezetten megmutatják a bírónak. így tesz például a Reichserbhofgesetz 56. §-a, amely kimondja, hogy ha a bírónak a törvény alkalmazásánál kételyei támadnak, akkor úgy kell határoznia, hogy határozatának érdeme megfeleljen a törvény bevezető részében lefektetett célnak. A törvénynek e célja pedig a bevezetés szóhasználata értelmében, a német paraszti rendnek, mint a német nép törzsökös vérforrásának, sértetlen fenntartása és megóvása.²³

Hasonlóan rendelkezik az 1934. október 16-i Steueranpassungsgesetz 1. szakasza, amely a bírót szintén a törvény formális szövege fölött álló, magasabbrendű jogeszményre utasítja, amikor kijelenti, hogy az adótörvényeket a nemzeti szocialista világfelfogásnak megfelelően kell értelmezni. E magyarázatnál figyelembe kell venni a német nép jogfelfogását, az adótörvények speciális célját és gazdasági jelentőségét, valamint a viszonyok változó fejlődését.

Érdekes e tekintetben a szász közigazgatási felsőbíróság 1935. január 18-i határozata, amely szerint a fentemlített Steueranpassungsgesetz 1. szakaszában az adójog terére megadott azon szabály,

²³ Érdekes itt megemlíteni, hogy a törvényi hézag kitöltésénél szintén a nemzeti szocializmus szelleme kell, hogy a bírót vezérelje. Ezt a tételes német jog is kimondja, és pedig az 1933. május 15-i — az örökös parasztbirtokról szóló törvény — Bäuerliches Erbhofgesetz — 63. §-ának 3. bekezdése, amely úgy rendelkezik, hogy ha oly eset kerül a bíró elé, amelynek mikénti eldöntése a törvényben különösen szabályozva nincs, a bírónak a kérdést a törvény céljának szem előtt tartása mellett úgy kell eldöntenie, mint ha rendes és lelkiismeretes törvényhozóként határozná.

hogy a törvények nemzeti szocialista világnézet szerint értelmezendők, általánosan kötelező interpretatív szabályt jelent.

Mindebből láthatjuk, hogy az új német népi jog anyagának kialakulásában — az ítélőbírói eljárás során is — mily döntő jelentőséggel bír a nemzeti szocializmus eszmetana, vagyis az a politikai pártmozgalom, amelyet a Harmadik Birodalomban a Nemzeti Szocialista Német Munkáspárt (NSDAP) képvisel. E pártmozgalom, mint a nemzeti szocializmus politikájának irányjelzője, összekötő kapcsolat a nép és az államvezetés között. Ebből pedig logikusan folyik az, hogy a nemzeti szocialista pártprogramm szerves kiegészítő részét képezi a „nép egészséges jogi meggyőződésének”. Ezért utalnak egész határozottsággal a nemzeti szocializmus pártprogrammjára a jogforrások értelmezése kérdésében Schmitt és Eckhardt²⁴

Megnehezítik a mai német bíró szerepét azok az újabb büntetőjogi jogszabályok is, amelyek a klasszikus büntetőjogi elvek áttörésével forradalmasító újításokat hoznak, mikor ph lehetővé teszik a törvényanalógia alkalmazását. A Büntetőtörvénykönyv egyes rendelkezéseinek megváltoztatásáról szóló 1935. június 29-i törvény, az 1871. évi „Strafgesetzbuch für das deutsche Reich” című törvény 2. szakasza helyébe a következő rendelkezést iktatta:

„Büntetendő az, aki a törvény által büntetendőnek nyilvánított cselekményt visz véghez, vagy olyat tesz, ami valamely büntetőtörvény alap gondolata és az egészséges néperzület szerint büntetést érdemel. Ha a tette közvetlenül alkalmazható törvény nincs, azt a törvényt kell a büntetés szempontjából alkalmazni, amely, annak alap gondolatát tekintve, a cselekményre leginkább ráillik.”

E törvényes rendelkezés mikor kimondja, hogy azt a tettet is meg kell büntetni, aki oly cselekményt követ el, amelyre bár nincs tételes jogi büntető jogszabály, de valamely büntetőtörvény alap gondolata és az egészséges népi felfogás szerint büntetést érdemel, — „a nullum crimen seine lege” érintetlennek tartott eszméjét darabokra töri, csak cserepei maradnak meg abban a felismerésben, hogy a büntethetőséghez, ha megelőző törvény nem szükséges is, de valamilyen törvényben elrejtőző alap gondolat, és

²⁴ Lásd: Goltner Dénes: Bíraskodás a nemzeti szocialista Németországban, 29. old.; Schmitt: Nationalsozialismus und Rechtsstaat; Eckhardt: Die huahhängigkeit des Richters.

pedig a cselekménnyel sértett alapgondolat mégis megkívántatik. A másik feltétel, amely mellett a tette szabott törvény nélkül megtörténhetik az elítélés, az egészséges népérzület felismerése, a hivatásos bírónak nyilván nagy gondot okoz. A törvényi alapgondolattal való összeütközés esetében nyilván nem marad más útja a bírónak, mint az, hogy befelé fordított tekintettel vizsgálja, vajjon saját jogérzete a cselekmény büntetését kívánja-e. Mert az egészséges népérzület szavát hallania másutt, mint saját lelkének rezonanciájában, nem áll módjában”. (Dr. Tóth László: A német birodalom jellegzetes jogszabályai, Budapest, 1937; lásd továbbá: dr. Zöldy Miklós: Az analógia és alternativitás a mai nemzeti szocialista bűnperben. Magyar Jogi Szemle, 1936. ápr.)

A mai német hivatásos bírónak ítélezési szerepét a fentemlítettekén kívül még azok a széleskörű felhatalmazások is nehezítik, amelyeket az újabb nemzeti szocialista törvények foglalnak magukban. így az új házassági jog, amely a legnyilvánvalóbb példáját szolgáltatja annak, hogy a Harmadik Birodalom törvényhozása micsoda óriási mértékű felelősséget hárít — a totalitárius eszmegömb határain belül — a nemzeti szocialista bíróra. A házassági törvény szerint ugyanis a bírónak szabadságában áll, hogy a törvény szószerinti értelme szerint egyébként alaposnak látszó váló- vagy bontókeresetet visszautasítsa, ha a köteléki per körülményei olyanok, hogy az, bár nem formális jogi, de mégis, erkölcsi kifogás alá esik, azaz: „sittlich nicht gerechtfertigt”. Jogában áll a bírónak az is, hogy a házastársi viszony teljes megbomlása — Ehezerüttung — okából kimondhassa a válást, még akkor is, ha azt a véltlen házastárs ellenzi, ha úgy találja, hogy a házassági köteléknek további fenntartása erkölcsi szempontból indokolatlan volna. Hatalmas terjedelmű diszkrecionárius joggal bír a bíró az elvált házastársak gyermekeit illető tartásdíj iránti jogviszonyok megalkotásánál is. Erkölcsi megfontolások alapján itt is jogában áll repudálnia a formális tételes jogszabályok kötöttségét.

Ugyanílyen messzemenő jogosítványokat élvez a bíró a birtokjogi (Erbhof) rendelkezésekkel szemben is. Végül a munkajog terén, ahol szintén nemcsak deklarálhatja a már fennálló jogot, hanem egyenesen új jogviszonyt teremt, mikor példának okáért hatálytalanítja valamely szerződés felmondását és ezáltal a munkaviszonyt ismét helyreállítja stb.²⁵

²⁵ A bíró szorosabb értelemben vett perjogi szerepköre is egyre erősödik. Az 1933. évi novella óta egyre jobban kifejlődik az ú. n. Aktivierung des Richters, vagyis a bíró pervezetési tényleges hatalma,

A német ítélőbíró e jogot-kihámozó nehéz munkáját irányítandó a birodalmi jogászvezető (Reichsrechtsführer) azt az útmutató szabályt állította fel, hogy az ítélőbírónak semmi szín alatt sem szabad a nemzeti szocializmus uralomrajutását megelőző időből származó törvényt alkalmaznia akkor, ha e törvény alkalmazásából előállott helyzet, az adott esetben, a nemzeti szocialista világfelfogásnak arculcsapásaként jelentkezne („... ins Gesicht schlagen würde.”) Ily esetben a bírónak nemcsak joga, hanem kötelessége is, hogy döntése meghozatalánál a törvényben foglalt tételes jogszabályt figyelmen kívül hagyja. Nem szabad azonban a helyzettel önkényesen visszaélnie és a tételes törvényes rendelkezéseknek általában figyelmen kívül hagyásával, a törvényhozó feladatát bitorolnia. Hogy hol van itt a helyes határ, törvénykezés és törvényhozás, jogszabályalkalmazás és jogszabályalkotás között, azt elvileg és egyszersmindenkorra, általános és egyetemes érvénnyel bíró kijelentéssel, szabályként leszögezni nem lehetséges. A nemzeti szocialista ítélőbírónak minden egyes elébe kerülő esetben újra és újra kötelessége, hogy saját lelkiismeretét megkérdőzven megsejtse, megérezze, hogy meddig mehet el e téren.

Dr. Rothenberger szenátor idevonatkozó fejtegetéseit azzal a pium desideriummal zárja, hogy a nemzeti szocializmus eszmevilágában gyökerező ítélőbíró bizonyára mindig meg is fogja találni a helyes kivezető utat. Figyelmeztet azonban arra is, hogy a bírónak nem szabad ítélkezésénél — amint ez sajnos még mindig gyakran megtörténik — egyszerűen a törvényhozó háta mögé bújni, de viszont arra sem lehet joga, hogy a törvények teljes figyelmen kívül hagyása mellett határozatát pusztán egy pár általános és a nemzeti szocialista világfelfogásra utaló kijelentéssel indokolja. Minden gyakorló ítélőbíró tudja, mily nehéz és felelősségteljes, de milyen szép feladat ez!

Mindebből látható, hogy a nemzeti szocialista felfogás a bírói hatáskörnek milyen messzemenő elmélyítéséhez és kiszélesítéséhez vezetett az egyes néptagok magánéletébe szervesen benyúló jogviszonyok alkotó szabályozásánál. Magától értetődik, hogy ily felelősségteljes feladatnak csak olyan bíró tud csorbíthatatlanul megfelelni, aki magasztos hivatásának gyakorlásához minden tekintetben megfelelő képesítéssel rendelkezik. E kvalifikáció elengedhe-

„und dem gemass die Verlagerung der Herrschaft über den Prozess von den Partéien zum Richter, oder genauer: zu einer Arbeitsgemeinschaft der Prozesstrager unter Leitung des Richters — mint de Boor írja.

tétlen feltétele a nemzeti szocialista állameszme mindent átfogó teljessége következtében mindenekelőtt az, hogy az ítélőbíró ad personam szilárd gyökerekkel legyen belenőve a nemzeti szocialista világfelfogás talajába, vagyis, hogy nemzeti szocialista legyen a szó legigazibb és legnemesebb értelmében. És itt nem pusztán formai hovatarozásról van szó, vagyis nemcsak arról, hogy a bíró tényleg a párthoz vagy annak valamely helyi tagozatához tartozék, azzal tagsági viszonyban álljon, bár természetesen semmi akadályja sincs annak, hogy a hivatásos bíró, mint bármely más jogász, amennyiben a felvétel feltételeinek megfelel, a nemzeti szocialista német munkáspártnak és a nemzeti szocialista Jogőr-egyletnek tagja legyen. Sokkal inkább arról van itt szó, hogy a bíró, akár közvetlen párttag, akár nem, teljes lényével és egész erkölcsi személyiségével a nemzeti szocialista mozgalom vonalvezetéséhez csatlakozzék és annak munkájából gyakorlatilag is kivegye részét. Hogy — mint a német szakírók mondani szeretik — a nemzeti szocialista jognak valóságos művésztévé váljék.

A totalitárius világfelfogás eszmei beállítottságának lényegéből következik a bírói függetlenség nagyfontosságú kérdésének is teljesen új elvi alapokra való helyezése.

Az ítélőbíró helyzetét már a legrégebbi német jogfelfogás szerint is mindenkor a bírói függetlenség jellemzi. Nagy Frigyes 1752-ben kelt politikai végrendeletében kifejezetten kimondja: „Ich habé mich entschlossen den Lauf der Prozesse niemals zu stören. In den Gerichtshöfen müssen die Gesetze sprechen, und der Souverán muss schweigen.” A liberális individuális német jogállam felfogása a bírót azután egyszerűen a tételes törvényhez kötötte, mert a törvényben magában látta a jogot. A két fogalmat egyszerűen azonosította. A nemzeti szocialista ideológia azonban — mint láttuk — szakított e felfogással,²⁶ minthogy azt hirdeti, hogy a bírónak a formális törvényi jogszabályhoz való kötése végeredményképpen ellentétben áll belső függetlenségének kívánalmával. A nemzeti szocialista jogfelfogás is hirdeti a bírói függetlenség elvét, de a maga lényegének és céljának megfelelő új tartalmat ad neki.

Dr. Frank János birodalmi miniszter, jogászvezető a Berlinben 1936. januárjában tartott bírói és államügyészi együttes ülésen

²⁶ Jog alatt helyesen nem a meg formulázott jogtételeket kell érteni, hanem azt az etikai gondolatot, amely a jogszabályokba foglalt jogrendszer háta megett áll” — írja Nicolai Grundlagen c. munkájában.

leszögezte, hogy a nemzeti szocializmus védi a bírói függetlenséget, a nemzeti szocialista világnézet és népvezetés alapján, de viszont megkívánja a bíraskodástól, hogy hozzátartozónak érezze magát ahhoz a világnézeti és akaratképződési területhez, amelyhez a Vezér és döntései tartoznak. „A nemzeti szocializmus nem tűrheti el a tőle világnézetiileg elszakadt, felette lebegő, a kortól elvonatkoztatott és ebben az értelemben független bíraskodást, hanem meg kell kívánnia azt, hogy a jogszolgáltatás is egyik alkateleme legyen a népközösségi tagozódásnak a Harmadik Birodalomban.¹⁴

„Ezzel tehát a nemzeti szocializmus — írja Goltner Dénes — leszögezte magát az intézményes bírói függetlenség mellett, ha változtatott is annak a liberalizmus jogszemlélete szerint felfogott fogalmán. Ez a változás végeredményben nem a bíró függetlenségére, mint olyanra, hanem a bíraskodás feladatának meghatározására vonatkozik.”²⁷

A nemzeti szocialista jogfelfogás szerint tehát a bíró függetlensége nem jelent mást, mint pusztán a bíró mentesítését valamennyi olyan befolyástól, amely a bírónak a nemzeti szocialista értelemben vett joghoz való kizárólagos kötöttségét bármiképpen megzavarni alkalmas volna. E függetlenség azonban sohasem jelenthet szabadságot a nemzeti szocialista világfelfogásbeli megkötöttség alól („... niemals Freiheit von weltanschaulichen Bindung”), minthogy a világfelfogás totalitárius természetű és min-

²⁷ Lásd Dr. Goltner Dénes: Bíraskodás a nemzeti szocialista Németországban, 43. old.: „Megmarad továbbra is a bírónak a többi hivatalnokoktól való különállása, bár a Harmadik Birodalom kifejezetten és hangsúlyozottan megszüntette az ennek alapjául szolgáló megkülönböztetést a jogi és politikai értékek között. Fennáll továbbá most is — akár csak a liberalizmus korában — bizonyos jogi felfogások ajánlásának tilalma a kormányzat részéről, azonban a totális állam legfelső államvezetési elveinek autoritárius ereje maga gyakorol elhatározó befolyást az intézményileg független bíró ítélkezésére. Ennek pedig az a következménye, hogy a legfelső államvezetés elveit a valóságba átültető bíró fogalmilag nem kerülhet összeütközésbe e vezetéssel, tehát azzal szemben védelemre — vagyis a régi értelemben felfogott függetlenségre — sem szorul. Ez pedig a lehető legmagasabb foka a függetlenségnek.” —

Végtelenül jellemző erre a gondolkörre az a kijelentés, amelyet Frank miniszter, jogászvezető a nemzeti szocialista német bíró függetlensége indokolására tett: „Hitler Adolf nemzeti szocialista állama elég erős ahhoz, hogy el tudja viselni a független bírót. Jaj annak az államnak, amely fél a független bírótól.” Lásd Dr. Goltner Dénes: Az államhatalmak választása vagy együttműködése, 15. old.

dent átható, akárcsak a légkör, amelybe, mint ilyenbe tartozik az egész német élet- és jogrend, tehát a bíró maga is és az a jog is, amelyet szolgáltat. Német felfogás szerint tehát, ha a bíró nem volna kötve a nemzeti szocialista eszmetanhoz, nem volna kötve a joghoz sem, hiszen ez utóbbi az előbbiben foglaltatik, ennek egy része, csupán egyik megnyilvánulási formája. Éppen ezért a Führer ismételten hangsúlyozta, hogy a bírói függetlenség egyrészt és e független bírónak ideológiai megkötöttsége másrészt nemcsak, hogy nem érinti függetlenségét, hanem egyenesen a függetlenség lényegét teszi. Csak ez eszmei kötöttség fennforgása mellett lesz a bíró — a nemzeti szocialista jogfelfogás képviselőjének véleménye szerint — abban a helyzetben, hogy hivatásának tényleg megfeleljen, vagyis hogy valójában igazságot szolgáltatson: *Recht sprechen*.

Ezzel a hatalmak megoszlásának klasszikus elve a nemzeti szocialista államban természetesen alaptalanná vált. Itt a Führer-t, mint, a legfőbb politikai vezetőt, illeti meg az igazságszolgáltatás terén is a legfelsőbb hatalom. Ő az Oberster Gerichtsherr. Az ítélobíró tőle deriválja jogszolgáltatási hatalmát. A Führer hatalma viszont a néptől — minden jogok ősforrásától ered. A legfelsőbb érték a német nép s a legmagasabbrendű jogforrás ugyancsak a nép, illetve a népszellem: a vérközösség élő lelkiismerete. Ezért rendeli el a jogszolgáltatásnak birodalmi feladattá tételéről szóló törvény (1934. febr. 16.), hogy a bíróságok a jogot *a német nép nevében* szolgáltatassák, ítéleteiket a nép nevében hozzák.²⁸

A jogi helyzet tehát ma az, hogy az ítélobíró igazságot szolgáltat a német nép nevében, a Führer által ráruházott hatalmánál fogva és ugyancsak a Führer-től rádelegált függetlenség védőbástyájától körülvéve. E közjogi összefüggésnek külső jeleként a német bíró, hivatalos eljárásában, hivatalos ruházatára tűzve, a Harmadik Birodalom hatalmi jelvényét — *Hoheitszeichen* — viseli.

A bíró függetlenségének kérdése a Führer-rel szembeni viszonylatban — a dolog természeténél fogva — fel sem merülhet, mert ez a nemzeti szocialista közjog szempontjából fogalmi képtelenség. Mint ahogyan Henkel írja:²⁹ „... der Führeranspruch der obersten Staatsleitung, kann im nationalsozialistischen Staate, wie vor keinem Gebiet staatlicher Tätigkeiten auch nicht vor dem Bereich

²⁸ Lásd Dr. Tóth László id. m.

²⁹ Die Unabhängigkeit des Richters, 2.2. old.

der Rechtsprechung hahmacken.” Látjuk, hogy a bírói függetlenség milyen új tartalmat kapott és mennyire más dolgot jelent manapság Németországban, mint Nagy Frigyes idejében!³⁰

A vezéri elvnek a jogszolgáltatás terén való következetes megvalósításából folyik, hogy a bíró — mint végeredményben a Führer akaratának kinyilvánítója — bírói döntése tekintetében egyedül, kizárólagosan és közvetlenül a Führernek felelős.

A nemzeti szocialista bíró függetlenségét technikailag elsősorban a bíró elmozdíthatatlansága van hivatva biztosítani. Az elmozdíthatatlanság tételes törvényes alapját az 1937. évi január 26-iki hivatalnoki törvény (Deutsches Beamtengesetz) 171. §-a szolgáltatja. E §. kimondja, hogy a bíró döntéseinek érdemi természete nem szolgálhat a bíró nyugalmahelyezésének alapjául, miáltal biztosítja, hogy a bírót, ítélezése miatt, semmiféle személyes joghátrány nem érheti és pedig fegyelmi felelősségrevonás sem. Megjegyzendő azonban, hogy ugyané törvény 71. §-a értelmében a bíró, éppúgy mint bármely államhivatalnok, nyugdíjazható akkor, ha magatartásában nem látszik többé biztonságot nyújtani arra vonatkozóan, hogy magát fenntartás nélkül azonosítja a nemzeti szocialista eszmetannal és államérdekkel. Ez a totalitárius jogszemléletből folyó nyugdíjazási lehetőség — mint a német írók hangsúlyozzák — semmiben sem érinti a bírói tiszt függetlenségét és határozathozatal szabadságát, mert hiszen a bírót egyes-egyedül a Führer, mint a birodalom bírói felségjogának letéteményese,

³⁰ Tanulságos itt felemlíteni Dr. H. H. Lammers szavait a vezéri hatalom ellensúlyáról, a vezéri kötelességről, illetve felelősségről: „Annyi bizonyos, hogy a lefelé való csorbitatlan tekintély közös ismertető jele a vezéri államnak és a diktatúrának, azonban a vezéri államnak másik, éppen ilyen jelentős jellemvonása a vezér legnagyobb fokú személyes felelőssége a nép egyetemével szemben. Az az elv, hogy a legfelsőbb vezér, akiben az egyetemes államvezetésért való felelősség megtestesül, a nép bizalmának kell hordoznia, a német vezéri és népi állam nélkülözhetetlen alapjához tartozik. Ámde e felelősség körében a vezér nem azáltal ad számot, hogy parlamentáris miniszter módjára szavazásra bocsátja terveit. Hisz ha ezt tenné, nem volna vezér. Ellenkezőleg, a bevégzett művet állítja a nép elé és pedig abban az időpontban, amikor a nép az eredmény hatásából már meg tudja ítélni annak a nép egyetemére nézve mutakozó értékét. Ezáltal kap a vezér bizonyosságot arról, vajjon továbbra is a nép vezérének nevezheti-e magát. Más szóval, a kormány nem intézkedései *előtt* kérdezi meg a népet, hogy miként kell cselekednie. Erre a kérdésre a nép *nem* is képes választ adni. Ellenkezőleg, életbevágó jelentőségű intézkedések *után* kérdezi meg a kormány a népet, vajjon helyesli-e azokat”.

küldheti nyugalomba; viszont a Führer személye és igazságérzete a nemzeti szocialista jogrend legerősebb biztosítója.³¹

A bírói elmozdíthatatlanság elvét az 1937. nov. 24-iki szervezeti törvény (a bíróságok ügybeosztásáról) némileg áttörte. A törvény 2. §-ában úgy rendelkezik, hogy bírónak a törvénykezési év folyamán való áthelyezése elrendelhető, ha az az igazságszolgáltatás rendes menetének biztosítására szükséges. Az áthelyezéshez azonban a birodalmi igazságügyminiszter előzetes hozzájárulása szükséges.³²

A nemzeti szocialista jogfelfogás az államügyész feladatkörét is a totalitárius, sajátos világnézet alapján határozza meg. Az államügyész feladata, hogy hivatalos hatáskörén belül képviselje és végrehajtsa a politikai vezetés központi akaratát. Minthogy pedig az államügyész a maga utasításait közvetlenül — és gyakran az egyes konkrét esetekre vonatkozólag is — a kormányzat vezető politikai tényezőitől kapja, ezek tekintélyében osztozik. Ez az oka praeponderáns szerepének a bűnvádi eljárás során is. A terheltnek, védőnek és közvádlónak egyenlő ügyfélként való

³¹ Lásd: Dr. Rothenberger id. m. 41. old.: „Die Person des Führers und Seine Gerechtigkeite aber sind die besten und höchsten Garantien, die das nationalsozialistische Reich zu gewähren hat”.

³² A német bírák és államügyészeknek 1936. januárjában a bírói függetlenség kérdésének megvilágítására egybehívott együttes ülésén Dr. Eckhardt hivatalosan a következőkben foglalta össze nagy tömörséggel a német bíró helyzetét és feladatait meghatározni hivatott tételeket:

1. A bíró nem a nép fölött áll, hanem mint annak tagja él a német népközösségben. Nem az a feladata, hogy valamely, a nép felett lebegő jogi gondolatot juttasson kifejezésre, hanem sokkal inkább az, hogy megőrizze a konkrét népies közösségi rendet és rendezze a népközösség tagjai, a néptársak jogviszonyait.

2. A jogforrások értelmezésének alapja a nemzeti szocialista világnézet, amint az különösen a nemzeti szocialista pártprogramban és a Vezér kinyilatkoztatásaiban megjelenik.

3. A bírót a Vezérnek törvény vagy rendelet alakjában megjelenő döntéseivel szemben nem illeti meg a felülvizsgálat, a bírálat joga. Feltétlenül kötelezők továbbá a Vezér egyéb döntései is, ha azokból jogalkotói akaratú kétségtelenül kitűnik.

4. A nemzeti szocialista forradalom előtt kibocsátott törvényi rendelkezések nem alkalmazhatók az esetben, ha alkalmazásuk a most kialakult népi jogérzet arculcsapását jelentené.

5. A bírónak a népközösséggel szembenálló feladatai betöltése végett függetlenséggel kell rendelkeznie. A Harmadik Birodalom bírāja nincs kötve utasításokhoz. Lásd: Goltner Dénes: Biráskodás a nemzeti szocialista Németországban, 66. old.

szereplése megszűnik. A bűnvádi eljárás első főszakaszának, a peranyag-összegyűjtésére szolgáló előkészítő eljárásnak — a szó teljes értelmében — az ügyész az ura, éppen úgy, mint ahogyan az eljárás másik főszakaszának, a főtárgyaláson lefolyó bűnvádi pernek — a bíró.

„Az ügyész feladata a vádképviselő: szerepe az előkészítő eljárás során abban foglalható össze, hogy a tájékoztató anyag alapján maga állapítsa meg: vajjon a népi érdekközösség valamely cselekmény elkövetésével szenvedett-e oly sérelmet vagy veszélyt, amelynek alapján megtorló intézkedést lehet és kell várni. Ha ezt a kérdést az ügyész pozitív eredménnyel dönti el, a vádemelésen felül a szerepe a bíróság mellett tulajdonképpen csak annak ellenőrzésére szorítkozik, hogy a bíróság a népközösség érdekének sérelmét vagy veszélyét helyesen állapította-e meg, illetőleg, hogy a törvényeknek és az egészséges népfelfogásnak megfelelően ítélkezett-e? Ez utóbbi vonatkozásban valamennyi fokozatú vádhatóság funkciójának közös nevezőre hozásáról lehet beszélni.”³³

Ott, ahol népközösség érdekeinek sérelméről vagy veszélyeztetéséről van szó, és így a nemzeti szocialista népközösségi állam a bűnvádi eljárás mozgásba tételét nem bízhatja rá az egyes önkényére, az államügyésznek a feladata és kötelessége a fellépés. Ez esetben tehát az ügyész eszközli ki a bíró döntését. E döntést előkészíti és gondoskodik annak végrehajtásáról.

A bírói és ügyészi feladatoknak a jogszolgáltatás terén való szerves és szoros kapcsolatából és egymást kiegészítő természetéből következik, hogy a nemzeti szocialista német bíró és ügyész a kari szervezet (Reichsgruppe) kötelékében egymás mellé kerültek.

³³ Lásd: Dr. Zöldy Miklós: Vázlatok a nemzeti szocialista bűnvádi Perjog köréből. Szeged 1936.

II. FEJEZET.

A jogmíves.*

A szervezett nemzeti szocialista jogászai hivatások valamennyi tagja közös elnevezést bír: valamennyi a Harmadik Birodalom jogóra, jogművelője. (A jogór elnevezés a magyarban nem adja kellően vissza a „Rechtswahrer” fogalmának dinamikus tartalmát; csak jobb kifejezés hiányában használom e fordítást.) Ilyen a Jogór-egyesületben tömörült nemzeti szocialista bíró és államügyész is. E közös jogprofesszionista megnevezéstől meg kell különböztetnünk a *jogmíves* — Rechtspfleger — megjelölést; amely — mint ilyen — pusztán egy, a többitől élesen elhatárolt, jogászai hivatás megjelölésére szolgál.

A jogmíves is jogór, s e minőségénél fogva, a nemzeti szocialista Jogóregyesületbe tömörült német jogászok rendjéhez tartozik. E kérdést világos határozottsággal a Führer döntötte el, aki 1933. május 30-án Dr. Frank János birodalmi jogászvezető és miniszterhez (Reichsrechtsführer, Reichsleiter und Reichsminister) leiratot intézett, amelyben úgy nyilatkozott, „misperint szükségesnek látja, hogy a német jogmívesek egyesülésében tömörült magasabb bírósági hivatalnokok csoportja is tagként szerepeljen a nemzeti szocialista Jogóregyesületben.”

A mai jogmíves elnevezés alatt bírósági hivatalnokok, bírósági segédszervek értendők, akiket egyébként igen régi idő óta ismer a német jogtörténet. Már a merovingek idejéből származó lex Salica, a lex Ripuaria, a lex Alemannorum, és végül a bajor lex Baiuvarorum is megemlékeznek az ú. n. Cancellariusról, aki, bár nem érdemben ítélező közeg — szintén a bíróságon székel,

* .Lásd: Rechtspfleger Paul Gilgan: „Der deutsche Rechtspfleger” e. tanulmányát a Der Deutsche Rechtsstand c. gyűjteményes munkában.

ott hivatalnokoskodik, és amolyan írnök-féle, aki általában az okiratokat, a bírósági okmányokat kezeli, miértis neve németül: Urkundsperson, vagy később, Gerichtsschreiber.

Persze abból a tényből, hogy e régi források is említik már az okmánytáros-írnok nevét, még nem szabad arra következtetnünk, hogy a bíróságok előtt folyó tárgyalásokat már ekkor teljes egészükben írásba foglalták vagy Írásban vezették volna. A tárgyalási elv e régi időkben még a nyilvánosságon és szóbeliségen, a közös, kölcsönös és nyílt megvitatás tényén nyugodott.

Az okmánytáros-írnok későbbben, a tárgyalási időszakok idején, a megelőző jogszolgáltatás (vorsorgende Rechtspflege) mezején szorgoskodott és kiállította az okiratokat, írásba foglalta a szerződéseket és a jogkereső fél más fontos akaratnyilvánításait, stb. A kancellárius e ténykedése Írástudást, némi jogtudást és — különösen későbbi időkben — a latin nyelvnek ismeretét feltételezte. Szerepkörének megszilárdulását az Írástudó okmánytáros igen sokban a római jog befolyásának köszönhette, mert hiszen a római, ú. n. paragrafus jog volt az, amely az ősi germán szokásjogok fennállását és létjogosultságát — éppen az írásbafoglaltság hiányának okán — legelőszőr vonta kétségbe. A fejlődés irányát, vagyis a római formáijog győzelmét elősegítette az, hogy a régi német nópíráskodás megszűnt. A régi népbírák helyére oly ítélkező közegek léptek, akiket állandó hivatalnokokként választottak ki e célra — az ú. n. scabini, németül Schöffen — és akik a király vagy fejedelem parancsolatára szolgáltatták az igazságot. A régi népbírói eljárást jellemző tárgyalási elv félretételével, most a kérdezési, inkvizíciós eljárás jött divatba. Az egyház befolyása alatt a régi germán „pogány” perrendi formulákat keresztényiekkel helyettesítették. Mindannyi változás, amely egyre nagyobb szerephez jutatta és immár nélkülözhetetlenné tette a betűvető kancellárius, a bírósági írnök munkáját.

II. Frigyes idejében a mainzi Landfriede, mely újra szervezte Hofgerichtskanzlei-t, gondoskodott arról, hogy a Hofgericht-en külön bírósági kancellárius alkalmaztassák, aki — csakúgy mint a Reichshofrichter, a királyi bíró maga — a laikus úri rendhez (Herrenstand) kellett, hogy tartozzék, és a bíróhoz hasonlóan, hivatali esküt kellett, hogy tegyen.

A Hofgerichtből 1451. körül az ú. n. Hof- und Kammergericht lett, amely bíróságnak egyik 1455-ből való feljegyzése említi a hites bírósági írnököt: „den geschworenen Schreiber bey dem Buche”. Ez írnök már a bírói tárgyalás teljes menetét feljegyezte

és írásba foglalta az ú. n. Gerichtsbrief-et is. „A célból — mondja a feljegyzés — hogy mindaz, ami a tanácsban és bíróság előtt történik, minél jobban emlékezetben maradjon, felállítatott az írnok hivatala, aki pediglen megesküszik arra, hogy mindazt, ami előtte tárgyaltatik, hűen feljegyzi”.

A Fürstök szertelen hatalmát és pártoskodását megtörni akaró í. Miksa császár (1493-1519), hogy a birodalomban egységes jogállapotot teremtsen, a római joghoz folyamodott, és az 1495-iki worms-i országgyűléssel birodalmi jellegű kamarabíróság — Reichskammergericht — felállítását határozta el. Ezáltal az idegen római jog lett a német birodalom császársága.

A recepció tárgyául egyébként három jogkönyv szolgált, és pedig: 1. a corpus juris civilis, 2. a corpus juris canonici, és 3. a longobárd hűbérjog. E három jogkönyv képezte — a birodalmi törvényekkel együtt — a birodalom közönséges jogát: „des Reiches gemeine Recht.”

A Reichskammergericht felállításával a recepció gyakorlatilag is végbement, mert e bíróságon a római jogban jártas, olasz egyetemeken végzett bírákat alkalmaztak, akik tanácsban jártak el. Az alsóbb bíróságokon azonban az átalakulás lassabban ment végbe, különösen ott, ahol az ítélkező közeg nem fejedelmi, hanem helyi hivatalnok³⁴ volt, vagyis rendszerint egy, a jogi képzettségére tekintet nélkül megválasztott nemes, vagy pedig ott, ahol a hivatalos közeg — Amtmann — pusztán közigazgatási hivatalnok volt, aki mellett tanulatlan, ú. n. Schulze vagy Dingvogt elnökölt a bíróságon. Mindé tanulatlan bírák úgy segítettek magukon, hogy valamely jogban jártas egyént bírósági írnokeként vettek magukhoz, aki azután rendszerint a város fiskális teendőit is ellátta.

De megtaláljuk a jogképzett bírósági írnoeket vagy jegyzőt (Gerichtsschreiber vagy Aktuar) azoknál az alsóbb bíróságoknál is, ahol már jogban jártas egyesbírák ítélkeztek. Sőt a földesúri bíróságoknál is, még pedig egyenesen bírói teendők ellátására, rendszerint Justitiar néven.

Az írnok — mint ilyen — nem tartozott a közfelfogás értelmében, a tulajdonképeni jogi rendhez, vagyis, mai német szóhasználatnál élve, nem volt „jogőr”. Csak a Norddeutscher Bund-nak Német Birodalommá való átalakulás után, miután adva volt a birodalmi, egységes törvényhozás lehetősége, kapott más, bírósági szervezeti kérdésekkel együtt, a bírósági írnok — Gerichtsschrei-

³⁴ „nicht landesherrlicher, sondern landständischer Beamter”.

ber — állása is tételes birodalmi szabályozást. Az írnok csak ekkor lett a tételes birodalmi jog által is elismert bírósági segéd-szerv, oly bírósági hivatalnok, aki — bár a perbíróságnak alá-rendelt közeg — némileg hatalmi funkciókkal (hoheitsrechtliche Funktionen) is bír. E tételes jogi rendelkezések ellenére is azonban, a közfelfogás a bírósági írnokot még mindég nem tekintette a többi jogőr-hivatásokban működők egyenragú társának, mert — kari szervezettség hiányában — a „Juristen” általános megnevezés alatt csak azokat a jogőröket értette, akik egyetemi tudori fokkal rendelkeztek. Ezen túlmenőleg, a jogászai rendnek belső, kari egységét megteremteni mindaddig nem sikerült, ameddig maga a jog-rendszer sem volt egységes.

A bírósági írnok tisztázatlan jogállása, az egyes tagállamok igazságügyi szervezetében, a legkülönbözőbb fokozatokat tüntette fel. Általában azonban oly másodrangú munkaerőnek tekintették, akinek feladata a technikai irodai ügykezelés elvégzésében merül ki.

Csak 1909-ben történt, hogy a birodalmi törvényhozás a háttérbeszorult bírósági írnokra különleges bírói természetű feladatkört bízott. A polgári perrendtartási törvénynek ez év június 1-ről szóló novellája u. i. a fizetési meghagyásos eljárásban a végrehajthatóság kimondását és az egész költségmegállapító eljárást — saját és önálló működési körben — a bírósági írnokra ruházta.

De hozzájárult az írnok tevékenységi körének kibővítéséhez a világháború is, az általa okozott bíróhiánnyal és a jogszolgáltatási feladatoknak különösen a pénzelértéktelenedés következtében óriási mértékben történt megnövekedésével. Emellett olcsó munkaerőre is volt szükség: a bírósági írnok pedig adva volt s így egyre több és több, bírói természetű feladathoz jutott. Az 1920. december 14-iki porosz törvény például a telekkönyvi ügyek intézése körül bővítette ki hatáskörét, míg birodalmi vonatkozásban, az 1921. március 11-iki, a bíróságok tehermentesítéséről szóló törvény bízott rá bírói természetű teendőket. A bírósági írnok ezáltal — mintegy hallgatólagosan és adminisztratív — valóságos jogmíves — Rechtspfleger — lett mindazon esetben, mikor saját felelősségére és önállóan intézett bírói természetű ügyeket. Meg kell azonban jegyezni, hogy e törvények pusztán a bíróságok tehermentesítését tartották szem előtt, és a bírói hatáskörbe eső ügyek elintézésére a jogmíves írnokot pusztán a bíró nevében és helyett jogosították fel. Az írnoknak tehát csak derivált hatáskörben.

nem saját hivatali hatalmánál és jogosítványánál fogva volt joga az eljárásra és határozásra.

Az 1927. évi június 9-iki birodalmi törvény az írnokot kifejezetten is hivatalnokká tette (Urkundsbeamte der Geschäftsstelle). de nem nevezte őt jogmívesnek — Rechtspfleger. Ez utóbbi megjelölés nem a bírósági szervezet terminus technikusa, hanem pusztán közigazgatási úton terjedt el. E névvel jelölte meg magát a bírósági írnok-hivatalnok azon ügyetek elintézésénél, amelyekre ő, a bíróságok tehermentesítését célzó törvények rendelkezései értelmében, jogosulttá lett.

E rendelkezések sorát a porosz tehermentesítési rendelet nyitotta meg, amelyet lényegileg a többi állam is követ. A rendelet 5. §-a kimondja, hogy abban az esetben, ha a bíró tehermentesítését rendelik el, az írnoknak mindazon beadványokat, amelyek bírói hatáskörnek fenntartott ügyetekre vonatkoznak, a bíró elébe kell terjesztenie, kivéve ha a rendelet 15*—32. §§-ai kifejezetten másként nem rendelkeznek. A legfelsőbb porosz bíróság elnöke és ügyésze (Oberlandesgerichtspräsident, General Staatsanwalt), az igazságügyminiszter közelebbi rendelkezése nyomán, elrendelhetik, hogy — az adott esetben — a bírónak való bemutatás mikor és mennyiben maradhat el. Ugyané rendelet 6. §-a értelmében: „amennyiben az iktatott beadványokat a bírónak vagy az államügyésznek be kell mutatni, ez utóbbinak joga van ahhoz, hogy a bírósági írnok hatáskörébe utalt ügyeket — egészben vagy részben — magának tartsa fenn^a. Végül a 7. §. szerint: „Amennyiben valamely ügy, a bennefoglalt jogkérdés szempontjából, nehézséget látszik okozni, a bíró vagy államügyész elrendelheti, hogy a jogkérdés tekintetében milyen álláspontot kell elfoglalni, de egyebekben a hatáskör átvételétől eltekinthet; ez utasítás a jogmíves írnokra nézve kötelező erővel bír. A bíró vagy államügyész úgy is rendelkezhetik, hogy a jogmíves az ügyet megfelelő javaslattal terjessze fel hozzá.”

E biztosítékokkal ellátva, a mai jogállapot szerint, a bírósági írnok-jogmíves mint az ügyleti hely okmány tárnoka (Urkundsbeamter der Geschäftsstelle als Rechtspfleger) az egyébként bírói hatáskörbe eső következő ügyek elintézésére jogosult:

a.) bűnügyekben

bizonyos büntetés végrehajtási teendőkre;

b.) polgári ügyekben

1. a teljes óvási eljárásra;

2. bizonyos végrehajtható határozatok kiadására, anélkül, hogy ehhez a bíró külön rendelkezését kellene kikérnie;

3. határozathozatalra bizonyos óvadék-biztosíték visszaadási ügyekben, továbbá a tehermentesítési rendelet 16. §-ában felsorolt kényszervégrehajtási ügyekre (péld. követelésekkel és vagyoni jogi természetű jogosítványokkal kapcsolatban);

c.) gyámügyekre;

d.) telekkönyvi ügyekre;

e.) hagyatéki ügyekre —

és pedig a c., d. és e. pontok alatt felsorolt ügyekre nézve annyiban, amennyiben nem oly ügyről van szó, amelyet az egyes tagállamok bíróságot-tehermentesítő szabályai kifejezetten bírói hatáskörnek kivannak fenntartani;

f.) a *jurisdictio voluntaria* számos más természetű ügyének elintézésére (*freiwillige Gerichtsbarkeit*), különösen cégbíróági ügyekre.

E nem kimerítő felsorolásból is látható, hogy a perenkívüli jogszolgáltatás megelőző tevékenységi köréből milyen tekintélyes részt utalt a német igazságügyi kormányzat az önálló működési körrel felruházott írnok-jogmíves kezébe.

A jogmíves jogállása azonban még mindig nincs véglegesen szabályozva, bár a nemzeti szocialista kormányzat, a német jogászai rendnek, mint egységes társadalmi osztálynak megteremtése által a birodalom jogmíves csoportjának is kijelölte az őt megillető helyet a Jogőr-egyesületben. Ezáltal a jogmíves is valóságos jogőr — *Rechtswahrer* — lett. Bírói hatáskörbe tartozó ügyletek önálló elintézéséhez való képesítését a magasabbrendű igazságügyi szolgálatra képesítő vizsga letételével szerzi meg.

A nemzeti szocializmus — a jogmíves speciális tevékenységének érték-felismerésével — leszögezte, hogy a jogmíves is egyenjogú tagja a német jogászai társadalomnak, annak a jogászai rendnek, amely az új német népi jog megalkotásának hatalmas feladatát csak akkor lesz képes valóban hiánytalanul teljesíteni, ha abban valamennyi német jogőr — tekintet nélkül arra, hogy milyen jogi hivatás lépcsőfokán áll — vállvetett, közös munkával vesz részt. Hiszen „valamennyi német jogőr a Vezér munkatársa”. A német jogmívesek most azon fáradoznak, hogy jogmíves csúcsszervezetet létesítsenek — *Rechtspflegeramt* — és ilyen módon elérjék a jogmíves hivatásnak szervezettebb beépítését a német bírósági szervezet épületébe. Arra hivatkoznak, hogy a

bíróságok szükségszerű tehermentesítési kívánalma és az államnak a háború utáni anyagi helyzete — a változott viszonyok következtében — már nem szolgálhat hivatásuk maradandó bázisául, miért is önálló létjogosultsággal bíró, általános érvényű elgondolásra kell kari hivatásukat fektetni: nevezetesen annak felismerésére, hogy munkájukra — csakúgy mint más jogászokéra más működési területen — a Harmadik Birodalomnak nélkülözhetetlenül szüksége van. Annál is inkább, mivel ma a jogmívesnek is — mint minden más német jogőrnek — egészen mástermészetű, és sokkal fontosabb feladatokat kell teljesítenie, mint azelőtt.

Ma valamennyi jogőrnek az a feladata, hogy az élő népi német jogot a néphez közelebb vigye, mintegy keze ügyébe adja, érthetővé és hozzáférhetővé tegye, hogy ezáltal a széles néprétegeknek a joggal és jogásszal szemben elfoglalt bizalmatlan állásfoglalását kiküszöbölje, maradéktalanul eloszlassa. E feladat teljesítéséhez azonban a jogmívesnek ma még nincs meg a kellő törvényes szervezeti alapja és érdemi felhatalmazása. Ezt csak azáltal fogja megszerezhetni, ha hivatali tevékenységének belső tartalmát határozottan elkülönítik a bírói hatáskörtől.

III. FEJEZET.

Az ügyvéd.*

I.

Az ősgermán idők ügyvédje.**

A hivatásos ügyvédnek, mint jogi tanácsadónak és perbeli képviselőnek szerepe a legrégebb jogóri szerepkör, mely — mint ilyen — régebb a hivatásos ítéldbíró hivatalánál is. A comes, a frank idők hivatalnok grófja még nem volt hivatásos bíró a szónak valódi értelmében. A comes u. i. a királynak vagy a lokális bírói felségjog más birtokosának meghatalmazásából a bíróságon pusztán elnökölt, anélkül azonban, hogy ott maga — saját személyében — egyszersem bíraskodott és ítélezett volna is. Szerepe csak arra szorítkozott, hogy kihirdette a törzsi gyülekezetben, mint bíróságon ülő népközösségi tagok által „megtalált” ítéletet (Rechtsfindung). Csak a római jog befogadása után találkozunk németföldön a szó valódi értelmében vett hivatásos ítéldbírákkal.

Már sokkal előbb, s tényleg a legrégebb időkben is, felmerült azonban a néptagok körében az a kíváncsi, hogy azok a férfiak, akik a jogban jártasak és kellő szakértelemmel bírnak, a jogkereső feleknek, előbb szóban, majd később Írásban is, a perben jó tanáccsal szolgálnak.³⁵

* Lásd: „Der deutsche Rechtsanwalt”, von Gaugruppenwalter Rechtsanwalt des NSRB. Rechtsanwalt Dr. Leupolt, President der Rechtsanwaltskammer in Dresden, a „Der Deutsche Rechtsstand” c. gyűjteményes munkában.

³⁴ I.: u. o.: „Der Rechtsweiser der germanischen Zeit.”

³⁵ Természetesen e régi idők ügyvédjének hivatása még nem járt együtt a felek perbeli képviseletével. A perbeli képviseletet u. i. a régi

Természetes, hogy az ilyen tudós férfiakkhoz a bírói tárgyalás előtt is szívesen fordult a jogkereső fél szakvéleményért és jótanácsért, vagyis azokért a szellemi javakért, amelyeket az ügyvéd ma is nyújt ügyfelének a képviselő körén kívül.

E jogi tanácsadónak elfogulatlanságát és pártatlanságát a német közfelfogás igen nagyra becsülte. Ez a magyarázata annak az érdekes ténynek, hogy a tanácsadó, a jog kinyilvánítása után (még akkor is, ha e kinyilvánítás nem a bíró, hanem a peres fél kérelmére történt), visszalépett a tanácsstagok sorába, a bírói padba, és a többi tanácsstaggal együttesen hozta meg az ítéletet. Megjegyzendő azonban, hogy e jogi tanácsadó a saját legjobb jogi meggyőződését nyilvánította és sohasem a fél egyoldalú érdekét képviselte, még akkor sem, ha a jogkereső fél a bíróság összeülte előtti időben kereste fel és kért tőle jótanácsot. Feladata pusztán a jog megtalálását (Rechtsfindung), az igazság felkutatását célozta, nem pedig a peres felek érdekképviselését. Jogfogalmilag tehát nem is annyira ügyvédi, mint inkább bírói ténykedést végezt.⁹⁶

germán jog — hasonlóan a régi római joghoz — nem engedte meg. E tilalom csak a későbbi jogfejlődés során enyhült a gyám javára.

Érdekes, hogy a gyám német elnevezésében a „Mundwalt” szóban találkozzunk először az ügyvéd mai német elnevezésének — „Rechtsanwalt” — legalább is egy szótagjával. Megjegyzendő, hogy a Rechtsanwalt szó egészen újkeletű. Azt tényleg Heinrich von Kleist használja először Michael Kohlhaas c. munkájában, míg a tételes jog szóhasználatába csak az 1804 évi augusztus 13-án kelt bajor rendelettel vonul be.

A frank időkben a perbeli képviselő megengedett esetei csak igen elszigetelve fordultak elő. Mindenekelőtt megillette e jog a királyt, aki saját ügyeiben magát a bíróság előtt képviseltethette. Majd az egyházak, a különböző klastromok, rendházak és zárdák kezdték képviselő útján érvényesíteni jogaikat (Vögte, advocati). Itt találjuk fel az eredetét az „Advokat” szónak, aki tehát először a klastromok és rendházak hivatalnok-képviselőjét jelentette és akinek jogállása a mai ú. n. Syndikus-Anwalt körülírt hatásköréhez hasonlítható.

⁹⁶ Lásd: Králik Lajos: „A magyar Ügyvédség”, Budapest, 1903. c. munkáját, amelyben többek között, a magyar ügyvédi hivatás fogalmi tisztázásának kérdésében a következőket olvashatjuk (16. old.): „Mindvégig szem előtt tartandó, hogy az ügyvéd hivatása: a fél érdekének, jogának a védelme. Neki keresni kell, mihez van vagy mihez lehet *felének* joga és ez a törvények rengeteg számánál, az élet ezakadozottságánál, a törvények hézagainál, homályos értelménél, a bizonyítás nehézségeinél fogva elég nagy munka, a legnehezebb szellemi foglalkozás. Jól fejezi ki a magyar „ügyvéd” szó a fogalmat, ő nem a *felet* szolgálja, hanem a fél *ügyét* védi a jog és tisztesség határain belül. Helytelen volna ezért őt általában „jogvédőnek”

A jogi tanácsadóból lassacskán a félnek szószólója (vorsprech, Wortführer) lett, akinek — mint ilyennek szereplését a frank időkben már általában mindenütt megtaláljuk.

A régi germán jogfelfogás szerint a jogi tanácsadó a féltől ellenszolgáltatást, ügyvédi díjat, nem követelhetett.

A német jogtörténelemnek ebben a legrégebb szakaszában a jogi útmutatónak (Rechtsweiser) nagyban hasonló feladat jutott osztályrészül, mint a nemzeti szocialista ügyvédnek a mai jogrendben. Ő szolgált a feleknek minden jogi megítélést igénylő ügyesbajos dolgukban szakértő jótanáccsal és e tevékenysége által elejét vette a bíróság előtti pervitáknak. Ő lett a felek választott bírója és végül ő támogatta a peres felet — akár saját bírósága, akár idegen bíróság előtt — jogi véleményével. Nem volt azonban egyoldalú érdekeknek szűkkeblű képviselője, hanem a Jog valódi szolgálója, az igazságszolgáltatás tényleges szerve, e szó legmagasabb értelmében, működött légyen akár mint peres, akár mint perenkívüli jogi tanácsadó.

II.

*A középkor szószólója.**

A frank idők hanyatlásával a népközösség jogi meggyőződése immár megszűnt a Jog-nak egyedüli forrása lenni. A népjog — Volksrecht — mellé, amely lassacskán országos joggá — Landrecht — fejlődött, lépett a királyi jog — Königsrecht — és ennek a változásnak megfelelően, a népbíróságok mellé léptek a királyi

nevezni, ami újabban szokásossá lett nálunk. Legalább is nem fedi a fogalmat. Mert a „jog” kettőt jelent: jelenti a félnek egyéni jogát, amint azt *tudományosan* a tökéletlen törvények alapján le tudjuk vezetni és jelenti azt, amit a *bíróság* végleg jognak kijelent. Az ügyvéd a tudományos szabad levezetés embere; látjuk is minden perben, hogy az ellentétes érdekű felek mindegyikének van ügyvédje, joga azonban csak az egyiknek van vagy egyiknek sincs, ha a bíró ítélt. Minthogy eszerint a jog a végleges igazságot is jelenti, ennél fogva az ügyvédet legalább a pervitelnél nem illeti meg a „jogvédő” cím; az teljes értelmé szerint csak a bíróságot illeti meg. És ezenfelül az ügyvéd a fél megbízottja, ki megbízója ellen akkor sem fordulhat, ha ez nem igazságos alapon áll. Legfeljebb lemondhat a képviselétről. Ennél fogva nem lehet az ügyvédet az igazság védőjének sem mondani, ő a fél ügyvédje a tisztesség határain belül.

* Lásd: Dr. Leupolt id. m. „Der Fürsprech des MitteJartes” c. fejezetet.

bíróságok. De a még fennmaradt népbíróságokban sem a valamenyi szabad születésű néptag teljes törzsi gyülekezete hozta immár az ítéletet, hanem az állandó ítélkezők — standige Urteilsfinder — az ú. n. Schöffen. Ezeket a törzsi gyülekezet, tagjai sorából, választotta. Emellett, a jogot írásba is foglalták, és pedig a törzsi jogot az ú. n. leges barbarorum, a királyi jogot az ú. n. capitulárékba.

Mindezek a változások természetesen csak megnövelték a jogkereső törzstagnak azt a kívánalmát, hogy a jogban jártas tanácsadó álljon rendelkezésére mind a bíróság előtt, mind azon kívül.

A legnagyobb jelentőséggel bírt e fejlődés során az eljárási szabályoknak gyökeres átalakulása. Az eljárási jog a maga lényegében és jogeszmei felépítésében átalakult: most már nem a bíró kérdezi a jogot, hanem a felek kérdezik azt a bírótól. Míg a régi felfogás szerint a peres eljárásnak célja nem a jog megvalósítása (Verwirklichung des Rechts) volt, hanem pusztán annak megtalálása (Findung), most a per arra a célra szolgál, hogy az irányadó jogszabályt nemcsak megtalálja, hanem kötelezőleg megállapítván, meg is valósítsa. A polgári jogi végrehajtás szankciójához még nem értek el ugyan, de annak a feltételezéséből indultak ki, hogy mindenki önként meg fogja tenni azt, ami igazságos és jogos, ha az, hogy mi igazságos és jogos, a perben iránytadó módon és formában megállapítást nyert. Ennek a felfogásnak megfelelően, a peres félnek a pervitában teljesen tárgyilagos, hogy úgy mondjam „féltelen” (unparteiisch) magatartást kell tanúsítania: tulajdonképpen nem is támaszt keresetet, nem lép fel jogigénnyel, petitummal, hanem csak mintegy személytelenül arra akar rájönni, azt akarja a bíróság igénybevételeivel kitapasztalni, kikutatni és „kikérdezni” (erfragen), hogy az adott esetben mi a jog. Ha ez a fél előnyére nyer megállapítást, az ellenfél — így vélekedtek — ahhoz ügyis alkalmazkodni fog. A peres eljárás jogfogalmi szempontból tehát csak a jog felől feltett kérdés — Frage ums Recht — nem pedig jogvita, harc és küzdelem a jogért — Kampf ums Recht.³⁷

Annak, hogy a bíróság helyes ítéletet hozzon, egyedüli biztosítéka a helyes jogkérdés volt, A félnek tehát föltétlen szüksége volt egy, a jogban jártassággal bíró segítőre, aki — szaktudásánál

³⁷ Dr. Leupolt id. tanulmányában utal Lohengrin kérdésére: „Da dieser Mann zur Nacht mich überfallen, sagt, ob ich ihn mit Recht erschlug”, ami Wagner jogi ismereteinek szabatoságára is világot vet.

fogva — a jogot helyesen tudja kérdezni. Ily kérdezőre azonban maga — az esetek túlnyomó többségében szintén tanulatlan — bíró is rászorult. Ilymódon a régi jogból ismert jogi útmutatóból — Rechtsweiser — jogi szószóló — Vorsprecher, Fürsprecher (furi-sprecho) — lett, akit már a VIII. század jogtörténeti nyelvemlékei e néven neveznek.

Tekintettel arra, hogy a szószóló nem a meghatalmazott perbeli képviselő (Vertreter), hanem csak a segítő tanácsadó (Beistand) jogállásával bírt, a félnek szabadságában állott, hogy a szószóló által elkövetett hibával szemben magát „javítsa” (erholen), vagy hogy a szószóló által feltett kérdést módosítsa, megváltoztassa (wandeln), míg ha önmaga kérdezett, úgy — megfelelően annak az alapelvnek, hogy „Ein Mann ein Wort” — saját kérdéséhez tévedés, elnézés vagy elszólás esetében is kötve volt.

Eleinte a szószólót nem maga az ügyfél választja, hanem a bíró rendeli ki a fél részére, az igazságnak közérdekből való kiderítése céljából. Az ügyfél nem is díjazza a szószóló működését.

A szószólót a bíró rendszeren az ítélezők — Urteiler — tanácsából rendeli ki, miért is a szószóló — a kirendeléssel járó perrendi kötelessége teljesítése után — visszalép az ítélezők bírói székébe és velők együtt ítél, sőt gyakorta éppen ő az, aki az ítélethozatalra javaslatot terjeszt elő. Mindebből kétséget kizáróan megállapítható, hogy a szószóló tiszte tulajdonképpen a régi idők jogi útmutatójának — Rechtsweiser-nek — jogállásához hasonlatos és a változott perrendi felfogáshoz alkalmazkodva, a régi intézményt fejleszti tovább. A szószóló is — akárcsak a Rechtweiser volt — a bíró megbízottja, és bár a fél védelmére szolgál szereplése, mégis elsősorban a jog szolgálatában áll, mikor a helyes megoldást keresi. Arra tesz fogadalmat, hogy mindent elkövet, miszerint a fél igazához jusson, de perbeli ellenfelével se történjék igazságtalanság („... dass ihm Recht gescheche und dem Gegner kein Unrecht”).

Érdekes, hogy a Schwabenspiegel 72. fejezetének 4-ik szakasza már a szegény jogról is megemlékezik. E szerint a szószólónak kötelessége, hogy a vagyontalan ügyfelet ingyenesen képviselje: — „daz er armer liute wort umbe sust spreche”.

Már a IX. évszázad óta találunk oly férfiakat, akik élethivatászerűen foglalkoznak szószólói tevékenységgel, míg a XIII. században esküt tett, a bíróságokon nyilvántartott és lajstromba foglalt hites szószólók járnak el (gemeine Vorsprecher). Sőt e szó-

szólók, kari érdekeik öntudatos képviselőire, már céhbe is tömörülnek és céh jelvényükön Szent Ivonius-nak, az Úr 1003-ik esztendejében Bretagne-ban elhunyt ügyvéd-véd-szentjüknek képét viselik.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a jogi helyzet a fejlődésnek e fokán is egyre változatlanul az, hogy a szószóló a bíróság előtt tett kérézése után, visszalép az ítélezők közé, a bírói padba, az ítélő tanácsba. Csak abban az egy esetben, ha a szószóló saját személyes ügyében beszél, esik el attól a jogtól, hogy az ítélethozásban résztvegyen.

Csak a XIV. század fordulóján és a XV. század folyamán találkozunk olyan tilalmakkal, amelyek a szószólót elzárják attól, hogy abban a perben, amelyben mint szószóló szerepelt, mint ítélkező bíró is résztvegyen.

A szóyzólói hivatás magas erkölcsi tartalmát a Schwabenspiegel következő intelmei konkretizálják: „er soll auch niemans reht sprechen, wan der da recht habé” és „unde seit ihn sin Gewizzen, daz er unreht hat, er sol sin wort niht sprechen”. Azaz a mai szóhasználatra átfordítva: a becsületesség azt követeli, hogy az ügyvéd csak tisztességes, jogilag védhető ügyet vállaljon!³⁸

III.

*A prokurátor és ügyvéd.**

A római jognak befogadása következtében a német népi jog virágzó fája csakhamar elszáradt. Vele együtt elhervadtak azok a jogászai hivatások is, amelyek a népi jog talajából nőttek ki és az ősi német jogintézményekkel szerves, benső kapcsolatban állottak, így mindenekelőtt a szószólói hivatás, amely idegen gondo-

³⁸ A szószóló — ügylászik — hiánytalanul meg is felelt hivatása magas jogi és erkölcsi követelményeinek, miért is a nép előtt akkora tekintélynek örvendett, mely a későbbi korokhoz viszonyítva szinte páratlan. A Sachsenspiegel első könyvének 60. §-ához írott széljegyzet a szószólót — „des rechtens ein ritter; des friedens ritter” — megnevezéssel jelöli. „Denn der keyser sagt: er nenne nicht alléin die jenigen ritter, die land und leüt durch den schwertschlag beschirmen, sondern auch die, v/elche sie mit des rechtens weisheit beschützen. ... alsó sind diese ritter des friedens, und jené ritter des streites”.

* Lásd: „Prokurátor und Advokat im gemeinen Recht” fejezetet a Der Neue Rechtsstand c. id. gyűjteményes munkában.

latáramlatoknak, az ügyvédi hivatásról táplált idegen felfogásnak elhatalmasodásával, lényeges átalakuláson ment keresztül, és így a nép előtt addig viselt magas tekintélyét mihamar elveszítette.

Az ősi német jogban gyökerező, ha nem is éppenséggel jogtudós, de a mindennapi élet joggyakorlatában jártas szószóló hasztalanul küzdött létjogosultságaért azokkal a civilis és kánon jogokban verzátus tudorokkal — *doctores utriusque juris* — szemben, akik most egyre nagyobb számban hatoltak be a hivatás sáncaiba. Ezekről távolállott az a gondolat, hogy — a szószólóhoz hasonlóan — a valóban helyes Jog kihámozásán kötelességszerűen magok fáradozzanak, minthogy — felfogásuk szerint — *jura novit curia*. A jogszolgáltatás ezentúl — lényegét tekintve — már nem kívánta az eddigi közvetlenséggel szolgálni a népközösség magasabb érdekét, hanem pusztán a peres felek érdekeit tartva szem előtt, az ezek közti jogviszonyok bírói eldöntéséről gondoskodott. Az idegen jogi szellemben nevelődött jogtudorok voltak azok — írja dr. Leupolt — akik Németországban első ízben vezették be az ügyvédi csalafintaságokat és csselfogásokat, miáltal a kari tekintélyt a nép előtt mihamar és alaposan lejáratták.³⁹

A római jognak befogadása utáni időben két kari hivatás alakult ki: a prokurátorok és ügyvédek testülete.

A prokurátorok a feleknek perbeli meghatalmazással ellátott képviselői voltak — *procuratores litis* — és pedig rendszerint Rómában székelő papi személyek, s csak ritkábban jogászok. Ezzel szemben ügyvédeknek — Advokaten — neveztettek a fél lakóhelyén vagy a bíróság székhelyén lakó jogtudós per-segítők, akiknek feladata volt a beadványok hivatásszerű szerkesztése (*Korrespondenz-anwälte*).

A prokurátoroktól a magas bíróságok előtt nemsokára megkívánták a római jogban való jártasságot, mert e jog szolgált immár egyedül a jogszolgáltatásban irányadóul. Emellett prokurátor-kényszert instituáltak, de a prokurátorokat lokalizálták, vagyis csak egy bizonyos számú prokurátort hatalmaztak fel a bíróság előtt való eljárásra. Ezzel szemben, az ügyvédek tevékenysége az első időben teljesen szabad volt.

³⁹ Melanchton az *Oratio de legibus c.* munkájában már szemükre veti, hogy „egyik pert a másikból húzzák, klienseiket lenyúzzák és a tudatlan bírót újabb és újabb fogásaikkal nevetség tárgyává teszik”. A szász Carp-zow az ügyvédek: „Zungendrescher, Beutelfüller und Vielschreiber” jelzőkkel illeti, míg a néphumor az ügyvéd tízparancsolatát a következő tíz betűben látta: „da pecuniam”.

Minél inkább győzedelmeskedett a perrenden az eljárás írásbeliségének elve, annál inkább emelkedett az ügyvédek tekintélye. Az ilyen eljárás u. i. egyre nagyobb számú tárgyalással, ú. n. audiencia tartással járt, amelyen a prokurátor felolvasta az ügyvéd által megszerkesztett beadványt. Érthető tehát, hogy az érdemi munkát végző ügyvéd befolyása, jelentősége és tekintélye egyre öregbedett, míg a prokurátoré alábbszállott.

A további fejlődés során a prokurátor is jogot nyert oly ügyekben, amelyeket maga képviselt, ügyvédi tevékenységet folytatni, írásbeli beadványokat szerkeszteni. Viszont az ügyvédnek is megadták, a prokurátor mellett, a szóbeli előadás jogát.

IV.

*A porosz Assistenzrat és Justizkommissar.**

Nagy Frigyes Poroszországa a közönséges jog terén forradalmasító átalakulást kezdeményezett, mikor az addig egyedül uralkodó corpus juris Romani-t német jogrendszerrel — az Allgemeines Landrecht-tel — helyettesítette és az Írásbeli formalizmusba, felületes merevségbe és idegölő hosszadalmasságba tekeredett közönséges perrendet (gemeiner Prozess) 1781-ben, a corpus juris Fridericianum-ban, új német eljárási joggal — deutscher Rechts-gang — váltotta fel. E perrend, visszanyúlván az ősi germán eljárást jellemző szóbeliség elvére, a felek kötelező személyes meghallgatását írta elő, ami által a jogkereső közönséget, amelyet addig a prokurátor-vallási kényszer a bíróságtól visszatartott, újra visszavezette a bírósági tárgyaló terembe. Végül az ú. n. Justizkommissariat jogintézményének bevezetésével új porosz ügyvédi kart teremtett meg.

Nagy Frigyes u. i., Carmer nagykancellárjának indítványára, az ügyvédeknek perbeli szereplését egyszerűen eltörölte. 1780. április 14-én kiadott rendeletében kijelentette, hogy ezentúl szabad ügyvédek meg nem tūr; a dolog természete ellen való, hogy a bíró nem közvetlenül érintkezik a felekkel, hogy helyette az ügyvéd adja elő a fél ügyét. Ezentúl a bírónak dolga lesz a felektől a tényállást megállapítani. A félnek segítségére lesznek a régi

* Lásd Dr. Leupolt id. m. „Der Assistenzrat und Justizkommissar Preussens” c. fejezetet.

ügyvédek helyébe lépett ú. n. Assistenzrath-ok, akiket a kormány nevez ki a legkiválóbb referendáriusok közül; ezekből a bíró ad a félnek ügyvédet; idővel bírák lesznek, valóságos hivatalnokok, elbocsáthatók.

Feladatuk általában az volt, hogy az ügyfelet a peres eljárás folyamán támogassák, hogy tőle az „információt” felvegyék és jogászilag feldolgozzák s hogy a szóbeli végtárgyaláson a felek érdekében előterjesztést tegyenek. Kifejezetten kötelességükké tétetett azonban az a magasabbrendű feladat is, hogy az ítélő-bíróságot az igazság megtalálására irányuló törekvésében a magok részerei kötelességszerűen támogassák. A teljes jogú perbeli meghatalmazást egyébként nélkülözték, nem voltak tehát valódi perbeli képviselők, a szó igazi értelmében. Feladatuk elsősorban a jog és igazság érdekeit szolgálta, nem a félét. Az Assistenz-Rátthe intézményével a régi német jog szószólója látszott új életre kelni, miért is e rendelkezést a jogélet minden komoly oldaláról egyhangú lelkesedés köszöntötte.

Az intézmény azonban, a gyakorlatban, még sem váltotta be a hozzá fűzött vérmes reményeket. Az Assistenz-Rátthe államhivatalnokok voltak, akik e függő helyzetükben nem voltak képesek a szószóló önálló szerepkörét hiánytalanul betölteni.⁴⁰

Az 1791. évi Allgemeine Gerichtsordnung (bírószági szervezeti törvény) viszont már nem is említi az Assistenzratokat. Helyüket immár a Justizcommissarok töltötték be.

Ez igazságügyi biztosokat a Corpus juris Fredericianum eredetileg a bűnügyi védelem ellátására, valamint a perenkívüli ügyek, csődtömeggondnoki és végrehajtási ügyekben való eljárásra szervezte volt. E Justizcommissar-ok épp úgy kormányilag kinevezett hivatalnokok voltak ugyan, mint előbb az Assistenz-Rat-ok, azonban a féllel egész szabadon érintkezhetek, a fél szabadon választhatta őket. Igazságügyi biztosokul rendszerint a tekintélyes és rátermett ügyvédeket nevezték ki, akik azután e biztosi állással együtt hites jegyzők — Notar-ok — is lettek. Itt lelhetők fel a gyökerei a régi porosz állam-területen a mai napig is fennálló, ú. n. Anwaltsnotariat intézményének.

A kiválóbb Justizcommissar-ok — érdemeik elismeréseként — az ú. n. Justizcommissionsrat címmel ruháztattak fel, amely a mai Justizrat címnek az előfutárja. Az igazságügyi biztosok kari szervezete a „kollégium” volt, amelynek élén az igazságügyi kor-

⁴⁰ Lásd: Králik L. id. m.

mányzattól kinevezett igazgató (Direktor) állott. Hogy a kar tekintélyét és elfoglaltságát emeljék, a *jurisdictio voluntaria* perenkívüli ügyeiben ügyvédi kényszert irtak elő (*Anwaltszwang*). Bár a peres eljárásban nem vezették még be az ügyvédi kényszert, viszont a felek perbeli képviselőjére egyedül és kizárólag a *Justiz-commissarius*-okat jogosították fel.

A korlátolt számarány következtében gazdaságilag is kedvezőbb helyzetbe jutott igazságügyi biztos jobban megállta a helyét a jogéletben, mint előbb az *Assistenz-Rat*. 1846-ig azonban még mindég fennállott a polgári perben a Nagy Frigyes féle nyomozó elv és ez lehetetlenné tette a porosz ügyvédségnek önálló kifejlődését.

Az 1849. évi január 2-án kelt bírósági szervezeti rendelet 30. szakasza az igazságügyi biztosnak megadta az ügyvéd — *Rechtsanwalt* — mai elnevezését.

A többi német tagállamokban uralkodó állapotoktól annyira kedvezően eltérő poroszországi fejlődésnek valódi oka az ügyvédi zártszám bevezetésében keresendő. A korlátozott felvétel következtében előálló nagyobb kereseti lehetőség úgy gazdaságilag, mint erkölcsileg megerősítette az ügyvédi kart. Az ezzel együttjáró szelekció lehetővé tette a fiatal jogászgeneráció legjobbjainak kiválasztását, ami által a kar ismét egyre nagyobb tekintélyhez jutott. A porosz ügyvédségnek e kivételes helyzete, a maga elszigeteltségében, 1878. július 1-ig, a birodalmi ügyvédi rendtartás megalkotásának idejéig állott fenn.

V.

*Az 1878. évi birodalmi ügyvédi rendtartás.**

A birodalmi ügyvédi rendtartás 1879. okt. 4-én lépett életbe. Rendelkezései szerint:

Az ügyvédséghez bocsáttatik, aki a bírói hivatalra való képesítést megszerezte. Ehhez három évi egyetemi tanulmány és két vizsga letétele szükséges. A két vizsga közé három évi joggyakorlat ékelődik. A hozzábocsátás felett az ügyvédi kamara meghallgatásával az állam igazságügyi kormánya határoz; de fel kell venni azt, ki a képesítést megszerezte; a felvétel indignitási okok-

* Lásd: Dr. Leupolt id. tanulmánya: „Der Rechtsanwalt unter der Geltung der Rechtsanwaltsordnung von 1878”. c. fejezetét.

ból megtagadandó; megtagadható, ha a jelölt a képesítés megszerzése után három évig nem jelentkezett a felvételre.

Hogy az igazságügyi kormány határoz a felvétel kérdésében, nál történik: Lokalisierung.

A 28. §. szerint: „Az ügyvéd köteles hivatását lelkiismeretesen vinni és magaviseletével úgy hivatásán belől, mint azon kívül arra a tiszteletre méltónak mutatkozni, melyet hivatása igényel”. A 31. §. szerint az ügyvéd nem járhat el oly ügyben, amelyben a másik félnek már szolgált, vagy amelyben bíró volt, vagy végül „mely kötelességellenes tevékenységet kíván tőle”.

Egy-egy Oberlands-Gericht ügyvédei kamarát alkotnak, csak látszólagos kormányintézkedés. Az ügyvédi hivatás szabad, mert a kormány nem tagadhatja meg a felvételt az ügyvédi kar túlsúlyossága miatt; pusztán csak a törvényben megírt indignitási esetekben tagadhatja azt meg. A felvétel csak bizonyos bíróság-9—15 tagú eljárósággal. A választmány gyakorolja a fegyelmi bíraskodást. Ha az ügyvéd hivatásszerű kötelességeit (28. §.) nem teljesíti, fegyelmileg büntetik. (Ehrengerichtliches Verfahren). Büntetések: megintés, dorgálás, pénzbüntetés 3000 márkáig; kizárás az ügyvédségből. Bár a birodalmi ügyvédi rendtartás nem foglalt állást abban az elvi kérdésben, hogy az ügyvéd tiszte nyilvános hivatal, vagy ehhez lényegileg hasonló jogállás-e, avagy pusztán iparúzés, — és hogy, ebből kifolyólag, az ügyvéd a Jognak szolgálja-e, vagy pusztán ipara anyagi tekinteteinek, — tárgyilagosan meg kell állapítanunk — s ezt a mai nemzetiszocialista közírók is megteszik, — hogy a legfelsőbb birodalmi bíróság becsületbírósága fegyelmi joggyakorlatában mindenkor az ügyvédi hivatás eszményi felfogását tartotta szem előtt. A fegyelmi bíróság kimondotta, hogy „a helyesen felfogott ügyvédi tevékenység tartalma és célzata nem gazdasági javak elérése, hanem eszményiséggel telt teljesítése az ügyvédi hivatásnak”.⁴¹

A szabad ügyvédségre való áttérés következménye, a dolog természete szerint, mihamar megmutatkoztak: a hivatásnak nem kívánatos túlsúlyosságára vezettek. Míg 1880-ban a Német Birodalom ügyvédeknek a száma mindössze 4112 (egy ügyvéd 10.970 lakosra), addig 1933-ban 19.276, és még 1935-ben is 18.700 (egy ügyvéd kereken 3.400 lakosra).

⁴¹ „Inhalt und Zweck der Anwaltstätigkeit ist nicht die Erzielung wirtschaftlicher Werte, sondern die von hohem Idealismus getragene Erfüllung seines Berufs”.

VI.

A nemzetiszocialista ügyvéd.*

A nemzetiszocialista német munkáspárt — NSDAP — párt-programmjának 19. pontjában célul tűzte ki, hogy az anyagi világ- és jogfelfogást szolgáló római jogot német népi jogrendszerrel helyettesítse. A német jogőrök valamennyiének feladata, hogy e nagy munkából kivegye részét. Valamennyi jogőr — az ő különös helyzetében és a többi jogőrrel válllvetve — keresi a helyes népjogot, általános jogi tételek és jogi gondolatok kihámozása, fejlesztése és leszögezése után, amelyeket azután a Führer, mint a német nép legmagasabb jogőre, kötelező erővel ruházhat fel. A jogőri hivatások közös rendje együttesen biztosítja a nemzetiszocialista jogrend belső egységét és azt — rendi szervezetében — a gyakorlatban is megvalósításhoz juttatja. A jogászai rend e közös és élő egysége kristályosítja ki — és adja tovább a jogi oktatás útján a fiatalabb jogászai nemzedéknek is — a közös nemzetiszocialista jogbölcseletet, ezzel biztosítván a jogrend egységét a szónak legmélyebb értelmében. Ez egység teremti meg a mai német jogőrben azt „a tárgyilagos és elfogulatlan lelkesedést a jog iránt, amely hivatását úgy nemesíti meg, mint az orvost az az igyekezete, hogy munkájával a szenvedő emberiségnek enyhülést szerezzen” (Leupolt). E munka egyaránt feladata valamennyi jogőrnek, de mindenekelőtt a bíró, az államügyész és az ügyvéd közös munkája kell hogy legyen a mindennapi élet jogszolgáltató tevékenységében. Az ügyvéd ezáltal lesz a nemzeti szocialista igazságszolgáltatásnak, a bíróval és ügyésszel egyenjogú és egyenrangú szerve.

Természetes, hogy a helyes népi jognak az adott esetben való feltalálásához szükséges a peres feleknek a közreműködése is. Amint a régi germán idők szószólója lelépett a bírói padból, hogy a jogban nem jártas néptagot a jognak helyes kikérdezésében segítse, úgy ehhez hasonlóan, ma a jogtudó ügyvéd lép elő a jogászai rend egységéből a tudatlan néptag mellé, hogy — „vor ihn tretend und ihn vertretend”—neki peresfél állásából folyó jogai és kötelességei helyes teljesítésében, segítségére legyen. Ezáltal az

* Lásd: Dr. Leupolt id. munkájában a „Der freie Rechtsanwalt des Dritten Reiches” — c. fejezetet.

ügyvéd nem válik egyszerűen peres érdekek egyéni képviselőjévé (Interesaenvertreter), mint ahogy a szószóló sem volt az, hanem oly képviselővé kell lennie, akinek szeme előtt — az igazságszolgáltatás legfőbb céljaként — mindenkor a helyes német népi jog feltalálása lebegjen.

Az ügyvédi hivatás e közjogi beállítottságát tartja szem előtt az új 1936. évi nemzetiszocialista birodalmi ügyvédi rendtartás — RRAO — bevezető része, amikor — az ügyvédi hivatásról szólva — azt mondja, hogy az ügyvéd a félnek hivatásszerű és független képviselője és tanácsadója a fél valamennyi jogviszonyában („... berufener, imabhängiger Vertreter und Berater in allen Rechtsangelegenheiten...”), akinek hivatása nem egyéb, mint a Jog szolgálata („Dienst am Recht”). Persze a nagy kezdőbetűvel írott Jog-on a nemzetiszocializmus nem érthet egyebet, mint saját világ- és jogszemléleti beállítottságát, mely — szerinte — a germán lélek legősibb mélységeiből fakad. Éppen ezért az új ügyvédi rendtartás 19. §. értelmében ma a német ügyvédnek nemcsak arra kell esküt tennie, amire az 1878. évi ügyvédi rendtartás hatálya idejében esküdött, azaz, hogy hivatásbeli kötelességeit lelkiismeretesen teljesíteni fogja, — hanem esküt kell tennie arra is, hogy a német nép és német birodalom egyedüli vezéréhez, vagyis névszerint Hitler Adolf-hoz hű lesz. Szó szerint: „Esküszöm, hogy a német nép vezéréhez, Hitler Adolfhoz hű leszek és hogy a német ügyvéd kötelességeit lelkiismeretesen teljesítem. Isten engem úgy segítsen.” — „A személynek való esküvés — írja Dr. Tóth László id. m. 12. old. — a nép és birodalom, az állami jogszabályok felemlítésének mellőzésével különösen hat és a múlt századbéli hadsereg-esküket idézi fel. A feltétlen engedelmesség a hadúr iránt az eredményes harc szempontjából nélkülözhetetlen volt. A vezéri elv következetes keresztülvitele azonban lényegben szintén nem egyéb, mint egy egész népnek fegyelemben és engedelmisségben való egygyekovácsolása. Logikus tehát, hogy a legmagasabb képzettségű ügyvédség tagjaitól esküben kívánják meg az engedelmisségi fogadalmat. A nemzeti szocialista eszme megtestesítőjének, egyedül hivatott kinyilatkoztatójának a nemzeti szocialista eszmemenet a Vezért tekinti. Az eskü szövege tehát, bár meglepő és szokatlan, nem hiúságot elégít ki, hanem értelemszerűen igazodik bele a nemzeti szocialista gondolkodásba.”⁴²

⁴² „A politikai hitvallás tekintetében egy nevezőre hozott és pedig a kormányzat közös nevezőjére hozott, ügyvédség a tényleges hatalom szempontjából kétségtelenül megnyugtató jelenség, mert a gazdasági, kul-

A helyes nép jogi szabály megtalálására irányuló ügyvédi munkából kifolyólag az ügyvéd kötelességei többrendbéliek: Mindenekelőtt köteles ügyfele alapos és lelkiismeretes kikérdezése (Befragung) útján a valódi és teljes tényállást hiánytalanul tisztázni és azt — lehetőleg a maga teljességében — a bíró elé tárni. Mint a jog hűséges csatlósának kötelessége ú. i. a maga részéről mindent megtenni, hogy a jog megtalálása — Rechtsfindung — becsülettel és tisztességgel — ehrlich und anständig — menjen végbe. Minthogy nem egyoldalú, egyéni érdekek védelmezője csupán, a nemzeti szocialista ügyvédet is kötelezi a régi szószóló perbeli magatartása, aki — mint láttuk — arra esküdött, hogy „ügyfelét igazsághoz juttassa, de emellett ügyel arra, hogy ügyfele ellenlásban se essék igazságtalan sérelem”.

Az eljárásnak az ítélobíró előtt folyó szakában, mikor a bíró joglogikai és jogerkölcsi vajúdasban keresi a helyes jogot, az ügyvédnek kötelessége, hogy a bíró e küzdelmét megkönnyítse, hogy a helyes megoldást vele együtt keresse, hogy ilymódon a megtalált ítélet tartalma a nép lelkiismeretében valóságként élő jognézetet tükrözze vissza.⁴³

Ebből kifolyólag tehát, az ügyvédnek, az eljárás e döntő fontosságú szakában, az ügyfél képviselőjéből az ítélobíró valóságos tanácsadójává kell válnia (Berater des Richters, Rechtsweiser),

túrális, társadalmi és politikai élet minden megnyilvánulásánál szerepet vinni hivatott és tényleg szerephez is jutó ügyvédi kar barátságos előőrsi és felderítő szolgálata nagy érték, aminthogy ugyanez a szolgálat ellenkező beállítottsága mellett a kormányhatalom részére komoly gondot okozó tényező lehet. Az ügyvédkedés lényege és eleme a harc, a küzdelem: a gondolatok csatája. Az ügyvédet hivatása, felkészültsége, munkája a kritikai irány felé viszi, hiszen állandóan abban él, hogy vélemények, elvek, ítéletek, döntések, szabályok, cselekedetek és magatartások tekintetében állást foglal. A bírálatban iskolázottsága van, tud határozottan állást foglalni s tud ellenvéleményt megbecsülve, gyűlölet nélkül tiszteletben tartani. A politikailag egyszólamúvá tett ügyvédség ugyan kirekesztette azt a gondot, amit mint politikai ellentábor adott volna, de egyszersmind az a kritikai öntözőcsatorna is elapadt, amely a politikai eszmetermelés gazdagságában eddig bő termésekre vezetett.” — L. u. o. 71. old.

⁴³ Lásd Dr. Leupolt id. m.: „Wenn der Richter dann in seiner Brust um die Willensentscheidung des richtigen Rechts ringt, dann soll der Anwalt mit ihm das Recht suchen, auf dass im Urteile des Richters aus der Volksseele das richtige Recht geboren werde”, majd: „Er muss die innersten Beweggründe des Richters kennenlernen, von denen aus dieser um das richtige Recht ringt, muss, wie der Reichrechtsführer es ausgedrückt hat, hineingehoben werden in die autoritäre Begründung der Motivenbildung der Urteilsfindung des Richters”.

miért is egyes közírók — így különösen Noack — szerint, tulajdonképpen az volna a hivatása, hogy — a régi szószólóhoz hasonlóan, aki a jog kérdezése után visszalépett az ítélkezők padjába — „az ügyvéd is a bírósági tárgyalóteremből a bíróság tanácstermébe lépjen vissza és ott az ítélet megszületésének pillanatáig, a bíró segítőjeként, ennek oldala mellett álljon.”

Mínthogy a helyes jogszolgáltatás legelső sorban a nép bizalmán épül fel, azt igényli és feltételezi, az ügyvédnek további kötelessége — és ez egyike hivatása legszebb feladatainak — hogy közvetítővé váljék az ítélőbíró és a nép között. Ezért az ügyvédnek, mind a bíróság előtti és azon kívüli hivatalos eljárásában, mint magánéletében is, állandóan azon kell igyekeznie, hogy a népközösség tagjainak valóságos „bizalmi férjijává” (Vertrauensman der Volksgenossen) váljék.

Az ügyvédi hivatás gyakorlása — a nemzeti szocialista ügyvédi rendtartás bevezető részének meghatározása szerint: „nemiparűzés” („... kein Gewerbe”). Ezáltal az elmúlt korokban annyi vita tárgyát képezett, de megoldatlan maradt kérdés — egyszersmindenkorra és végérvényesen — elvi megoldást nyert. A nemzeti szocializmus ez elvi állásfoglalása az ügyvédség, mint nagy nemzeti feladatok teljesítésére hivatott szellemi foglalkozás mellett, természetesen nem jelenti azt, hogy az ügyvéd minden tisztességes kereseti törekvéstől eltiltassék. Csak azt jelenti, hogy az ügyvéd kereső foglalkozása, éppúgy, mint bármely más néptag más hivatású kereső foglalkozása is, azaz mint minden német munka, első sorban és kivétel nélkül a népközösség szolgálata legyen⁴⁴

Amint látjuk az új birodalmi ügyvédi rendtartás magasztos hivatásbeli feladatot tűzött a nemzeti szocialista ügyvéd elé. Ezáltal az új német ügyvéd foglalkozásának elvi alapkövét lerakta. Mármost a nemzeti szocialista Jogőregyletnek, mint pártpolitikai kari szervezetnek a feladata, hogy e fennkölt felfogást a német ügyvédség közkincsévé tegye, az egyes német ügyvédet hivatása kellő teljesítésére kellőleg kiképezze, kinevelje és hivatása magasabbrendűségébe vetett hittel eltöltse. Ehhez mindenekelőtt a megfelelő szervezethez szükséges.

⁴⁴ Lásd: Dr. Leupolt id. m.: „Nach nationalsozialistischer Weltanschauung soll jede Arbeit in erster Linie Dienst an der Volksgemeinschaft sein. Dass der Anwaltsberuf kein Gewerbe ist, bedeutet, dass seine freiberufliche Arbeit nicht der Schaffung wirtschaftlicher Güter dient, sondern der Erfüllung einer hohen Kulturaufgabe”.

Az ügyvédek kari tömörülését illetőleg meg kell jegyeznünk, hogy eredetileg 1871-ben alakult meg, Berlin székhellyel, a Német Ügyvéd Egyesület — Deutscher Anwaltsverein — amely azután igen hamar nagyszámú ügyvédet számlált tagjai sorában. Már az első tíz esztendő alatt több, mint 1500 német ügyvéd csatlakozott hozzá. Az Egyesület 1881-ben, a Reichsgericht újjászervezése után, székhelyét Lipcsébe tette át és itt fejlődött tovább: 1890-ben mintegy 5000, 1933-ban mintegy 15.000 tagot számlált. Az Egyesület 1933. dec. 27-én oszlott fel, minthogy a nemzeti szocialista német ügyvédségnek — mint bármelyik más jogőri hivatásnak — immár a nemzeti szocialista Jogőregyletben — National Sozialistischer Rechtswahrerbund — van a megfelelő kari szervezete és otthona. A feloszlott Egyetel kari feladatait most már az ügyvédségnek a Jogőregylet keretében megalakult birodalmi csoportja folytatja. Az ügyvédi kamarák — mint önkormányzati testületek—továbbra is fennállanak, de följük a birodalmi ügyvédi kamara (Reichs-Rechtsanwaltskammer) kerül, mint kari csúc-szervezet. (A birodalmi elnöknek 1933. évi március 18-án kelt rendelete.) Elnökét a kancellár nevezi ki. Emellett az új ügyvédi rendtartás az ügyvédi kamaráknál az ú. n. Präsidial-system rendszerét vezette be és a kamara elnökének kijelölése kérdésében a Jogőregylet birodalmi vezérének (Reichsführer des NS. Rechtswahrerbundes) döntő szót juttatott.

A jogőregylet birodalmi ügyvédcsoportja (Reichsgruppe Rechtsanwalte des NSRB.) és a birodalmi ügyvédi kamara (Reichs-Rechtsanwaltskammer) egymásmellett álló szervezetek, csakúgy, mint egymás mellett állottak azelőtt a Német Ügyvédi Egyesület és a különböző ügyvédi kamarák. Ellentétben azonban a korábbi idők berendezésétől, most e két csúc-szerv vezetői — a kar személyi és tárgyi kérdéseiben — annyira együttműködnek, hogy gyakorlati tevékenységükben tulaj donképen csak egyetlen hatalmas egészet alkotnak.

Hogy a nemzeti szocialista ügyvédség — e megfelelő szervezetben — magas elhivatottságának a német jogéletben kellőképen meg tudjon felelni, ahhoz az ügyvédségnek bizonyos mértékig való gazdasági függetlenítése is okvetlenül szükséges. A hivatás történetének tanulmányozása az ügyvédségre nézve is nyilvánvalóvá teszi azt a kézzelfogható emberi igazságot, hogy pusztán az anyagilag némiképen biztosított helyzetben lévő embertől várhatjuk el bízást, hogy erkölcsi és hivatásbeli kötelezettségének hiánytalanul eleget tegyen. Az ügyvédjölét biztosítására irányozott törek-

vések a múltban, a felvétel korlátozatlan volta következtében, eredménytelenek maradtak. Bár az 1930. évi lipcsei ügyvédgyűlés is törvényhozási intézkedést sürgetett a túltömöttség megakadályozására, a novemberi köztársaság már nem tudta megvalósítani a kellő intézkedéseket. Az akkori parlament tehetetlensége ily fontos törvényes rendelkezést már képtelen volt keresztülvinni. A nemzeti szocialista forradalom után azonban, a német ügyvédség új szellemi vezetői, az ügyvédség birodalmi csoportjának berlini ülésén (1935. márc. 29-30), a Reichsrechtsführer kijelentéseire is támaszkodva, eréllyel követelték az ügyvédi felvételnél a kiválasztás elvének a bevezetését, mely Poroszországban az Allgemeine Gerichtsordnung rendelkezései óta, mindig sikerrel alkalmaztatott volt. Az ügyvédi rendtartás 1935. dec. 13-áról való második novellája és az 1936. évi február 21-iki birodalmi ügyvédi rendtartás végül is meghozták a szelekciót és ezáltal — mint a németek mondják — az ügyvédséget megváltották egy letűnt kor végzetes politikai hagyatékától. A jelöltnek egész curriculum vitae-ja latolgatás tárgyává tétetik és csak a rátermettség, továbbá az igazságszolgáltatás rendes menetének mindenkori szükséglete (RRAO. 15. §.) azok az irányadó személyi és tárgyi ismérvek, amelyekben az új nemzeti szocialista ügyvédnemzedék épülete nyugszik.

E szempontokon elindulva, az újabb tételes rendelkezések azokhoz az okokhoz, amelyek az eddigi ügyvédi rendtartás szerint is az ügyvédi karba való felvételt megakadályozták, újakat sorakoztat fel. Nevezetesen: nem veendő fel az ügyvédek közé az, — illetve, ha előbb már felvették, a felvétel visszavonandó — akinek, egyénisége, eddigi magatartása szerint, nem nyújt biztósítékot arra, hogy hivatását megbízhatóan gyakorolja és kötelességeinek kellően eleget tesz,

az, akinek eddigi gazdasági tevékenysége és vagyoni viszonyai arra engednek következtetni, hogy kezei közt a jogkereső közönség érdekei veszélyeztetve volnának, (RRAO. 22. §. 1. pont.)

az, akinek állása vagy foglalkozása az ügyvédi hivatással össze nem egyeztethető, illetőleg akinek tevékenysége az ügyvédség méltóságának ellentmond, (RRAO. 22. §. 2. pont.)

az, aki testi hibája, testi vagy szellemi erejének gyengesége miatt az ügyvédi hivatás gyakorlására tartósan képtelen (RRAO. 22. §. 3. pont.).

Megtagadható a felvétel akkor is, ha a jelentkező a felvételt nem saját kerületében fekvő nagyvárosban kéri és a szóbanforgó városban, illetékes hely megállapítása szerint, az ügyvédség száma

egyébként is túlzott. Saját kerületének számít az a bírósági eljárás, amelyben a folyamodó az utolsó öt évből legalább hármát eltöltött.

A visszautasító döntés ellen korlátozott esetekben jogorvoslatnak van helye. A pályára bocsátás tekintetében a német nemzeti szocialista Jogőregyesület vezérével egyetértésben az igazságügyminiszter dönt.⁴⁵

„Damit ist der Beruf des Anwalts erst eigentlich zu einem freien, unabhängigen Beruf geworden” — írja Dr. Leupolt. „Der Anwalt ist im Sinne der letzten Verantwortlichkeit frei geworden, nach oben von staatlicher Abhängigkeit, nach unten von der Abhängigkeit vom einzelnen Mandat.” A félhez való magánjogi meghatalmazási, illetve megbízási jogviszonyában az ügyvédnek, a nemzeti szocialista Joggal és a népközösséggel szemben fennálló kötelességei szabnak határt. Ez azonban nem jelenti az ügyvédi szabadság korlátozását nemzeti szocialista értelemben, minthogy e határt minden, a német népéletben tevékenyen résztvevő nemzetagnak szem előtt kell tartania.

⁴⁵ Lásd: Dr. Tóth László id. m. 69. old.

IV. FEJEZET.

A közjegyző.

A közjegyző a megelőző jogszolgáltatás (vorsorgende Rechtspflege) területén működő jogőr. Az ügyvéddel, mint leginkább a peres jogszolgáltatás területén szereplő ügykezelővel szemben, a közjegyző — a maga működési területén — mint jogot formáló közvetítő áll az egyes nemzettagok között.

Németországban a közjegyzői intézmény ezer esztendőös múltra tekinthet vissza. A nemzeti szocializmus közjegyzője is e múlt hagyományaiban bírja jogtörténeti gyökereit és leli fel hivatása hagyományait. Jogászi pozíciója és tevékenységi köre teljét — hivatása magasabb értelmében — a nemzeti szocialista közjegyző azonban egyedül a német nép Vezérének köszönheti — írják a mai német jogi írók.⁴⁶

A legrégebb német jog sem az okmányt, sem az okiratokat szerkesztő jegyzőt nem ismerte. Az ősi germán perrendben az okirati bizonyítás ismeretlen volt. A notariatus intézményével a germánok csak akkor ismerkedtek meg, amikor — a népvándorlás során — érintkezésbe jutottak a római birodalommal. Itt találták u. i. a tabellionatus intézményét (tabelliones — tribuni et notarii — viri illustres.).

* Lásd: Der Deutsche Notar, von Reichsgruppenwalter Notare des NSRB. Notar Wolpers, Präsident der Reichsnotarkammer, Lennep, a Der Deutsche Rechtsstand c. gyűjteményes munkában.

⁴⁶ „... der deutsche Notar, der sich erst seit der national sozialistischen Erhebung zum Segen für Volk und Staat frei zu entfalten vermag...” vagy „Er blickt zurück auf wertvollste Überlieferungen verschiedenster Art und verdankt die Möglichkeit zu dem seinen innersten Wesen entsprechenden Wirken doch wieder nur der politischen Grosstat unseres Führers” — Wolpers id. m.

Rotharis törvényeiben — 643-ból — már említés van téve okiratokról s e longobárd törzsi jogrendszer területén — már e korai időkben — ú. n. scribeae publici működtek, kik magokat „Notar”-nak is nevezték és akik hivatásszerűen fektettek fel okiratokat más, harmadik személyek használatára.

Az egyház viszont — már Konstantin közjogi elismerése (313) előtti időben is — alkalmazott szolgálatára jegyzőket, írnokokat. A pápa nevezte ki őket és a pápának tettek esküt. Feladatuk volt az egyházatyák beszédeit feljegyezni és a zsinatokon a jegyzőkönyvet vezetni.

E nyomon elindulva, a frank birodalomban Nagy Károly és utódai szintén foglalkoztattak udvari kancelláriájukon nótárius jegyzőket. Előírás volt, hogy ilyenekül csak német születésűek alkalmaztassanak. E nótáriusok államhivatalnokok voltak és bizonyos megtiszteltetésben kellett, hogy részesüljenek, amit már csak abból is következtethetünk, hogy éppen az ő elnevezésük—Cancellarii — Secretarii — képezik mai napig is alapját a legmagasabb német állami hivatalok viselői — Reichskanzler és Staatssekretär — címének.⁴⁷

Az első német birodalom alapításától a XIV. századig terjedő időben azonban a notariatus intézménye Németországban visszafejlődött. A Karoling idők perrendtartásának megváltozásával, feledésbe merült az okiratok intézménye is. Az okmányok a kezdetleges időkben ugyanis még nem önmagukban hordták a bizonyító erőt; valóságuk csak a felvételnél jelen volt tanuk által volt bizonyítható. E nehézkesség pedig — az idők haladtával — a megnövekedett életforgalom igényeinek immár nem felelt meg. A fejlődő élet e perrendi nehézséget az ú. n. pecsétjog — Siegelrecht — bevezetésével küszöbölte ki, amely a XI. század óta egyre hátrább szorította a nótáriusok befolyását. Az a jogfelfogás alakult ki u. i., hogy az ellenfél és az előírt számú tanúnak pecsétjével ellátott okirat teljes bizonyító erővel bír.

E viszonyok azonban a XIV. században Németországban gyökeresen megváltoztak. Ekkor u. i. a római jog befogadása következtében, a németek átvették az olasz notariatus intézményét. A külföldi egyetemeken, különösen Bolognában végzett fiatal jogászok sorából kikerült nótáriusok, akik a jurisdictio voluntaria egész területén tevékenykedtek, elsőrangú feladatuknak tekintették, hogy a merev és változatlan ősgermán jogtételeket a fejlődő

⁴⁷ Lásd: Wolpers i. m.

élet változó szükségleteivel összhangba hozzák, ami által a legnagyobb terjesztői lettek a német honban addig idegen római jognak.

Az olasz jegyzők már ekkor testületekbe, kollégiumokba, ezéhekbe tömörültek. A czéhbe való tartozás a közjegyzői funkciók gyakorlásának elengedhetetlen feltétele volt. Eleinte magok a czéhek nevezték ki az újabb közjegyzőket. Később azonban e jog a pápára és a császárra szállott át. A közjegyzői állásra pályázó jelöltnek — valamely idősebb közjegyző irodájában eltöltött joggyakorlati idő letelte után — vizsgát kellett tennie. Ha azután a hűbéri esküt is letette, a pápa, a császár vagy — a XII. század óta — a Pfalzgraf tollal és tintatartóval investálta (per pennam et calmarium), még pedig a következő szavakkal:

„Accipe potestatem condendi chartas publicas
secundum leges et bonos mores.”

Végül beírták nevét a közjegyzők névsorába — *matricula* — aminek megtörténte után — aszerint, hogy a császártól vagy a pápától kapta közjegyzői hűbéri tisztét — „*publicus imperialis*” vagy „*apostolica auctoritate notarius*” névvel nevezhette magát.

Az olasz iskola első német nótáriusait még Olaszországban nevezték ki. Ezeket, német területen, eleinte inkább csak a császár, a Fürstök, valamint a városok kancelláriái alkalmazták. A német nótáriusokat eleinte a császár maga nevezte ki, de később e kinevezési jogot birodalma nagyjainak, különösen pedig az ú. n. Hofpfalzgraf-oknak is megadta, akik III. Frigyes uralkodása óta e joggal mintegy kizárólag éltek. Miként Olaszországban, akként Németországban is a közjegyzőknek vizsgát és esküt kellett tenniük, aminek megtörténte után hűbérileg investáltattak. Németországban azonban — eltérőleg az olasz viszonyoktól — nem vezették be a közjegyzői czéhek kari szervezetének intézményét.

Az okiratokat, és pedig mind a jogalkotó és ügyletet perfektuáló „*Carta*”-kat, mind a pusztán bizonyítás céljára szolgáló „*Notitia*”-kat, az Olaszországban dívó módon állították ki. A német közjegyzők, az okmányokon feltüntetett névaláírásaikhoz — régi, még a frank királyoktól származó szokásnak megfelelően — bonyolult rajzú kézvonást biggyesztettek, amelyből — a későbbi fejlődés során — a közjegyzői pecsét fejlődött ki. A közjegyzők — okirati tevékenységükön kívül — gondoskodtak még az idézések és más bírósági végzések kézbesítéséről, valamint a jogorvoslatok benyújtásáról is.

Említésre méltó történeti tény, hogy az olasz közjegyzői intézményt német földre nem a törvényhozás tételes rendelkezése ültette át, hanem az élet tényleges gyakorlata.

A közjegyzői hivatás első tételes rendezése: az első birodalmi közjegyzői rendtartás, az ú. n. Reichsnotariatsordnung, vagy teljes címén: Kaiser Maximilians des Ersten Ordnung zu Unterrichtung der öffönen Notarien, wie die ihre Ámter üben sollen, zu Cölln aufgerichtet 1512.” — E törvény zengzetes címe ellenére sem szabályozta azonban kimerítően a közjegyzői intézményt, hanem megelégedett egynéhány lényeges előírással a közjegyzői tevékenység miként való folytatását illetőleg. A közjegyzők önkéntes tömörüléseit — a czéheket — amelyek Olaszországban oly jótékony kihatással voltak az intézmény fejlődésére — még e törvény sem vezette be Németországba.

V. Károly császárnak 1546. évi rendelkezése megtiltja a nótariusnak, hogy oly ügyben, amelyben már mint okiratfelvevő közeg szerepelt, az ítélőbíróság előtt, perbeli képviselői minőségben is, eljárhasson („kizárólagos közjegyzőség”; Nur-Notariat). Ugyanígyen értelmű az 1555. évi Kammergerichtsordnung tilalma is. Alapvetően alapelvként fogadták el, hogy:

„In qua causa quis est notarius,
in ea non potest esse advocatus.”

A birodalmi közjegyzői rendtartás, bár sok üdvös intézkedést tartalmazott, a szétesés csiráját is magával hozta, mikor megparancsolta a közjegyzőknek, hogy hivatásuk gyakorlatában ne pusztán a rendtartás előírásaihoz alkalmazkodjanak, hanem ahhoz is, amire különböző hűbéri esküjökben kötelezték magukat, valamint a közönséges jog tételes szabályaihoz, a szokásjog parancsaihoz és más dicsérendő helyi szokásokhoz (1. §.). Ezzel a rendelkezéssel a rendtartás a számos apró kis német állam országló urainak megnyitotta a lehetőséget ahhoz, hogy a közjegyzői intézményt — a magok kénye-kedve szerint — különleges rendelkezésekkel, partikulárisan szabályozzák. Mihamar oda jutott el a fejlődés iránya, hogy ez országló uraságok — Landesherren — magok nevezték ki a nótariusokat, bár ezzel a császár előjogát megsértették. A tényleges helyzet azonban nekik kedvezett, mert idők folyamán az elerőtlenült császárság hatalma de facto rajok szállott, át. A szent római birodalomnak 1806-ban bekövetkezett bukásával, az első birodalmi notáriátus is eltűnt a föld színéről.

Ezentúl a közjegyzőség immár nem birodalmi jellegű volt, hanem pusztán az egyes német államok belügye. Ezekben az országokban — a partikuláris fejlődés során — a közjegyzői intézmény három különböző fajtája alakult ki, és pedig a kizárólagos-, a bírói- és az ügyvédi közjegyzőség: Nur-Notariat, Richter-Notariat és Anwalts-Notariat.

a.) A közjegyzőség e fajai közül különösen a kizárólagos vagy „csak”-közjegyzőség intézménye jutott fényes fejlődéshez. Története az olasz, francia, rajnamenti-porosz, bajor és hamburgi közjegyzőségek fejlődésén keresztül vezet el az új birodalmi közjegyzői rendtartáshoz. Mind e helyeken nyilvános közhatósággal felruházott államhivatalnok lett a közjegyző, aki el volt tiltva ügyvédi tevékenység folytatásától. E csak-közjegyzőkkel szemben áll a badeni és württembergi közjegyző típusa, illetve

b.) a bírói közjegyzőség intézménye. Itt u. i. a közjegyzőnek nemcsak az okiratok közhiteles kiállítása tartozott hatáskörébe, hanem emellett, bizonyos bírói természetű feladatok ellátása is (péld. telekkönyvi, hagyatéki, végrehajtási, árverési, zárgondnoksági ügyek). A badeni közjegyző szintén állami hivatalnok — sőt ma is az, minthogy e jogállapot bizonyos mértékben még ma is fennáll, bár úgy hírlík, hogy e partikuláris intézménynek az egyetemes német jogrenddel közös nevezőre hozása a közeljövőben megtörténik.

Württembergben a közjegyzői intézmény fejlődése a XIX. század során a bírói-, a közhivatalnoki- és az ú. n. immatrikulált közjegyző megkülönböztetéséhez vezetett, míg legújabban a járási- és a nyilvános közjegyzői típust (Bezirks-Notar és öffentlicher Notar) különböztették meg egymástól. A járási közjegyzők — a közjegyzői okirati ténykedés mellett — bírói ügykörbe eső feladatokat is ellátnak, államhivatalnokok, rendes állami illetményeket élveznek, de ha nem saját bírói illetékességi területükön belül járnak el okirati ténykedésben, úgy a megfelelő díjakat is követelhetik.

A járási közjegyzőkkel ellentétben, a nyilvános közjegyzők nem hivatalnokok és anyagilag pusztán közjegyzői díjaikra vannak utalva. A felmerülő szükséghez képest, és pedig rendszerint csak nagyobb városokban neveztetnek ki „kizárólagos” közjegyzői minőségben: tevékenységükkel minden egyéb tevékenység összeférhetetlen. A nyilvános közjegyzők intézménye egyrészt a járási közjegyzőségből, másrészt az ügyvéd-közjegyzőségből fejlődött ki.

E partikuláris jogállapot Württembergben ma is fennáll, de a birodalmi egy-nevezőrehozás („Gleichschalten”) már tervbe van véve.

A többi német államokban, különösen pedig Poroszországban — a rajnai jogterület kivételével — az ügyvédi és a közjegyzői hivatás összekapcsolása útján, az ú. n.

c.) ügyvéd-közjegyzőség intézménye fejlődött ki. — Poroszországban már az 1709. évi Kammergerichtsordmmg, majd később az 1748. évi Codex Fridericianus szabályozott bizonyos részletkérdéseket. Átfogó szabályozást azonban csak az 1771. évi első porosz közjegyzői rendtartás hozott, az ú. n. „Instruktion für die Notarien in den Königlichen Preussischen sämtlichen Provinzen”. A közjegyző ez időben a porosz igazságügyi kormányzat hivatalnokja volt. Tevékenységének előfeltételei a jogvégzettség, külön közjegyzői vizsga és királyi beiktatás. Azok a jegyzők, kik nem voltak egyben ügyvédek is, mindennemű ügyvédi ténykedés folytatásától szigorúan eltiltottak. Ha pedig egyben ügyvédek is voltak, — ami nem volt összeférhetetlen — úgy csak az volt megtiltva nekik, hogy oly ügyben, amelyben már ügyvédi ténykedést folytattak, közjegyzői ügyletet is lebonyolítsanak, és fordítva, hogy oly ügyben, amelyben közjegyzői okiratot állítottak ki, utóbb a peres fél ügyvédjeként is felléphessenek. A porosz közjegyzőknek mintegy fele része volt egyben ügyvéd is. Ez állapotokon akart azután változtatni Carmer kancellár. Az ügyvédekből fizetett államhivatalnokokat — Assistenzrat — csinált, míg a közjegyzők Justizkommiszar-ok lettek. Ez utóbbiak hatáskörébe tartozott — a szorosabb értelemben vett közjegyzői tevékenység ellátásán kívül — a tanácsadás és képviselőlet valamennyi perenkívüli jogszolgáltatási ügyben, a kény szervezrehajtás, a hitelezők képviselőlete a csőd és kényszer-egyességi eljárásban, a védelem ellátása büntetőügyekben, a tékozlás miatt megindult gondnokság alá helyezési eljárásban, stb. Amint látjuk, ez intézkedéssel az ügyvédi és közjegyzői hivatást élesen elválasztották egymástól, amely jogállapoton azután a francia megszállás idejében változtattak, mikor is Poroszország egy részében bevezették a francia jogrendszer „csak”-közjegyzőjének típusát. Mikor azután Poroszország a bécsi kongresszuson régi területeit visszakapta és később új területeket is szerzett, és pedig olyanokat, amelyeken a francia közjegyzői intézmény fennállott, egyre sürgetőbben merült fel az a kíváncsi, hogy a perenkívüli jogszolgáltatás területét, és ezzel kapcsolatban a közjegyzői intézményt is az egész ország jogterületén egységesen újjászervezzék.

E törekvés azonban — legalább is egyelőre — osak kegyes kívánság maradt. Mikor azután 1866-ban a porosz államszövetség további területi gyarapodással növekedett, és pedig olyan terület tel is, ahol az első német birodalom feloszlása után a közjegyzőség intézményét nem szervezték újra, — a kérdés rendezését immá; sokáig halasztani nem lehetett, miért is az 1880. március 8-iki törvény a közjegyzőség intézményét egész Poroszország területére kiterjedően élesztette fel újra, de még mindég nem egységesítette, úgy hogy ekkor Poroszországban három különböző közjegyzői rendtartás állott fenn. Pusztán az 1890. évi június 15-iki törvény hozott végül az egész porosz jogterület számára egységesen egyöntetű szabályozást. E törvény rendelkezett a közjegyzők megkívánt képesítéséről, a közjegyzői kerületek beosztásáról és különböző eljárási szabályokról. A közjegyzőknek azonban nem adott kizárólagos okiratkiállító hatáskört, minthogy a bíróság közhiteles eljárási jogát is elismerte. Újabb átfogó szabályozást hozott a porosz közjegyzőségre nézve a perenkívüli jogszolgáltatásról szóló 1899. évi szeptember 21-iki törvény.

A külön fel nem sorolt többi német állam közjegyzői intézményének a XIX. század folyamán való fejlődése nagyrészt hasonló vonásokat mutat. Az esetek legnagyobb részében a közjegyzői hivatást nem tették összeférhetlenné az ügyvédi foglalkozással, de péld. Elzász-Lotharingiában és Hessen államnak a Rajna balpartján fekvő területén a kizárólagos közjegyzőség tartotta fenn magát.

Az 1900-ban újra szervezett Német Közjegyzői Egyesület (Deutscher Notarverein), az ú. n. közjegyzői napokon egyre erélyesebben sürgette valamennyi német közjegyzőnek egységes jogszabályok alá helyezését. A kérdést azonban csak a Harmadik Birodalom vezetőinek sikerült megoldania, mikor — a lehetetlenül szétforgácsolt jogállapot hátrányait kellőképen méltányolván — mihamar megteremtették a birodalmi közjegyzőség egységes intézményét. A nemzeti szocialista uralom átvételekor Németországban nemkevesebb, mint 16 különböző közjegyzői rendtartás állott fenn, tehát 16 különböző okirat-kiállítási eljárás és ugyanennyi közjegyzői díjszabás is. A birodalom különböző részein hol a „csak”-közjegyző, hol a bíró- vagy ügyvéd-közjegyző működött, aki mellett itt-ott a hatósági hatalommal felruházott hivatalnok-közjegyzővel — Amtsnotar — is találkozunk. E nem kívánatos széttagoltsággal a nemzeti szocialista kormányzat, mely nemcsak a politikai, hanem a jogi egységesítést is célul tűzte ki, véglegesen szakított.

Mindenekelőtt a Jogőregylet — amelyet a Führer már 1928-ban megalakított a „jogi szabadságharc” céljára — látott hozzá az egységesítés feladatához: valamennyi német közjegyzőt kebelében — mint egységes birodalmi szakmabeli szervezetben — egyesítette. A Jogőregyletben a közjegyzők külön hivatásbeli birodalmi csoportot alkotnak, amely már 1934. elején alaposan kidolgozott birodalmi közjegyzői rendtartás javaslatát hozta nyilvánosságra.

Mindenekelőtt a zsidó beözönléstől tisztították meg a német közjegyzői kart. Majd meghozták a birodalom újra felépítéséről szóló törvényt (1934. jan. 30.), amely megállapítván, hogy az 1933. évi szeptember 12-én tartott népszavazás a német népet felbonthatatlan belső egységgé olvasztotta, kimondja, hogy ennek folytán az egyes államok népképviselői megszűnnek s az egyes államok kormányai a birodalmi kormánynak alá vannak vetve. A birodalmat alkotó egyes államok felségjogai az összbirodalomra szállnak át.⁴⁸ Természetesen a bírói felségjog is egyedül a birodalmat illeti meg. Ezért a jogszolgáltatásnak birodalmi feladatá tételéről szóló törvény (1934. február 16.) felhatalmazta a birodalmi igazságügyminisztert, hogy a német államok jogszolgáltatásának a birodalomra való átvitele következtében előállott szükséges intézkedéseket tegye. Az igazságügyminiszter — a törvényben kapott felhatalmazás alapján — az egy-nevezőrehozás tekintetében halaszthatatlan teendőkre vonatkozó rendelkezések egész sorát hozta. Ezek közül itt most csak a tételes szabályozás érdekel bennünket, amely a közokiratokra, a közjegyzői okiratokra, vonatkozólag kimondotta, hogy ezek — az idevonatkozó országos jogok esetleges ellenkező rendelkezéseinek teljes figyelmen kívül hagyásával — az egész birodalomban egyforma érvénnyel bírnak. Ezt kiegészítőleg a birodalmi igazságügyminiszternek 1934. évi június 17-iki rendelete megszüntette azon közjegyzői okiratoknak az eddigi jogállapot szerint fennállott joghatálytalanságát, amely okiratokat a közjegyző az országos jogban meghatározott közjegyzői kerületén kívül vett fel. Az 1934. évi május 11-iki rendelet valamennyi német közjegyzőnek megadta a jogot, hogy a birodalom területén fekvő bármily telek-ingatlanra vonatkozó jogügyletet okmányosítson. Az ugyanezen évi június 17-iki rendelet azután megalkotta a birodalmi közjegyzői kamarát — Reichsnotarkammer — amely, mint kari csúciszervezet, legfontosabb feladatának a német közjegyzők kari érdekeinek istápolását, a jogi egység meg-

⁴⁸ Lásd Dr. Tóth László id. m.

teremtését és a nemzeti szocialista értelemben vett hivatási kötelességek állandó szem előtt tartását tűzte ki célul. Szabályozták ezenkívül — bár csak átmenetileg és csupán az eljárási jogot illetőleg — a fegyelmi jogot is (1935. március 15. rendelet), majd egységes díjszabási jogot állapítottak meg az 1935. évi november 25. birodalmi díjszabási rendelettel (Reichskostenordnung). Csak e megfelelő előkészítő és átmeneti rendelkezések után — és mintegy ezek betetőzéseként — bocsájtotta ki a birodalmi igazságügy-miniszter, 1937. február 13-án, a birodalmi közjegyzői rendtartást — Reichsnotarordnung — amely 1937. július 1-én lépett hatályba. „In dieser Rechtsvercrdnung — írja Wolpers közjegyző — fand das Bild des deutschen Notars, wie es in der Geschichte geworden ist, geläutert durch die nationalsozialistische Rechtsauffassung, seinen gesetzlichen Niederschlag”.

Az 1938. év márciusában bekövetkezett Anschluss következtében immár az osztrák közjegyzőkre is kiterjedő birodalmi közjegyzői rendtartás rendelkezései három alapelven nyugsznak, és pedig:

a) a közjegyzőség szabad hivatás;
 b) a német közjegyzőség „kizárólagos” közjegyzőség (Nur-Notariat);

c) a közjegyzői intézmény hivatásbeli kari alkotmánnyal bír.
 a) A mai német nemzetiszocialista közjegyző hivatása szabad hivatás, ő a néptagok jogi tanácsadója; hiteles tanúsítója jogügyleteknek és jogviszonyaiknak. Jogtanácsadói és jogot formáló tevékenységében élesen különbözik a közhivatalnok ügykörétől és tevékenységétől. A közjegyző e tevékenységi körének ellátásakor olykor mélyen belenyúl az egyes néptag életviszonyaiba, és e funkciójában valóságos állami hatalomkört gyakorol („... erfüllt staatliche Hoheitsaufgaben”). Mint szabad hivatásban tevékeny jogőr, a közjegyző a néppel sokkal közvetlenebb és szerveesebb kapcsolatban áll, mint a hivatalnok. Jogi helyzetének meghatározására azt lehetne mondani, hogy a birodalmi közjegyző szabad hivatásban tölt be nyilvános hivaltalt, s mint ilyennek viselője a birodalomhoz és annak Vezéréhez való viszonya közjogi hűségkapcsolat.⁴⁹

A közjegyzői intézmény történetének taglalásakor láttuk, hogy a közjegyzőt több tagállam joga hivatalnokká tette, mint-

⁴⁹ „Der Reichsnotär ist ... freiberuflich tatiger Träger eines öffentlichen Amtes und steht als solcher zum Führer und zum Reich in einem öffentlich-rechtlichen Treueverhältniss.” — lásd Notar Wolpers id. m.

hogy voltaképen állami hatalmat gyakorol. Állami hatalom gyakorlásával azonban nem szükségképpen csak államhivatalnok bízható meg. A német jogi gondolkodás éppen ezért a hivatalnok — Beamter — fogalma mellett kialakította a hivatalviselő, tisztviselő — Amtsträger — fogalmát is. A két fogalom lényegileg abban különbözik egymástól, hogy míg a hivatalnok élethivatásszerű kizárólagossággal állítja egész személyiségét az állami feladatok szolgálatába, aminek fejében fizetést és gondoskodást élvez az állam részéről, addig a szabad foglalkozásban működő tisztviselő, az államhatalomból folyó állami feladatok teljesítésén kívül, pusztán az egyes néptagok magánérdekében álló szolgálatokat is kifejt. A szabad hivatású hivatalviselő is közjogi hűségviszonyba kerül a birodalommal és annak vezérével, anélkül, hogy e hivatali hűségviszonyt az általános közszolgálati jog keretem belül kellene szabályozni. Ez elvi megfontoláson elindulva, a birodalmi közjegyzői rendtartás a birodalmi közjegyzőt — mint szabad hivatásban tevékeny jogórt és tisztviselőt — az általános közhivatalnoki szervezet körén kívül állítja.

b) A birodalmi közjegyzői rendtartás második alapvető irányelve a „kizárólagos” közjegyzőségnek — Nur-Notariat — szabályként való megvalósítása. A birodalmi közjegyzőnek — a nemzeti szocialista jogfelfogás szerint — fontos tevékenységi köre kellő ellátása céljából, semmi egyébnek, mint éppen csak közjegyzőnek kell lennie, miért is emellett semmi más hivatást, még az ügyvéd hivatását sem, szabad, hogy gyakorolja. A birodalmi törvényhozás belátta, hogy a közjegyzői és ügyvédi hivatások egybekapcsolása két lényegileg egymástól különböző foglalkozásnak egyesítését jelenti. Hiszen a közjegyző — hivatásának természete szerint — jogot alakító és jogot formáló közvetítő a néptagok között, vagyis tevékenysége perelőző természetű. E perelőző tevékenység a néptagok jogviszonyainak helyes elrendezésekor éppen a közjegyzői munka alap gondolata kell, hogy legyen. Ezzel szemben a néptag ügyvéd segítségét rendszerint csak akkor veszi igénybe, ha ellenfelével már jogvitába kerül t, s ezért vagy támadni, vagy védekezni kíván. Az átmeneti nehézségek elkerülése céljából azonban a birodalmi rendtartás valamennyi ügyvéd-közjegyzőt egyelőre meghagyta működési jogában, sőt — ezen túlmenőleg — megengedte azt is, hogy azokon a jogterületeken, ahol eddig az ügyvéd-közjegyzőség intézménye fennállott, oly ügyvédek, akik többéves ügyvédi gyakorlattal bírnak — bizonyos átmeneti időre — még ügyvéd-közjegyzőkké kineveztesse. Az átmeneti idő a kizáró-

lagos közjegyzőségre való áttérést súrlódás nélkül kívánja lehetővé tenni.

A rendtartás kimondja, hogy a jövőben csak annyi közjegyző nevezhető ki amennyire az adott időben a jogszolgáltatás rendes menetének biztosítása céljából éppen szükség van. Ezáltal akarták elejét venni annak a túltömött állapot megismétlődésének, amely a világháború és a nemzeti szocialista uralom kezdete közé eső időben oly hátrányosan érezte hatását.

A közjegyző részére — az eddigi gyakorlat szerint — kinevezésével egyidejűleg, hivatali székhelyet — Amtssitz — jelölnek ki. Hivatali kerülete — Amtsbezirk — úgy mint legnagyobb részt eddig is történt, az országos fellebbviteli bíróság területével (Oberlandesgerichtsbezirk) esik egybe, még akkor is, ha a bíróság törvénykezési területe — az adott esetben — esetleg több volt tagállam területésére is kiterjed. Közjegyzői kerületén kívül, a közjegyző, csak periculum in mora esetén vagy pedig a felügyeleti hatóság különös engedélyével járhat el. E területi hatáskörkorlátozás áthágása a közjegyző hivatalos ténykedésének jogérvényét nem érinti, bár a közjegyzőt fegyelmi eljárás következményeinek teheti ki.

A közjegyzőnek, mint a megelőző jogszolgáltatás jogterületén működő jogórnek hivatása nem ipar, hanem a Jog-nak való szolgálat. E feladatnak megfelelően nyilvánvaló, hogy a közjegyzőnek — hivatása kellő gyakorlatára — különösen alkalmasnak kell lennie. Amint ezt a birodalom legnagyobb részén érvényben volt jogállapot előbb is megkövetelte, a közjegyzőnek a bírói szék betöltőjével azonos képesítéssel kell rendelkeznie. A jogórnek, ki közjegyző kivan lenni, egyetemi tanulmányainak befejezte és a bírói fogalmazói szakban eltöltött joggyakorlati idő letelte, valamint a második jogi államvizsga (ügyvédi-bírói vizsga) letétele után, még — rendszerint négy évig tartó — közjegyzőhelyettesi gyakorlatot is kell folytatnia (Probe- und Notariatsassessor).

c) Az új birodalmi közjegyzői jog harmadik elvi alapvonása valamennyi német közjegyzőnek rendi alapon való szervezeti összefoglalása (die standesmassige Zusammenstellung aller deutschen Notare). A közjegyzői kar politikai vezetése a nemzeti szocialista Jogóregylet feladata, amely Egylet a jog valamennyi területén hivatott letéteményese és megőrzője a nemzeti szocializmus gondolat-értékeinek. Ez Egyesület gondoskodik arról, hogy az új birodalmi közjegyző, mint a nemzeti szocialista jogi gondolkodás hirdetője és mint Hitler Adolf vezér és kancellár hűséges követője

(„als treuer Gefolgsmann Adolf Hitlers”), a nép és birodalom érdekében fejtse ki rábízott működését.

A nemzeti szocialista Jogőregylet egyrészt, és a birodalmi közjegyzői kamara másrészt, az a két hatalmas pillér, amelyen a nemzeti szocialista birodalmi közjegyzőség intézményének felépítése nyugszik. A közjegyzői hivatás rendi szervezete a vezérelv — Führerprinzip — alap felfogásának felel meg: A birodalmi közjegyzői kamara, mint közjogi testület élén az elnök áll. Mellette az öt közjegyzőből álló elnökség, melynek feladata az elnököt — szükség szerint — tanácsal ellátni és neki a folyó igazgatási ügyekben segítségére lenni. Emellett egy választmány — Beirat — is van, mely az elnökség tagjaiból és a helyi közjegyzői kamarák elnökeiből alakul. A helyi közjegyzői kamarák nem bírnak külön jogi személyiséggel, hanem saját meghatározott ügykörükben, a birodalmi közjegyzői kamara hatáskörébe tartozó feladatokat is végzik oly keretben, amelyet részükre, megfelelő utasításaiban, a birodalmi kamara elnöke jelöl ki. Ez elnöki utasítások a kamarákat kötik. A helyi kamarák elnökei mellett — segítőként — kamarai választmány működik.

A közjegyző német birodalmi állampolgár — Reichsbürger — kell, hogy legyen. Kötelezettséget kell vállalnia arra, hogy minden hivatalos eljárásában a nemzeti szocialista állam érdekeit fogja képviselni. A Vezérrel és a birodalommal szemben fennálló közjogi viszonyát előírt szövegű hűségeskü letételével, kell megerősítenie. Az eskü szövegének megfelelően: hivatalát mindég a népközösség javára kell hogy vezesse, miért is kötelessége a hivatali ténykedés kifejtését megtagadni mindakkor, mikor a tőle kívánt tevékenység nem volna összhangba hozható hivatali kötelességeivel, különösen pedig akkor, ha közreműködését oly ügyletnél kéri, amely ügylet — felismerhetően — meg nem engedett vagy nem tisztességes célok szolgálatában áll. Ily esetben nem szabad a közjegyzőnek megelégednie azzal, hogy az ügyletkötő feleket a saját jogi aggodalmai felől tájékoztassa, hanem kereken meg kell tagadnia okiratkiállító tevékenysége kifejtését. Éppen ezért, még oly esetben is, ha pusztán valamely aláírás, kézvonás vagy kézjegy hitelesítésére kéri fel, köteles az okirat érdemi tartalmát is megvizsgálni a célból, hogy nem foglal-e az magában oly okot, amelynek fennforgása esetében, a közreműködést meg kell tagadnia. E rendelkezésben — a birodalom egynemely részének volt jogállapotával szemben — jelentős újítás foglaltatik. Némely német tagállam eddigi jogrendszere értelmében

u. i. a közjegyző az aláírás hitelesítését foganatosíthatta minden tekintet nélkül arra, hogy az okmány érdemi tartalma a jog és jóerkölcs kívánalmainak megfelel-e vagy sem. A liberálista idők e nem kívánatos jogállapotával a nemzeti szocializmus jogi felfogása gyökeresen szakított, minthogy nem tűrheti, hogy hivatalviselői — habár csak formai — közreműködésüket is adják tilos vagy becstelen célok megvalósításához.

Megjegyzendő azonban, hogy oly esetben, ha ilyen elvi akadály nem forog fenn az ügylet körül, a közjegyzőnek nem áll jogában — kellő és alapos indok nélkül — okirati tevékenységét megtagadni. Vagyontalan néptagoknak egyelőre ingyenesen — minden díjazás nélkül — köteles rendelkezésükre állni.

A közjegyzőt a hivatali titoktartás kötelezettsége terheli, mely az ügyletben résztvevőkkel szemben fennálló bizalmi viszonyából folyik. E titoktartási köteleiséget azonban bizonyos tételes törvényes rendelkezések korlátok közé szorítják, így különösen az adóügyi és devizakorlátozásokra vonatkozó rendeletek, valamint az a magasabb természetű erkölcsi alapelv, hogy a hivatali titoktartás köteleiségének a magasabbrendű népi és nemzethűségi köteleiségekkel szemben háttérbe kell szorulnia.

A mai nemzetiszocialista birodalmi közjegyző — valódi hivatásának megfelelően — „Berater, Betreuer und Treuhänder der Volksgenossen in allen ihren Rechtsangelegenheiten” — írja Wolpers.

V. FEJEZET.

A közigazgatás jogőre.*

A hivatásos hivatalnoki kar fejlődése a német államokban aránylag későn kezdődött. A közigazgatási tisztviselői osztály kifejlődésének kezdete csak a XV. és XVI. században mutatkozik és még ez idő után is csak lassan halad előre, úgy hogy 1750, sőt 1800 előtt nem igen beszélhetünk a hivatalnoki osztálynak — mint ilyennek — mai értelemben való szerves kialakulásáról.

Tulajdonképen az 1450—1500-ig terjedő időköz a német világi hivatalnoki kar születésének ideje. Bölcsőjét — mint mondani szokták — a jog- és pénzügyi tudományok ringatták.

E tudományok azonban a német néptől idegen, római jogi tudományok voltak, aminek következményeként állott elő az a lelki szétválás a német nép és a német közigazgatás között, amelyet — mint évszázadokon át tartott lelki szakadékot — csak a jelenben tudott teljesen kiküszöbölni a nemzeti szocialista irányzat. A német lelkiségtől idegen állami és jogi gondolkodásnak a legerősebb terjesztője éppen a keletkezőben lévő — egyébként kitűnő — hivatalnok kar volt.

A Führer Mein Kampf c. művében (308—9. old.) így ír a világháború előtti német hivatalnoki karról: „Németország volt a világ legjobban megszervezett és legjobb közigazgatású országa. Könnyen leszólták ugyan a német állami tisztviselőt bürokratikus eopfossága miatt, de ez a többi államokban sem volt más, sőt inkább rosszabbul. Ami fölött azonban a többi állam nem rendel-

* Lásd: „Der deutsche Rechtswahrer der Verwaltung” — von Ministerialrat Dr. Dietrich Holtz, Leipzig, a Der deutsche Rechtsstand — c. gyűjteményes munkában.

kezett, az ennek a berendezésnek bámulatraméltó megbízhatósága és ellátóinak megvesztegethetetlen becsületes szelleme volt. Inkább legyen a tisztviselő némileg copfos, de megbízható és becsületes, mint felvilágosodott és modern, de jellem dolgában kevésbé értékes és — amint ez napjainkban gyakran előfordul — tudatlan és tehetetlen. Ha ma szívesen emelik ki, hogy a háború előtti idők német igazgatása bürokratikus szempontból véve ugyan derekas volt, azonban kereskedelmi szemszögből rossznak bizonyult, úgy erre csak a következőket lehet válaszolni: A világ melyik államának birtokában volt jobban vezetett és kereskedelmileg kifogástalanabban megszervezett üzem, mint amilyen felett Németország rendelkezett államvasutaiban? A forradalomra várt ennek a mintaberendezésnek fokozatos szétrombolása, míg végül megérett arra, hogy a köztársaság szellemében szocializálva a nemzet kezéből kivéssék avégből, hogy a továbbiakban a német forradalom megbízóját, a nemzetközi tőkét szolgálja. És ami a német köztisztviselői testületet, valamint az igazgatási berendezést mindenek fölé emelte, az a mindenkori kormányoktól való függetlensége volt. A kormányok politikai beállítottságára befolyást gyakorolni nem tudott. A forradalom óta ez a helyzet tényleg megváltozott. A tudás és képesség helyébe a politikai pártállás lépett és az önálló független jellem a tisztviselőkre előny helyett hátrányt jelent”.⁵⁰ A nemzetiszocializmus — közvetlenül uralomra jutása után — a tisztviselő kar helyreállítását célzó törvénnyel (Gesetz zur Wie-

⁵⁰ „Tehát a tisztviselői kar, — írja Dr. Tóth L. id. m. 42—43. old. — amely faji és politikai meggyőződés szempontjából nem volt megrostálva, amely nem állott a kormányhatalom pártfegyelme alatt, sőt amelyik a kormány politikai eszmemenetével esetleg ellentétes elveket vallott, amelyben az önálló gondolkodás, az egyéni függetlenségre törekvő jellem szívesen látott tulajdonság és érték volt, a ma hibásnak látott akkori kormányzási politikai beállítottság mellett is, olyan értéket tudott nyújtani a békebeli Németországnak, hogy megelőzhette vele az egész világot. — Kérdés, vajjon a függő viszony elmélyítése, a politikai közös nevezőre hozás, a megrostálás ad-e olyan képességeket a mai tisztviselői karnak, mint amilyenell a régi rendelkezett. A fenti idézet igen helyesen ismerte fel a kívánatos tisztviselő két alapvető jótulajdonságát: a szakszempontból való megfelelést és a lehető függetlenséget. A mai berendezkedés a szakszempontból való megfelelést ugyancsak hangsúlyozza, azonban teljesen megszünteti a függetlenséget s a függő viszony elmélyítését az egész vonalon eszközli. A függetlenségmentes tisztviselő kormányzati szempontból gépszerű munkájával bizonyos fokig kényelmes lehet. Azonban az iniciatívának elmaradása, pártérdemek szerzésére való törekvések szükségszerű fellépése a várható jelenségek, ezek mellett pedig kérdéses, hogy a békebeli magas színvonalú német tisztviselői kar kialakul-e újra?”

derherstellung des Berufsbeamtentums, 1933. ápr. 7.) és az ezt kiegészítő és módosító hat törvénnyel újra rendezte a német államhivatalnokok jogállását és egész közszerületi pragmatikáját. E törvény — legalább is német felfogás szerint — csorbítatlanul hagyja a hivatásos hivatalnoki osztály jogállását és csak azt küszöböli ki, ami a nemzeti szocialista államrenddel összeegyeztelennek mutatkozott.

E tétéles rendelkezések röviden a következőkben foglalhatók össze: „Nemzeti szellemű tisztviselői kar helyreállítása s az igazgatás egyszerűsítése okából e törvények alapján elbocsátható az is, akinek elbocsátásához egyébként törvényes alap nem volna. Azok a tisztviselők, akik 1918. november 9. óta vétettek fel, elbocsájtandók, ha az előirt vagy szokásos képesítéssel nem rendelkeznek, vagy a szolgálat követelményeinek nem felelnek meg. Illetményeiket három hónapig megkapják. Méltányos esetben kegydíj folyósítható. A szolgálat követelményeinek nem felel meg az a tisztviselő, aki a kommunista, vagy szocialista pártnak, pót- vagy segédszervezetének tagja. Elbocsájtandó. Valamint elbocsájtandók a jövőben mindazok, akik marxista (kommunista vagy szociáldemokrata) szellemben működnek. Azok a tisztviselők, akik nem árja származásúak, nyugdíjazandók. Tiszteletbeli tisztség minőségük megszüntetendő. Nem vonatkozik ez a rendelkezés azokra a tisztviselőkre, akik már 1914. augusztus 1. előtt tisztviselőként szolgáltak, s a háborúban német oldalon harcoltak, vagy akiknek atyja, illetve fia a világháborúban elesett. Aki nem származik árja szülőktől, illetve nagyszülőktől, az nem árja. Már akkor sem, ha egy szülő vagy nagyszülő nem árja. Ez feltételezendő, ha a szóbanforgó szülő vagy nagyszülő a zsidó valláshoz tartozott. Előzetes házassági engedély nem szükséges, azonban kötelessége minden tisztviselőnek a házasságkötés előtt, hogy leendő házastársa árja származását megnyugtatóan kimutassa. Evégből a házasságkötés előtt az idevágó okmányok bemutatandók s erre hivatali felsőbbsege nyilatkozik, észlel-e az árja származás tisztasága tekintetében valamilyen aggályt. Ha az árja származású tisztviselő nem árjával köt házasságot: elbocsájtandó. Azok a tisztviselők pedig, akik eddigi politikai ténykedésükkel nem nyújtanak biztosítékot arra, hogy fenntartás nélkül odaadással vannak a nemzeti állammal szemben: elbocsájtandók. Amennyiben a szolgálati érdek úgy hozza magával, a tisztviselő más hivatalba történő áthelyezését túrni tartozik még akkor is, ha az áthelyezés alacsonyabbrangú és jövedelmű állásba történik. Női tisztviselők

alkalmazását a nemzeti szocialista felfogás ferde szemmel nézi. Szerinte a nő valódi hivatásának csak a családban, mint feleség és anya élhet. A munkapiacon való kínálkozása egyrészt elvonja valódi hivatásától, másrészt elrekeszti a kereseti lehetőséget egy arra hivatott férfi munkaerő elől. Ezért a törvényhozó akként rendelkezik, hogy a női alkalmazottak végleges tisztviselőkként csak 35. életévük betöltése után alkalmazhatók és elbocsájtathatók, ha családjuk összjövedelme gazdasági ellátásukat biztosítja.

Részletes és szabatos rendelkezések körvonalazzák a végelbánás, nyugdíjazás, elbocsátás mikéntjét, a hátramaradottak, illetve eltartandó személyek igényeit, még arról is történik külön törvényben intézkedés, hogy a lakbérleti szerződések az elbocsájtott, áthelyezett, vagy nyugdíjazott tisztviselők által a szerződési lejárat előtt miként mondhatók fel, s hogy bizonyos illetmények visszatérítését rendelő törvényhellyel szemben a gazdagodás meg nem léteének kifogása fel nem hozható. A törvény különös fontosságot azáltal nyer, hogy rendelkezései lassanként a közélet minden ágazatát beborítják. Alkalmazzák az egyetemi tanárookra, bírákra, állami üzemek, vállalatok alkalmazottaira, munkásaira, a munkásbiztosítási személyzetre, némi, de lényegtelen módosítással az ügyvédségre, s az értelmiségi szabad pálya egyéb ágazataira, stt. A rendelkezések indoka világos. A nem árja elem kíméletlen kitesaékelése a nemzeti szocialista eszmemenet logikus folyamánya... Nyilván az a megfontolás volt értékadó, hogy a nemzeti szocializmus céljai megvalósításában csak odaadóan buzgó, feltétlen engedelmességű, s ami a legfontosabb, feltétlenül kézbentartott tisztviselői kart használhat. A tisztviselői engedelmesség kétségtelenül erény, különösen a kormányzat számára megnyugtató tudat, hogy a tisztviselői kar az utasítások betartásában, a rendelkezések fogantatásában teljes megbízhatósága mellett még politikai meggyőződésében és lelkiületében is odaadóan áll mellette”.⁵¹

Az új hivatalnoki törvények tételes rendelkezés-komplexuma a nemzeti szocialista törvényhozás egyik legjellegzetesebb terméke. Az a szoros és állandó szellemi kapcsolat és viszonylagos kölcsönhatás, ami a nemzeti szocialista politikai mozgalom, illetve ennek Vezére és a hivatalnoki kar között létesült, biztosítja, hogy ezentúl minden közigazgatási közfunkciónak természetes és magától értetődő elvi alapja a nemzeti szocializmus gondolatartalmához való feltétlen alkalmazkodás. Minthogy pedig a nemzeti szo-

⁵¹ Lásd: Dr. Tóth László id. m. 39—43. old.

cializmus világnézete — ennek felfogása szerint — nem egyélő mint magának a német népnek élő lelkiismerete, erkölcsi és jogi világnézete, melyet a maga teljességében a Führer nyilatkozott ki, a hivatalnoki karnak a Führer személyéhez, mint legfőbb politikai vezérhez való kötöttsége eredményezi, hogy az a múltban fennállott lelki meghasonlás, mely egyrészt a nép, másrészt az állam s az államhivatalnoki kar között fennállott, egyszersmindenkorra megszűnt, nem létezővé vált.⁵²

A nemzeti szocialista jogtudomány a közigazgatási hivatalnok jogállását és a nemzetiszocialista eszmeszemléletből folyó feladatkörét jogelvi és politikai álláspontból szabatosan meghatározta.⁵³ E meghatározás a következő gondolatmeneten épül fel: Emberi közösség jog nélkül nem állhat fenn. Ebből következik, hogy a jog és törvénynek pontos végrehajtása minden államnak egyik legfontosabb feladata. Minden néptagnak biztonsággal kell bírnia afelől, hogy személyisége — mint a nagy közösség tagja — emberi megbecsülésben és védelemben, részesül és hogy a jog által elismert és védett érdekei károsítás és sérelem ellen megóvatnak. Az egyesnek az igazságos bánásmódhoz való joga őt csak mint a nagy népközösség tagját illeti meg.⁵⁴ A közigazgatás tehát, mely

⁵² „Der nationalsozialistische Staat hat die im Beamtentum liegende Werte von Anfang an voll erkannt. Er hat ihm nach seiner Wiederherstellung die persönliche Bindung an den Führer zurückgegeben, dem, zusammen mit der von ihm geleiteten Bewegung, die politische Zielsetzung und die Leitung des Staatsganzen vorbehalten bleibt, damit zugleich aber den* Beamtentum auch sein eigentliches Arbeitsgebiet, die ausführende Verwaltung. Er hat diesem damit sein eigenstes Arbeitsgebiet zurückgegeben ... Darüber hinaus ist eine enge geistige Verbindung und standige gegenseitige Führung zwischen der Bewegung und dem Beamtentum sichergestellt; das Bekenntnis zu dem Gedankengut des Nationalsozialismus ist zur selbstverständlichen Voraussetzung der Wahrnehmung eines öffentlichen Amtes gemacht worden. Dadurch ist eine in früherer Zeit noch offen gebliebene Lücke in dem Verhältniss von Volk, Staat und Beamtenschaft geschlossen worden”. — lásd: Dr. D. Holtz id. m.

⁵³ Lásd: „Über die Rechtswahrung in der Verwaltung” von Oberverwaltungsgerichtsrat dr. Georg Schmidt, Dresden, c. tanulmány a „Der deutsche Rechtsstand” c. gyűjt. munkában.

⁵⁴ Lásd: Hermann Göring, Die Rechtssicherheit als Grundlage der Volksgemeinschaft: „Jeder Volksgenosse muss die Gewissheit haben, dass seine Persönlichkeit als Glied der grossen Gemeinschaft geachtet und geschützt wird. Dabei hat der einzelne den Anspruch auf Gerechtigkeit nicht um seiner selbst willen, sondern als Glied der Gefolgschaft, als Teil der Volksgemeinschaft.”

a nemzeti élet változó viszonyai közepette előálló közfeladatok megvalósítását célzó állami működés, természetesen gondoskodás tárgyává teszi az egyes egyént is. „Nur wird ihm diese Fürsorge bloss so weit gewahrt als er sie als Glied der Gemeinschaft verdient” — írja dr. Schmidt — azaz az egyes csak addig a határig részeseül a közigazgatási gondoskodásban, ameddig ez őt, mint a közösség tagját — e minőségéből kifolyólag — megilleti. Hogy mi illeti meg az egyes néptagot az adott esetben, azt a jog határozza meg, mely a hivatalnoknak közmegebízatast ad bizonyos funkcióknak elvégzésére oly módon, hogy ezzel az egyes működését korlátozza, vagy — ellenkezőleg — neki tényleges javakat nyújt. A jog az a rend, amelyben a nép él.⁵⁵ A jogrendszer szabályainak megfelelő közrendi állapotot fenntartani a hatóságok (Behörden) feladata, amelyeknek egyben kötelessége az is, hogy — amennyiben erre szükség van — közigazgatási tevékenységük rendszeti vonatkozásaiban az állami és társadalmi rend, a közrend és közbiztonság előfeltételeit is megteremtsék. Ily módon a rend, a rend fenntartásával megbízott hatóságoknak egyben feladatát is jelenti,⁵⁶ csakúgy, mint ahogyan a magyar nyelv használatban is „közigazgatás” alatt, egyrészt az állami közfeladatok összességét, másrészt az ezen feladatok megvalósítására szolgáló hivatalnoki szervezetet, értjük. A rend kellő előfeltételeinek megteremtése és a rend fenntartására irányuló közigazgatási tevékenységen túlmenőleg, a nemzeti szocialista jogfelfogás, még a jogrendi állapotoknak a változó élet igényelte továbbfejlesztését is a közigazgatás feladatává teszi, de csak a politikai vezetőség által kijelölt irányban és keretben.⁵⁷ Ennek a jogalkotó és jogot továbbépítő feladatnak természetesen a gyakorlatban az a következménye, hogy a nemzetiszocialista közigazgatás az esetek nagy számában, szabatosan meghatározott parancs és tételes jogszabály nélkül kell, hogy dolgozzék. Mindebből következik, hogy azt az előbbi időben egyedül irányadó jogelvet, amely a közigazgatásnak törvényszerűségét kívánta meg (Gesetzmassigkeit der Verwaltung), immár Németországban a közigazgatás jogszerűségének elve váltotta fel (Rechtmassigkeit der Verwaltung). Ez röviden azt

⁵⁵ Lásd: dr. Schmidt id. m.: „Das Recht is die Ordnung, in der das Volk lebt”V

⁵⁸ „So bedeutet diese Ordnung für die mit ihrer Wahrung betrauten Behörden sogleich deren Aufgabe” — u. o. <

⁵⁷ „... eine schöpferische Gestaltung im Rahmen des durch die politische Führung vorgezeichneten Planes” — u. o.

jelenti, hogy a közigazgatási tisztviselőre éppúgy, mint a bíróra is, elsősorban a nemzetiszocialista értelemben vett Jog az irányadó. Az egyes mindig megmért kötelességekkel áll az állammal szemben, de e kötelességek mértékét a német jogrendben immár nem a tételes törvény, illetve nem csak az, hanem ezen túlterjedőleg, a nemzetiszocialista Jog szélesebb fogalma határozza meg. Jog és tételes törvény a nemzetiszocializmus felfogásában úgy viszonylanak egymáshoz, mint oly koncentrikus körök, amelyeknek központja összeesik, de kerületük nem, minthogy a Jog körének sugara hosszabb. A tételes törvényből viszont csak az maradt érvényben, ami a nemzetiszocialista Jog e szélesebb körkerületén belül esik.⁵⁸ Ennek az a következménye, hogy a jogkérdések és méltányossági kérdések (Rechts- und Ermessensfragen) közötti különbség immár nem elvi különbség, minthogy minden kérdést — tehát a méltányossági kérdéseket is — a magasabb nemzeti szocialista értelemben vett Jog-szerűség alapján kell, hogy a közigazgatás elbírálja.⁵⁹

⁵⁸ „Die Gesetzmässigkeit und die Rechtmässigkeit in der Verwaltung bedeuten aber dasselbe. Deswegen kann auch das Gesetz nicht mehr die „Schranke“ der Verwaltung sein” — u. o.

⁵⁹ Érdekes megvilágítást nyújt, per analógiám a közigazgatási hivatalnok helyzetére is, amit Dr. Tóth László id. munkájában (25. old.) — bár a bíróra nézve — mond. És pedig: „Azt nem lehet kétségbevonni, hogy a vezéri elv s a bírói jogalkotás elve nem egy síkon mozognak s összhangba sem hozhatók. A vérközösség élő lelkiismeretének megnyilvánulása a vezér nyilatkozatain át történik meg, a nyilatkozat mögött rejlő akaratot és szándékot a bíró csak sejtheti s feltétlen biztonsággal el nem találhatja. Ay, a közeli lehetőség áll tehát fenn, a bírói jogalkotás megengedésével, hogy a döntések nem esnek majd egybe a fentemlített akarral s így a vezéri elven csorbát ütnek. Ez az ellentét arra vezet, hogy egyrészt a bírói jogalkotás tapogatódzva indul el s nem érezvén maga alatt biztos talajt, határozott irányt venni nem is tud, másrészt azt is eredményezi, hogy a vezéri nyilatkozatok értelmezése és igénybevétele olyan területeken is megtörténik, ahova a nyilatkozatok szánva sem lehettek. Látjuk ezt akkor, amikor a vezér nem is jogi természetű nyilatkozatait jogi, szorosabban jogdogmatikai kérdésekben is felhasználják. A gyakorlat tapogatódzását mutatja a „Gerechtigkeit hat vor Rechtssicherheit” most divatos szövege. Az összesség érdekének az egyén érdeke háttérbe szorítása mellett szem előtt tartása logikailag kizárja az adott esetbeni igazságosságnak a jogbiztonság rovására történő érvényesülését. Mert az összesség érdeke a jogbiztonság, az egyéné az adott esetben történő igazságos döntés. A következetesség tehát azt diktálná, hogy éppen a jogbiztonságot szolgáló döntés volna a kívánatosabb, még az egyéni érdek esetleges sérelme árán is”.

E jogot kell keresnie és megtalálnia a közigazgatási tisztviselőnek a reábízott közfeladatoknak köztekintéllyel való ellátásánál. Hamar most e Jog-ot, mint a német nép életének rendjét ismerjük el a közigazgatás alapvető irányítójaként, akkor nyilván következik, hogy a közigazgatási funkcióknak ma mindenkor a nép e magasabb jogrendjéhez, nem pedig, mint az előző korszak felfogása tartotta, az egyes egyén jogaihoz kell igazodniok. „So orientiert sich der Rechtsschutz an dem Einzelnen, die Rechtswahrung an der Gemeinschaft” — írja Dr. Schmidt. A Jog a nemzetté tömörült egész nép életrendje lévén, nyilvánvaló, hogy az egyes néptag o közös rendből nem származtathat le és nem igényelhet a maga részére oly jogosítványokat, amely jogosítványok ez általános népi életrenddel szemben állanak. Ezért ma el sem képzelhető: „ein Recht gegen den Staat in Gestalt einer Macht über den Staat” (Ottó Mayer).

Minden közigazgatási jogi szemléletnek kiindulópontja az egyeshez való viszonyban, annak felismerése kell, hogy legyen, hogy az egyes — a nép életrendjének keretében — egyéni értékét csak mint a közösség tagja találhatja meg. A jogok és köteleességek ily közjogias felfogása adja meg az egyesnek jogállását a népi közösségben és az azon belül tagozódó közösségi szervezeti alakulatokban. Az egyesnek a közösségben ilymódon kijelölt jogállását a nemzeti szocialista jog a „tag-állás” — „Gliedstellung” műszóval nevezi. Az egyes tagállásában foglalt jogok és köteleességek eredője az általános jogrendnek az egyesre vonatkozó vetülete. Nyilvánvaló, hogy az egyes tagállásának illetően való felfogása mellett, az egyéni jogok fogalma — éppúgy, mint más általános jogi alapfogalmak, például a magántulajdon stb. — egészen új megvilágításba került. Minthogy a tagállás az egyes állását jelzi a nemzeti szocialista jogrendben, hogy úgy mondjam — az egyes jogi fajsúlyát méri, ezért nem is lehet szó többé valamely egyéni eset közigazgatás jogi megítéléséről anélkül, hogy a megítélésnél a hivatalnok döntő jelentőségű tekintettel ne legyen a nép általános köz- és életrendjére, vagyis az ezt szabályozó nemzeti szocialista értelemben vett Jog-ra. Természetes, hogy ma is vannak a közigazgatási jog területén az egyesnek egyéni jogosítványai.⁶⁰ Minthogy azonban az egyéni jogok és jogosítványok pusztán az egyénnek a közösségben elfoglalt állásából folynak, immár

⁸⁰ „Selbstverständlich gibt es auch auf dem Gebiet des Verwaltungsrechts noch Rechte des einzelnen”, Dr. Schmidt id. m.

el sem képzelhetők a megfelelő kötelességek szükségszerű ellensúlya nélkül. Nemzeti szocialista felfogás szerint nem elég azt mondanunk, hogy az egyéni jogosítványoknak — amennyiben a közösség érdeke azt kívánja — a közösség jogai előtt meg kell hátrálniok, hanem azt kell mondanunk, hogy ily esetben az egyéni jogosítványok egyszerűen megszűnnek fennállani.⁶¹ Hogy azután e kötelességeket, az egyéni jogok korlátozásaiként fogjuk-e fel, az a nemzeti szocialista világnézetet vallók előtt közömbös. Nem szabad megfedkezünk arról sem, hogy e kötelességek vagy korlátozások nem csupán a tételes törvényes rendelkezésekből erednek a mai Németországban, és éppen ezért nem csak a tételes szabályok által meghatározott kereteken belül érvényesíthetők az egyessel szemben a közigazgatásban, — hanem sokkal inkább abból a megfontolásból fakadnak, hogy az egyéni jog és jogosítvány az egyes tagállásának csak az egyik oldala, a mérleg egyik serpenyője, amely a maga szükségszerű kiegészítését és ellensúlyát éppen azokban a — tételesen talán meg sem határozott — kötelességekben találja, amelyek az egyest a közösséggel szemben terhelik. Természetes ezért, hogy bizonyos szabadságjogok, mint pld. az iparszabadság, az építési szabadság stb., a liberális jogfelfogás szerinti értelmükben, nem állanak fenn többé a nemzeti szocialista jogrendszerben.

Ha tehát elvi alapon eldöntést nyert, hogy az egyesnek a közösségben elfoglalt jogállása elválaszthatatlan és szerves kapcsolatban áll az egyesnek a közösséggel szemben fennálló kötelességeivel, azaz, hogy tagállása a jogok és kötelességek egyensúlyi eredője, — akkor e kötelességeknek az egyessel szemben — az adott esetben — közigazgatási úton történő érvényesítése nem *te* fogható fel korlátozó beavatkozásként — Eingriff — a hatóság részéről, sőt nem is vonatkozik olyasvalamire, ami csak a közigazgatási határozat, meghagyás, parancs vagy tilalom által keletkezne, hanem e közigazgatási határozatok — a tagállás lényegében rejlő e kötelességre vonatkozóan csak azt deklarálják, hogy az egyes e kötelességének már eleget tett, vagy — ellenkező esetben — felszólítást tartalmaznak arra, hogy azt teljesítse.

Kérdés tárgya lehet most már, hogy melyek azok az alkalmas eszközök, amelyek a közigazgatás terén való nemzetiszocialista értelemben vett „Jogörzés”-t lehetővé teszik? Vitán felül áll, hogy

⁶¹ „Sie müssen nicht weichen, insoweit die Belange der Gemeinschaft es erfordern, sondern sie bestehen insoweit überhaupt nicht”, u. o.

a legalkalmasabb eszköz e cél elérésére a közigazgatási szerveknek megfelelő kiválasztása. Ehhez pedig az szükséges, hogy a közigazgatás köztekintéllyel felruházott alanyai — minél nagyobb számban — jogvégeztek, és emellett valóban nemzeti szocialista gondolkodású férfiak legyenek. Ez intern garanciák már eleve biztosítani látszanak a helyes jogi szempontok megtalálását az egyes eldöntésére váró esetben. De emellett feltétlenül szükséges az is, hogy a nemzeti szocialista eszmemenet sodrába beágyazott közigazgatási hivatalnok, a totalitárius világnézethez való kötöttségén kívül, egyébként ne köttessék meg túlságosan merev formalizmusba keményedett eljárási szabályokkal. Ellenkező esetben u. i. nem tudna megfelelni hatékonyan annak a hivatásának, hogy valóban a népközösség életrendjének szolgáljon és emellett — jogalkotó tevékenységében — az egyre fejlődő élet mindennapi, változó szükségleteivel is számoljon. Merev jogász eljárási szabályok a közigazgatás igényeinek — az esetek túlnyomó többségében — nem felel meg.⁶²

A fenti szempontok figyelembevételével megejtett kiválasztás és a helyes eljárási szabadság meghagyása mellett, különösen a közigazgatási szervek központi szervezettsége nyújt biztosítékot arra, hogy a közigazgatási hivatalnok a nemzeti szocialista jogrendben reáháramló feladatainak csorbítatlanul megfeleljen.⁶³ E központi szervezet, a közigazgatás jogőreinek birodalmi csoportja a nemzeti szocialista Jogőregylet kebelében, amely azonnal a hatalomrajutás után, még 1933-ban megalakult. A birodalmi csoport három tagozatot foglal magában, és pedig a birodalmi, az országos és a községi közigazgatás (Reichs-, Länder- und Kommunalverwaltung) csoportját.

Minthogy a nemzeti szocializmus hatalomrajutása előtti időben, a magasabb közigazgatási tisztviselőket számos különböző szervezet foglalta magában, a Jogőregylet birodalmi csoportja-

⁶² „Von festverbindlichen Verfahrensvorschriften muss die öffentliche Verwaltung tunlichst freigehalten werden. Ein „justizförmiges“ Verfahren passt für die Verwaltung in der weit überwiegenden Mehrzahl der Fälle nicht... Verfahrensvorschriften sind für die allgemeine Verwaltung in der Regei kein geeignetes Mittel, die Rechtswahrung zu fördern“. U. o.

⁶³ Lásd: Aufbau und Arbeitsziele der Reichsgruppe „Rechtswahrer der Verwaltung“. — von stellv. Reichsgruppenwalter Rechtswahrer der Verwaltung des NSRB., Landrat z. D. Dr. Bilke, Berlin., — a Der deutsche Rechtsstand G. gyűjteményes munkában.

mindenekelőtt e szétszórtság megszüntetését valósította meg, mikor az egyesületeket, szövetségeket stb. közös nevezőre hozta — Gleichschaltung — és a nemzeti szocialista Jogőregyesület kebelében egyesítette. Az egyesületek stb. feloszlása önkéntes közgyűlési határozatokkal történt.⁶⁴

A nemzeti szocializmus a mai német közigazgatási tisztviselőben immár nem lát politikamentes államhivatalnokot — unpolitischer Staatsdiener — hanem a népi közösség személyes meghatalmazottját — persönlicher Beauftragter der Volksgemeinschaft, — aki a maga hivatali ténykedéseit mint a Vezér közvetlen követője — unmittelbarer Gefolgsmann des Führers — teljesíti az állami közigazgatás terén. E felfogás éppen ezért a legszorosabb politikai kötöttséget kivan meg a hivatalnok részéről a Vezérhez, a néphez és a birodalomhoz. A nemzeti szocialista régime semmiképpen sem elégedhetik meg oly hivatalnokkal, ki egyformán hajlandó volna szolgálni bármely más berendezésű államformát is. Ehhez azonban a német közigazgatási hivatalnoknak kellő politikai iskolázottsága szükséges, és éppen e feladat az, amelyet a központi szervezet birodalmi csoportja teljesít valamennyi tagját illetőleg. E központi szerv kebelében tömörült tagjainak állandóan figyelmébe idézi azt a nemzeti szocialista jogelvet — s ez a közigazgatásnak is legfőbb vezérlő elve, kell, hogy legyen — mely szerint: „Der Staat und seine Beamenschaft sind Mittel zum Zweck, Zweck alléin ist immer nur das Volk”.

⁶⁴ Hogy a feloszlott egyesületeknek csak a legfontosabbjait említsem, megszüntek a következők: 1. Berufsverein der höheren Kommunalbeamten Deutschlands, Berlin; 2. Berufsverein höherer Verwaltungsbeamten, Berlin; 3. Bund der höheren Versorgungsbeamten, Berlin; 4. Deutscher Bürgermeister-Bund, Berlin; 5. Reichsverband der akademischen Finanz- und Zollbeamten, Berlin; 6. Reichsverband der höheren Verwaltungsbeamten des Reichs und der Länder, Berlin; 7. Vereinigung der höheren Wehrmachtsbeamten, Berlin; 8. Vereinigung der höheren Reichspost- und Telegraphenbeamten, Berlin; 9. Verein der höheren administrativen Reichsbeamten, Berlin; 10. Verein der fachlich vorgebildeten Reichsbahnbeamten, Berlin; 11. Verein der Verwaltungsrechtsräte, Berlin, stb.

VI. FEJEZET.

A közgazdaság jogőre.*

A közgazdaság jogőre — Wirtschaftsrechtswahrer — megjelölés eredetileg két, majd 1939. óta, három hivatásbeli szakcsoportot foglal magában. És pedig a közgazdászok (Volkswirte), a gazdasági bizalmi hivatásbeliek (Wirtschaftstreuhänder) és az üzemi gazdák (Betriebswirte) csoportját. Mind e gazdasági foglalkozások tagjai, a nemzeti szocialista Jogőregyletben való szerves összefoglalásuk előtt, számtalan szétszórt egyesülésben tömörültek.

A közgazdasági hivatások kiépülése a kereskedelmi, ipari, kézműves és gazdasági kamarák fejlődésének történetével áll szerves összefüggésben. „Amint valamikor a római légiók nyomán a latin kultúra szétáradt az egész világba, épúgy a napóleoni francia császárság elvitte mindenhová, amerre a francia lobogó uralkodott, a francia császárság jogi és gazdasági berendezkedéseit, így elvitte a kamara intézményét is”.⁶⁵ Németországban 1802-ben francia kormányrendelet hívta életre az első kereskedelmi kamarát. így keletkezett a kamaráknak az a „törvényes érdekképviseleti” típusa, amely a francia uralom nyomán, a XIX. században egész Európában meghonosodott.

Ami a német kereskedelmi és iparkamarák kialakulásának történetét illeti, e történet két korszakra osztható. Az első korszak az országos törvények, a Landsgesetze kora, amikor a kamarák

* Lásd: „Der deutsche Wirtschaftsrechtswahrer” — von stellv. Reichsgruppenwarter Wirtschaftsrechtler des NSRB., Wirtschaftsprüfer dr. Buwert, Berlin, a Der deutsche Rechtsstand c. gyűjteményes munkában.

⁶⁵ Lásd: Dr. Radó Dezső és Dr. Diezig Alajos: „A kereskedelmi és iparkamarák hazánkban és külföldön” c. munkáját, 14. old.

ügyét — a kézműveskamarák kivételével — nem a birodalom hanem előbb a szövetséges országok, majd később a birodalmi tagállamok külön-külön törvényekkel szabályozták. A második korszak az egységes birodalmi szabályozás kora, csak a nemzeti szocialista Harmadik Birodalom megalakulásával kezdődött, amikor —a teljes birodalmi egység megteremtésével—1934-ben, az érdekképviseleti szervezetek ügyét egységes birodalmi jogszabályokkal rendezték.⁶⁶ A német császárság fennállása idején is, különösen a világháború előtt felmerültek már olyan kívánságok, amelyek a kamarák ügyének birodalmi szabályozását sürgették s rámutattak arra, hogy a gazdaságpolitika (különösen a vámügy) és a szociálpolitika nagy kérdései mind birodalmi irányításúak, a kamarák érdekképviseleti működése tehát olyan természetű, amely birodalmi szabályozást igényel. Különösen erősödött ez az irányzat akkor, amikor a Handwerkskammer-eket — kézműveskamarákat — birodalmi törvénnyel hívták életre. A világháború miatt azonban e tervek lekerültek a napirendről és csak a világháború után, 1921-ben, készített a birodalmi kormány két birodalmi törvénytervezetet a kereskedelmi és iparkamarákról, illetve a kézműveskamarákról. Mindkét tervezet azonban csak tervezet maradt, mert a birodalom belpolitikai zavarai nem tették lehetővé azt, hogy a tervezetek törvénnyé váljanak. Csak a Harmadik Birodalom szervezte meg egységesen és birodalmilag az érdekképviseleteket, anélkül azonban, hogy az egyes német országok kamarai törvényeit egészsükben hatályon kívül helyezték volna.⁶⁷

⁶⁶ Lásd: u. o.

⁶⁷ „A kereskedelmi kamarának, mint hivatalos érdekképviseleti intézménynek Franciaországból Németországba átültetése előtt is voltak már Németországban kereskedelmi érdekképviseletek. Ezek voltak a kereskedelmi céhek (Kaufmannsgilde). A merkantilista szellem hatása alatt keletkeztek, részben azért, hogy a kereskedelmi fejlődést előmozdítsák, részben, hogy a kereskedők érdekeit hathatósan képviseljék. A 17. és 18. században új érdekképviseleti testületek keletkeztek. Ilyen intézmények voltak némely Hansavárosban a hatóság által alakított ú. n. kereskedelmi deputációk — „Kommerzdeputation” —, kereskedelmi testületek, amelyeknek az volt a, hivatása, hogy a kormányt a kereskedelmi élet előmozdításában támogatták és bizonyos kereskedelmi intézmények fölött, mint amilyenek a tőzsde, a kikötők — felügyeltek. Szabadabb szervezetek voltak a számos városban megalakított kereskedelmi előljáráóságok (Handelsvorstande), amelyeket ugyan az egyes városi hatóságok alá rendelték, de amelyeket a kereskedők saját kezdeményezésükből alakítottak és hivatalos jellegük nem volt s ennek megfelelően a tagsági viszony a tagok szabad elhatározásától függött. Mindezek a kereskedelmi testületek, akár részben hivatalos, akár

A német gazdasági élet egyébkénti szervezeti kiépítődése sokkal későbbi időben ment végbe, mint a kereskedelmi és iparkamaráké: voltaképpen csak a 70-es években, majd később a századfordulóján jutott jelentőségteljes fejlődéshez. Ez időbe esik u. i. Németországban tömeges számú közgazdasági egyesület, gazdaság- és szociálpolitikai egyesülésnek az alapítása, amely egyesületek — mint ilyenek — vagy egyes gazdasági, kereskedelmi és ipari érdekek, vagy pedig egy megbarátozott kerület határain belül, e vidék általános közgazdasági érdekei támogatására voltak hivatva. Emellett — a múlt század vége felé — a szabad verseny elvén felépült közgazdasági rend kényszerítő nyomása alatt, a gazdasági foglalkozást űzők, iparúzők, stb. különböző egyesületekbe verődtek össze, amelyek azután — az összesség érdekét szolgáló — ár- és kontingens megállapodások kötését tűzték ki feladatukul és konvenciók, kartellek és syndikátusok neve alatt

magánjellegűek voltak és amelyek főleg Poroszország keleti részében működtek, 1840-től kezdve tevékenységi körüket a kamaráknak adták át. A kamarák először azon a német területen vertek gyökeret, mely a XIX. század első évtizedében francia uralom alatt volt. A Rajna balpartján, amely 1794—1814. között francia uralom alatt volt, jelentek meg először a kamarák, mint a hatóság számára véleményt adó hivatalos testületek. 1802-ben Mainzban, 1803-ban Kölnben kereskedelmi kamarát, majd Aachenben, Trierben és több kisebb helyen iparkamarát létesítettek. A francia eredetű intézményt a poroszok fejlesztették tovább és ők teremtették meg a kereskedelem, a feldolgozó ipar és a forgalom közös intézményeként a független, önkormányzati életet élő, de egyúttal az állam által elismert és "bizonyos teendőkké megbízott érdekképviselőnek azt a típusát, amely Németországban elterjedt. 1830-tól kezdve a kamarákat királyi rendelet alapján létesítették... A kereskedelmi kamarák szervezetének egységes szabályait az 1848. évi február hó 11-iki porosz királyi rendelet foglalta össze úgy a már működő, mint a jövőben alakuló kamarák részére. E szerint a kereskedelmi kamarák, mint tisztán tanácsot adó, véleményező hivatalos intézmények, ott alakítandók meg, ahol jelentős számú kereskedelmi és közlekedési érdekelttség annak megalakítását kívánja. A kamara felállításához királyi jóváhagyás szükséges, amely a kamara székhelyét, kerületét, tagjainak számát, a választási szabályzatot, végül fenntartási járulékát is megállapítja. E királyi rendelet alapján 1870-ig Poroszországban 33 kamara kezdte meg működését, amelyek túlnyomóan ma is fennállanak... Poroszország 1870-ben február 24-én a kereskedelmi kamarákról törvényt alkotott (Gesetz über die Handelskammern)... Poroszországban az 1897. évi kamarai törvénymódosítás után is fennmaradt a porosz kamarai rendszernek az a jellemző vonása és egyben hiányossága, mely szerint: 1. területileg a porosz államnak nem minden része tartozott kamarai szervezethez, csak azok a területek, ahol a kamarát az érdekelték kívánságára megalakították, így például Berlinben csak 1901-ben kezdte meg működését a

váltak ismertté. Mind e gazdasági természetű egyesülések üzletvezetése — a dolog természete szerint — alapos gazdasági ismereteket tételezett fel, amely ismeretekkel csakis a szakképzett közgazdász — Volkswirt — rendelkezett. De nemcsak a közös érdekeiket felismerő iparosok és kereskedők álltak össze magánjellegű szakmabeli társulásokba, hanem a mezőgazdák is, akik a bevált példán okulva, nagy számban alakítottak mezőgazdasági termelő és fogyasztási szövetkezeteket (Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften, Konsumvereine) és más egyesületeket. Mindezeknek pedig szintén szükségük volt — üzletvezetésük körében — gazdasági tudással bíró szakhivatalnokokra, ha nem is olyan nagy mértékben, mint a fentebb említetteknek.

A hivatásos közgazda típusnak fejlődésére emellett igen nagy jelentőséggel bírt a kézművesipar némileg kényszerű szervezkedésének tételes bevezetése az 1897. évi július 26-iki törvénnyel. E törvény a kézművesipar körében kényszerszakszervezeteket, kötelező

Handelskammer, addig a kamarai teendőket egy szabadszervezet: „Aeltesten der Kaumannschaft” látta el. Lassankint ugyan a kamarák nélküli terület, a „kammerloses Gebiet” folyvást csökkent, azonban egészen a világháborúig voltak olyan területek, amelyek kamarai szervezethez nem tartoztak. Ezzel függött össze a kamarák területi aránytalansága, amelynek az volt a következménye, hogy nagy, hatalmas kamarák mellett törpe, kis akcióképességű kamarák is működtek. A porosz kamarákat nem törvényhozási akarat létesítette, hanem az érdekeltség akarata. Ez viszont azzal a következménnyel járt, hogy különösen az 1860—1870-es évektől kezdve sok törpe kamara keletkezett, amelyek az erőket szétforgácsolták és ezek a törpe kamarák kellő anyagi erő hiányában a kamarai feladatok megoldására képteleneknek bizonyultak; — 2. A kamarai kötelékbe csak a cégjegyzett vállalatok tartoztak, akár kereskedő, akár ipari, vagy közlekedési vállalatok voltak is azok. Tehát a porosz Handelskammer-ek a kisiparnak, kézműiparnak és kiskereskedelemnek, mint nem cég jegyzett vállalatoknak, nem voltak érdekképviseletei és ezek nem is fizettek kamarai hozzájárulást. Ez a két hiányosság a német kamarai rendszer fejlődését döntően befolyásolta, mert az a körülmény, hogy Poroszországban voltak kamarai szervezethez nem tartozó területek is, a kamarai jog reformjára vonatkozó törekvések legfőbb pontjává tette azt, hogy az egész országot hivatalból, tehát nem a helyi érdekeltség akaratából kamarákba szervezzék be. Az a körülmény pedig, hogy Poroszországban — ellentétben a délnémet államokkal — a kézműesség nem tartozott a Handelskammer kötelékébe, a német kézműipar mozgalmi során szintén súlyosan esett latba. A német kamarai szervezet történeti kialakulásánál csak így érthetjük meg azokat a fejleményeket, melyek Németországban a kézműveskamarák, a Hansavárosokban a külön iparkamarák kialakulására vezettek... Bajorországban a kamarai szervezet igen sok változáson ment keresztül. Szemben a porosz kereskedelmi kamarákkal, a bajor kamarai szervezetnek egyik

ipartestületeket (Zwangsinungen) állított fel. A belépési kényszer akkor állott fenn, ha valamely kerület ugyanazon vagy rokoniparban dolgozó kézműveseinek — Handwerker — a fele a kényszer-társulás mellett szavazott. E törvény rendelkezései által tehát a kézműipar hivatalos és hatósági jellegű, autonóm érdekképviselőt kapott, csakúgy mint amilyent már előbb a kereskedelem, az ipar és a mezőgazdaság, a kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági kamarák érdekképviselői szerveiben birtak. Ezek az újonnan keletkező érdekképviselői szervezeti alakulatok szintén nem nélkülözhetők — a hivatásos tagok mellett — a gazdaságilag képzett üzletvezetőt vagy alkalmazottat. Végül maga az állam, és egyéb közületi hatóságok is, egyre nagyobb számban alkalmaztak — a múlt század közepe óta — tanult közgazdászokat, különösen statisztikai hivatalaikban.

Ilyen módon lassacskán kialakult egy újabb hivatásbeli típus, a közgazdász típusa, amely manapság oly nagyjelentőségű mun-

jellemző sajátossága az volt, hogy megalakulásuktól kezdve egészen a kézműveskamaráknak az 1897-es birodalmi Gewerbeordnung alapján 1900-ban bekövetkezett megalakulásáig — egészen rövid időtől eltekintve — a bajor kamarák az összes ipari foglalkozásoknak is érdekképviselői voltak. .. Württembergben az 1855. évi szeptember 19-iki királyi rendelet hívta életre a kamarákat, mint „Handels und Gewerbekammer”-eket... A külön iparkamaráknak, mint a szoros értelemben vett ipari foglalkozások érdekképviselői testületeinek szervezése a német országokban háromféle alakban is jelentkezett: 1. Poroszországban az iparkamara, mint valamennyi kereseti foglalkozást összefogó kamarai érdekképviselő alakult meg, azonban csak átmeneti időre; 2. Bajorországban az iparkamara, mint a kereskedelmet és ipart egybefogó közös kamarai szervezetnek (Handels- und Gewerbekammer) kisebb-nagyobb önállósággal bíró osztálya működött; 3. végül a Hansavárosokban és egyes szász városokban (Leipzig, Dresden, Chemnitz, Plauen) az iparkamarák, mint önálló, a kereskedelmi kamaráktól különállóan szervezett érdekképviselői testületek működtek... A német kézműveskamarák a kézművesipar számára birodalmi törvénnyel életrehívott, hatósági jellegű, közigazgatási természetű teendőket végző és önkormányzattal bíró hivatalos érdekképviselőek. A kézművesipar Németország nagy részében, elsősorban Poroszországban, továbbá a Hansavárosokban hivatalosan nem tartozott a kereskedelmi kamarák kötelékébe. Ezzel szemben a délnémet államokban törvényes rendelkezések következtében a kézművesipar, a kereskedelmi és iparkamarák (Handels und Gewerbekammer) kötelékébe tartozott. Ennek oka az volt, hogy a német kamarai szervezet francia példa nyomán alakult ki, a kereskedelmi kamarákat, mint a kereskedelem és nagyipar érdekképviselőit alakították meg Poroszországban, viszont a délnémet államokban úgy alakult a helyzet, hogy a Handels und Gewerbekammerek a kisipart (köztük a kézműves ipart is) magukban foglalták”. — lásd u. o. 29. old.

kát végez a német nemzeti szocialista közgazdaság és a közgazdasági szervezkedés terén. A típus történelmileg már megvolt, a nemzeti szocializmus csak mintegy új bort öntött a régi tömlőbe, mikor a külső forma felhasználása mellett, azt új eszmei és hivatásbeli erkölcsi tartalommal töltötte meg.

Ami a tanult közgazdák tudományos képezését illeti, e tekintetben az 1924. év hozott lényeges változást: ekkor vezették be u. i. valamennyi német egyetem gazdasági karán az ú. n. diplomavizsgát — Diplomprüfung. E vizsga letételével szerezte meg a jelölt a közgazdasági tudori fokot Csak ezáltal lett valóban szaképzett „Volkswirt”.

Amíg a tanult közgazda hivatásának gyökerei a közgazdasági szervezetek és szakmabeli érdekképviselői testületek keletkezésével függ össze, addig a közgazdasági bizalmi hivatás — Wirtschaftstreuhänderberuf — kifejlődésének történelmi alapjait a könyvviteli intézményének fejlődésében kell keresnünk. A középkorig kell tehát visszamennünk, amikor is a nagy kereskedőházak általános szám- és könyvvitele kezdődik, és kifejlődik a könyvszakértő — Bücherrevisor — hivatása. A wetzlar-i állami levéltár adatai tanúskodnak amellet az érdekes tény mellett, hogy ott már 1585-ben a bíróság előtt esküt tett hites könyvvizsgálók működtek, míg Hamburg Hansaváros 1753-ban vezeti be — a csődeljárást szabályozó tételes rendelkezésben — az esküt tett hiteles könyvelő — Buchhalter — szerepét. Németország többi részeiben — egészen a múlt század utolsó évéig — a könyvszakértőket, ad hoc, a bíróságok eskettették meg, minthogy a bíróságoknak törvényadta joguk volt arra, hogy az előttük folyó eljárásban szakértőket idézzenek be és tőlük esküt vegyenek ki. Az újabb fejlődés lendülete az 1900-as években veszi kezdetét. A birodalmi ipartörvény — Reichsgewerbeordnung — novellája u. i. ekkor statuálja az iparszabadság elvét, a könyvvizsgálói hivatásra vonatkozólag is. Majd a legújabb időkben, és pedig 1931-ben, kapott újabb, átfogó szabályozást a Wirtschaftsprüferberuf — a hites közgazdaságvizsgáló. Ekkor mintegy 1800 körül mozgott a német hites könyvvizsgálók összlétszáma. A gazdasági életnek azonban ennél sokkal nagyobb szüksége mellett, rajtuk kívül még igen nagyszámú „szabad” könyvvizsgáló működött.

Az egyéni könyvvizsgálók működésén kívül még az ú. n. Revisions und Treuhandgesellschaften különböző társasági formáinak működéséről kell megemlékeznünk. 1900 körül keletkeztek először e revisori társaságok, és pedig mint a nagy német bankok

gazdaság-bizalmi alosztályai — Treuhandabteilungen —, a bankok ügykörébe eső vagyongazdálkodási és más hasonló közgazdasági természetű feladatok végzésére. Ehhez járultak bizonyos ellenőrzési tevékenységek a bankok hitelügyleteivel kapcsolatban. E feladatoknak egyre növekvő közgazdasági jelentősége és a velük járó nagymértvű felelősség mellett, a pénzügyintézetek e szak-alesztályaiból lassacskán önálló társaságok alakultak ki, általában a részvénytársaság formájában. E társaságok azután egyre nagyobb jelentőségre tettek szert az ellenőrző könyvvizsgálat és bizalmi-ügyekben, még pedig nem csak a nagy pénzügyintézetek, hanem más nagy iparcsoportok és nyilvános ügykezelések — öffentliche Hand — tevékenységi körében.

Különös jogálláshoz jutott a német könyvvizsgáló és bizalmi kéz intézménye — Prüfungs und Treuhandwesen — a szövetkezetek és takarékpénztárak (Genossenschaften und Sparkassen) gazdasági tevékenységének területén. A szövetkezeti könyvvizsgálói intézmény kezdete kb. 1880-ra tehető és e területen — a szövetkezeti mozgalomnak hatalmas kiterjedése következtében (51.000 szövetkezet) — nagy jelentőségre tett szert. 1934-ben a szövetkezeti könyvvizsgálókat is a gazdaságvizsgálók — Wirtschaftsprüfer — hivatásbeli osztályában egyesítették és hozták közös nevezőre. A hivatás jelentősége egyébként a háború utáni időkben egyre növekedett, minthogy a közgazdasági viszonyoknak kivételesen bonyolult volta és az egész gazdasági élet gyökeres átalakulása, égetően szükségessé tette a modern értelemben vett hites könyvvizsgálói intézmény új alapokra fektetését. 1930 és 31-ben több tételes rendelkezést hoztak a közgazdasági élet megfelelő ellenőrzése tárgyában. Ezek kapcsán vált először kötelezővé bizonyos vállalatokra nézve a zárszámadási vizsgálat (Pflichtabschlussprüfung). Ez viszont megint hatványozottabban szükségessé tette a megfelelő személyi tulajdonságokkal bíró, kellő tudással és rátermettséggel rendelkező gazdaságvizsgálók igénybevételét. A birodalmi kormányzat a német tagállamok kormányaival 1931-ben, ú. n. országos megállapodást kötött — Ländervereinbarung — amelyben először állítottak fel általánosan egyforma alapelveket a köznyilvánosan szereplő hites gazdaságvizsgáló kötelező alkalmazását és hivatásának miként való gyakorlását illetően.

A hites könyvvizsgáló tevékenysége az idők folyamán oly feladatkörrel bővült, amely voltaképpen nem könyvvizsgálói, hanem gazdaságbizalmi hatáskörbe esik. így például a csőd- és zárgond-

noki, hagyatéki és végrendelet-végrehajtási eljárási tevékenységek. Minthogy pedig az adójogi előírások betartása szoros kapcsolatban áll a könyvvitel és mérlegkészítés kérdéseivel, ma a hites könyv- és gazdaságvizsgáló a gyakorlatban — az adóügyek terén tényleg a néptagok szabad és önálló jogi tanácsadója lett. Mint adóügyi tanácsadó — Steuerberater —, a gazdaságvizsgáló a háború utáni idők adójoga bonyolultságának köszönheti hatáskörét.

Talán egy jogőri hivatás sem mutatott a nemzeti szocialista uralom előtti időben oly tarka széttagoltságot a hivatásbeli érdekképviselő és kari szervezettség tekintetében, mint éppen a közgazdaság-jogi hivatás (der wirtschaftsrechtliche Beruf). A közgazdák és könyvvizsgálóknak több mint 40 érdekképviselője működött egymás mellett. A széttagoltság ekkora foka mellett, természetesen nem is alakulhatott ki egységes kari erkölcs és hivatásbeli felfogás. Ezért a nemzeti szocialista közgazdasági vezetők első feladata volt a közgazdaság terén tevékenykedő valamennyi jogőrnek egyesítése és közös nevezőre hozása a mihamar megalakult Jogőregyletben. E hivatásoknak két birodalmi csoportja alakult meg a Jogőregylet keretében, és pedig a közgazdászoké — Volkswirte — és a gazdaság-bizalmiaké — Wirtschaftstreuhänder —. E kari csoportok — a Führerprinzip-nek megfelelően — egy birodalmi csoportvezető — Reichsgruppenwalter — vezetése alá lettek rendelve. E vezetőnek mindkét csoport részéről egy-egy tanácsadó áll segítségére, az ú. n. Reichsuntergruppenwalter Volkswirte és a Reichsuntergruppenwalter Wirtschaftstreuhänder.

E szervezeti Gleichschotholás-nak elvi alapját a birodalmi jogászvezetőnek — Reichsrechtsführer — 1933. évi november 1-én kelt rendelkezése adja meg. E rendelkezés szövege a következő:

„Hitler Adolf birodalmi kancellár, a nemzeti szocialista német munkáspárt Vezére, 1933. május 30-án kelt és a párt jogi osztálya birodalmi vezetőjéhez, Dr. Frank János birodalmi miniszter és jogbiztoshoz intézett leiratával akként rendelkezett, hogy valamennyi német jogász hivatás testületi érdekképviselője és egyéni tagja — mint a nemzeti szocialista jognak tényleges szolgája — a német népi jog újjáépítésének közös munkájára, a nemzeti szocialista német jogász szövetség (Bund Nationalsozialistischer Deutscher Juristen) jogi frontjában egyesítendő. E felhatalmazás erejénél fogva elrendelem, hogy a fenti Szövetségbe tartoznak...:

1. a közgazdászok:

- a) a kereskedelmi és iparkamaráknak, valamint e testületek birodalmi csúcsszervezeteinek vezetői, szakelőadói és tudományos segéd munkásai; az ipartestületi választmányok vezetői és előadói.
- b) az ipar és kereskedelem testületi érdekképviselői szervei, a kézműipar egyesületei, valamint mindezen érdekképviselői alakulatok birodalmi és tagállambeli csúcsszerveinek (többek között a Reichsstand der deutschen Industrie, Reichsstand des Handels, Reichsstand des Handwerks stb.) üzleti vezető, szakelőadói és tudományos segéd munkásai.

2. a gazdaság-bizalmi hivatást betöltők:

- a) a nyilvános alkalmazásban levő közgazdaságkutatók,
- b) a hites könyvvizsgálók és a diplomás könyvvizsgálók,
- c) a tagállamok pénzügyigazgatóságai előtt eljárni jogosult adóügyi tanácsadók, és diplomás adóügyi szakértők,
- d) valamennyi egyéb gazdaság-bizalmi állásban levő oly egyén, akinek a könyvvizsgálat és bizalmi kéz területén végzett tevékenysége élethivatásszerű működés.

E szabályozás az egész német birodalom területére kiterjedő, kötelező erővel bír”.

Ebben a rendelkezésben találjuk meg először szabatos meghatározását annak a személyi körnek, amely a hivatásos közgazdákat és bizalmi gazdasági állásban levőket hivatott magában foglalni. E meghatározás a jogőri minőséget veszi alapul. Viszont a német jogörök statútuma értelmében a jogőri minőség elhatározó ismérve nem annyira a jogi vagy gazdaságtudományi elméleti képzettség, mint inkább a tényleges gyakorlati tevékenység természete. Ezzel a rendelkezés lehetővé tette az új nemzeti szocialista gazdaság-jogász típusának egyöntetű kifejlődését. Dr. Frank birodalmi miniszter, a nemzeti szocialista német munkáspárt jogi osztályának birodalmi vezetője között egyrészt, és Dr. Ley, a nemzeti szocialista német munkáspárt birodalmi szervezeti vezetője között másrészt, 1937. május 2-án létrejött megállapodás értelmében: valamennyi tényleg jogőri tevékenységet folytató egyén, aki a német munkafront (DAF) tagja, egyszerűen tagja a nemzeti szocialista Jogőregyletnek is, még pedig tekintet nélkül arra, hogy hivatását önállóan, vagy függő helyzetben — mint alkalmazott — gyakorolja-e.

A személyi egységesítés megtörténte után, a kari csúcvezetőség egységes szolgálati szabályzat és ezzel egységes hivatásbeli

erkölcsi felfogás megteremtésén fáradozott. E szerint a gazdaságban működő német jogőr feladata gyakorlatilag az, hogy a közgazdasági élet terén nemzeti szocialista rendet teremtsen és azt fenntartsa: elméletileg, hogy a közgazdálkodás terére bevezesse a rendszeres cél-gondolkodás fogalmát (Begriff des Ordnungsgedenkens in der Wirtschaft). A jogőr, mint nemzetgazda éppen ezért „Ordnungswahrer”. Feladatkörét a hivatási csúcsszervezet vezetősége, a Lipszéban, 1936-ban megtartott jogásznapon, tíz, szabatosan megfogalmazott tételben — Leipziger Thesen — foglalta össze. Eszerint a közgazda-jogőr munkájának legelső vezérlő szempontja mindég a népi közösség jogának csorbíthatlan fenntartása kell, hogy legyen, (3. tétel). A nemzetgazda-jogőr is a jogászok rendi szervezetébe tartozik, és feladata a maga működési körében előálló különös célokat és törekvéseket a népközösség céljaival és törekvéseivel — éppen a saját közvetítő munkája latba vetése által — összhangba hozni (4. tétel). A 10. tétel három éves szakgyakorlati időminimumot kíván.

E program gyakorlati megvalósításának megkönnyítése céljára, 1935-ben, a Reichsgruppenwalter Wirtschaftsrechtswahrer vezetése alatt, a nemzeti szocialista Jogöregylet kebelében, közgazdasági munkaközpontot állítottak fel. E központ a nemzetgazdák gyakorlati kiképzését tűzte céljául, miért is fiatal diplomás közgazdákat, kereskedőket vagy szakelőadókat — kérésükre — gyakorlati kiképző tanfolyamokra utal be. A központ a jelentkezők között gondos kiválasztást hajt végre és csak a legkitűnőbbeket veszi fel az átképző tanfolyamra. E gyakorlati kiképzés ideje mintegy három esztendő vesz igénybe. Ez idő alatt — az alapszabályok előírásának megfelelően — a jelöltnek a következő hét kiképzési szakon kell keresztülmennie:

hat hónap valamely közjogi igazgatás kebelében, állami vagy más közületi közigazgatásban;

hat hónap kereskedelmi-, ipari- vagy kézműveskamaránál;

hat hónap az üzemi gazdálkodás valamely tagozatánál;

hat hónap a birodalmi élelmezési rend valamely állomásán;

hat hónap a német munkafront valamely állomáshelyén, a bizalmi munkafelügyelő (Treuhänder der Arbeit) oldalán;

három hónap valamely gazdasági üzem kebelében, kereskedelmi vagy üzem-technikai osztályon;

három hónap ügyvédi irodában vagy a polgári bíróság fogalmazási szakán.

A közgazdasági jogőrök másik nagy birodalmi csoportjának — a közgazdaság-bizalmi hivatásoknak — személyi kiválasztása és nemzeti szocialista alapra fektetése főként gyakorlati szelekció végrehajtásával ment végbe. E kiválasztás azt célozta, hogy határvonalat vonjon egyrészt azok között, akik, vagy nyilvános alkalmazásuk, vagy más igazolt alapon, különös szakképzettséggel bírnak, és másrészt azok között, akik ilyen képesítést felmutatni nem tudnak. A Wirtschaftstreuhänder megjelölés ezáltal kapott elvi meghatározást és szolgált a Jogőregylet kebelében megalakított birodalmi csoport rendi tagozatának felépítésénél irányadó alapul. E megjelölés eleinte csak gyűjtőfogalomként szerepelt és azt az egyes hivatásbeli tagok külön nem használták. Szemben a gazdasági hivatásokban működők egyéb megjelölésével, mint amilyenek például a könyvvizsgáló, gazdasági tanácsadó, gazdasági szervező, stb., — a gazdaság-bizalmi elnevezésben a rendi megjelölés dominált, azaz kifejezésre jutott e névben az, hogy annak viselője a nemzetgazdasági vizsgálat, a gazdaságkutatás és bizalmi-kéz egész területén való működésre szóló képesítéssel bír. A gazdasági bizalmi hivatások szervezetének kiépítése tekintetében irányadó jelentőséggel bírt a nemzeti szocialista német munkáspárt birodalmi jogi osztályának vezetője (Reichsleiter des Reichsrechtsamtes der NSDAP) által 1934. május 1-én kiadott rendelkezés, amely kimondja, hogy: „A Vezér 1933. május 30-án kelt leiratainak és a német jogász front szervezetének is megfelelően, valamennyi német gazdasági bizalmi jogőr hivatás (gazdaságkutató és vizsgáló, diplomás könyvvizsgáló, hites könyvrevizor, esküt nem tett könyvrevizor, adóügyi tanácsadó) egyedüli párhivatalilag elismert közös szervezete a nemzeti szocialista Jogőregyesület kebelében megalakult birodalmi szakcsoport, a „Reichsfachgruppe Wirtschaftsrechtler”. Más érdekképviselői szervezetek párhivatali elismeréssel nem bírnak. „A pártelismerés a nemzeti szocialista szóhasználat szerint pedig egyenlő az állami elismeréssel, minthogy a párt maga az állam”.⁶⁸

⁶⁸ Lásd: A párt és állam egységesítését elrendelő 1933. évi december 1. törvényt Dr. Tóth László id. munkájában. E törvény szerint „a nemzeti szocialista forradalom győzelme után immár a n. sz. német munkáspárt hordozója a német állami gondolatnak és ekként az állammal felbonthatatlanul össze van forrva. Közjogi személyiség: szervezetét vezére szabja meg. Tagjainak, valamint élharcosainak külön kötelességei állanak fenn a vezérről, a néppel és az állammal szemben. Ezeknek a kötelezettségeknek a megsértése esetén pártbíróság, illetve élharcos bíróság jár el”.

Nagyjelentőségű továbbá a szervezés tekintetében a birodalmi gazdasági miniszternek a birodalmi igazságügyminiszterrel és birodalmi jogászvezetővel egyértelműleg kiadott 1934. évi június 14-iki rendelete, amely valamennyi egyéni gazdaságvizsgálóra és valamennyi gazdaságkutató társaságra nézve a birodalmi gazdaságkutató Intézet-nél való kötelező tagságot írja elő (Pflichtmitgliedschaft beim Institut für Wirtschaftsprüfer). Ez Intézet elnöke — Vorsitzender — a nemzeti szocialista Jogőregylet gazdasági jogőr-csoportjának birodalmi vezére, az ú. n. Reichsgruppenwarter Wirtschaftsrechtswahrer. A birodalmi gazdasági minisztert az Intézet feletti felügyeleti jogkör illeti meg.

Ami mármost a gazdasági bizalmi hivatásban működők feladat körét és hivatásbeli politikai, jogi és erkölcsi kötelezettségeit illeti, erre vonatkozóan szintén az 1936. évi lipcsei jogásznapi állított fel tételeket. Kötelességeiket, akárcsak a közgazdászokét, tíz tételbe foglalták és e tételek szolgálati pragmatikául szolgálnak. Az 5. tétel a gazdasági bizalmi hivatás kifejtéséhez elengedhetetlen kellékként kívánja meg a személyi, szakmabeli és világnézeti rátermettséget. A gazdasági bizalmi feladata „hivatalos jelleggel bíró köznyilvánossági feladat”. Ezzel kifejezésre jut, hogy a Treuhänder a maga gazdasági-hűségét szolgálata nem pusztán magán-megbízás alapján teljesíti, hanem — népfelhatalmazás alapján állva — mindenkor a népközösség egyetemes érdekének szolgálatában kell, hogy eljárjon. A Treuhänder elnevezés nem csak a szorosán vett gazdaság bizalmi gazdaságkutatót, hanem a képesített könyvvizsgálót is magában foglalja. Viszont mindkettő — csakúgy mint a közgazda is — a Wirtschaftsrechtswahrer, vagyis a gazdasági jogőr, fogalmi körébe tartozik.

A nemzeti szocialista nemzetgazdaság terén működő hivatások szervezésében történt legutóbbi érdemleges intézkedés, a német jogászfront és a nemzeti szocialista Jogőrszövetség birodalmi vezetőjének 1939. jan. 15-én kiadott rendelkezése, mely szerint:

1. Az eddig gazdaságjogász (Wirtschaftsrechtler) megnevezés alatt szereplő birodalmi csoport neve ezentúl gazdasági jogőr (Wirtschaftsrechtswahrer) legyen;

2. Az eddig szereplő nemzetgazdászok (Volkswirte) és gazdasági bizalmiak (Wirtschaftstreuhänder) birodalmi csoportja mellé új harmadik csoportként lép a Jogőregylet kebelében az üzemi gazdák (Betriebswirte) csoportja.

3. Az üzemi gazdák csoportjához a következő gazdasági foglalkozást űzők tartoznak:

- a) a birodalmi pénzügyi igazgatás számvizsgálói,
- b) a közületi számvevői hivatalok és számvevőségek vizsgálói,
- c) a takarékpénztárak vizsgálói,
- d) a nyilvános beszerzési helyek árvizsgálói,
- e) az árszabályozó hatóságok ellenőrei,
- f) a pártnak és tagozatainak, valamint egyleteinek revizorai,
- g) a közgazdaság különböző szervezeteinek revizorai,
- h) üzemi és bankrevizorok,
- i) üzemi tevékenységet kifejtő syndikusok, amennyiben jogi vagy üzemgazdasági képesítéssel bírnak,
- j) a gazdasági élet egyes magánüzemeiben tevékenykedő jogőrök (igazgatók, cégjegyzők), akik tudományos előképzettségük alapján, mint a birodalmi csoport jogőr tagjai szerepelnek.

E személyi szervezésen kívül, a nemzeti szocializmus rendszere gyökeres átalakítást hozott a német közgazdasági rend tárgyi szervezettsége terén is. A német gazdaság szerves felépítésének előkészítését célzó, 1934. évi február 27-iki törvény abból az elgondolásból indul ki, hogy „az érdekképviselők és a közületek szerves kiépítésének feladata lévén az új államnak, az előkészítő munkák elvégzése már időszerű és ezért felhatalmazza a gazdasági minisztert arra, hogy az egyes gazdasági ágazatok gazdasági egyesüléseit, mint egyedül illetékes képviselőt ismerje el, gazdasági egyesületeket létesítsen, feloldjon, vagy egymással egyesítsen, a gazdasági egyesületek alapszabályait és társasági szerződéseit kiegészítse vagy megváltoztassa, különösen abból a szempontból, hogy ezekbe a vezérelvet bevigye, a gazdasági egyesületeknek vezéreket adjon, illetve ezeket elmozdítsa, vállalkozókat, vagy vállalkozásokat gazdasági egyesületekhez csatlakoztasson stb.” (— Dr. Tóth László id. m. u. o.) Ezzel a német birodalom gazdasági érdekképviselőinek szabályozása új fejezethez ért. Érdekesen világítja meg a helyzetet dr. Radó és dr. Diczig idézett közös munkája. „Közjogilag — írják a társszerzők — a nemzeti szocialista párt hatalomra jutása egyet jelentett a német birodalmat alkotó országok teljes egységgé összeforrásával. Már ez a rendkívül jelentős közjogi tény egymagában szükségszerűen együttjárt azzal, hogy a német ipar és kereskedelem hatalmas érdekképviselői szervezetét, közöttük az ipari és kereskedelmi kamarákat, birodalmi alapra helyezték. De a nemzeti szocialista Harmadik Birodalom eszmévilága a német érdekképviselői szervezeten ezen túlmenő reformokat is megkívánt, t. i. azt, hogy az érdekképviselői intézményeket úgy célkitűzésükben, mint munkájukban a közösségi gon-

dolat hassa át. A nemzeti szocialista állani alapelve „Gemeinschaft vor Eigemntz”, ami annyit jelent, hogy a külön érdeknek, az egyéni érdeknek meg kell hajolnia az egyetemes közös érdek előtt. Bár a kamarai gondolat lényegében éppen az egyetemesség gondolatának a szolgálata, részben ennek a gondolatnak erőteljesebb ki domborítása, másrészt a pártállami berendezkedés elveinek érvényesítése nemcsak a kamarai élet és munkálkodás szervezeti átalakulását vonta maga után, hanem a regionalis szervezeteket képviselő kamarai intézményeken kívül az eddigi szabad érdekképviseletek keretében folyó szakmai, vertikális szervezkedést is törvényes, kényszer-szervezetekkel váltotta fel. A nemzeti szocialista párt 1933. évi január hó 30-án vette át a hatalmat. Az érdekképviseleteket nemzeti szocialista vezetés alá helyezte (Gleichschaltung), ami úgy történt, hogy a hatalomátvétel után az érdekképviseletek éléről eltávolították azokat, akik a nemzeti szocialista eszmével nem rokonszenveztek és helyükre megbízható párttagokat állítottak... Ha jogilag ugyan még nem, de valójában a kamarákban már ebben az időben bevezették az ú. n. vezéri elvet „Führer-prinzip”, amit az ipar és kereskedelmi kamarákról szóló törvényt módosító, 1933. évi december hó 28-iki porosz törvény jogilag is szentesített. Ugyané törvény értelmében gondoskodni kellett az ipar és kereskedelmi kamarák kebelében a kiskereskedelem képviseléről is, mert a törvény értelmében ezután az ipar és kereskedelmi kamarához tartoztak a cégjegyzett cégeken kívül mindazok az iparúzők is, akik nem voltak cégjegyezve és nem voltak kézműiparosok. Az utóbbiak kamarai érdekképviselete továbbra is a kézműveskamara maradt. Ezzel az ipar és kereskedelmi kamarák érdekeltségi köre rendkívül megnőtt”.

A kamarák tehát — Hjalmar Schacht szerint — egy kerület nagy vállalkozóinak előkelő képviseléseiből az egyetemes gazdasági életnek népi képviseléseivé váltak”.⁶⁹

⁶⁹ Lásd: Dr. Radó és Dr. Diczig id. m. 57. old.: „A nemzeti szocialista kormányzat uralomrajutása politikailag egyet jelentett a népképviseleti rendszer félretételével és a rendi állam kiépítésének tervével. A rendi szervezet megvalósítása éppen a gazdasági érdekképviseleti szervezet kiépítésén keresztül történt volna. Ebben a rendi szervezetben (ständische Organisation) minden egyes termelési ágának (gyárpar, kereskedelem, kézművesipar) saját külön szakmai és területi alcsoportokra oszló érdekképviseleti szervezete lett volna és az egyes rendi szervezetek központi, birodalmi szerveinek a képviseléseiből alakult volna meg az összes gazdasági termelő foglalkozások egységes képviselése: a rendi kamara. (Ständekammer). Az új rendi szervezetben a kereskedelmi és iparkamarának egyáltalában semmi vagy csak

Az 1934. február 27-iki törvény (Reichsgesetz zur Vorbereitung des organischen Aufbaues der deutschen Wirtschaft) nyomán a birodalmi gazdasági miniszter a tárgyi szervezet kiépítése érdekében időrendben legelső rendeletét az „ipar és kereskedelmi kamarákról” adta ki 1934. augusztus 20-án (Verordnung über die Industrie und Handelskammer). E rendelet annyiban nagyfontosságú, hogy az ipar és kereskedelmi kamarákat birodalmi intézményekké avatta és elrendelte, hogy az ipar és kereskedelmi kamarák ezután a birodalmi gazdasági miniszter alá tartoznak. (1, §.) A rendelet 2. §-a szerint az ipar és kereskedelmi kamarákat a vezéri elv szerint kell vezetni (Führergrundsatz) s ennek megfelelően az elnököt és helyetteseit a birodalmi gazdasági miniszter nevezi ki, és ő szünteti meg esetleg megbízatásukat. Az elnök és helyettesei alkotják a kamara elnökségét; tanácsadás céljából rendelkezésükre áll a melléjük rendelt tanács (Beirat), amelynek tagjait az elnök jelöli ki és a birodalmi gazdasági miniszter erősíti meg. *hti* ipari és kereskedelmi kamarák feladatkörét egyébként az új jogszabályok nem változtatták meg.

egészen alárendelt szerepe lett volna. Ez volt az elméleti elgondolása, Amelyen alapult a legelső ilyen rendi szervezet, amit a németek kiépítettek, a „Reichsnährstand”, a „Birodalmi Élelmezési Rend”, tehát a mezőgazdaság, a mezőgazdasági terményekkel való kereskedelem és a termékeket földolgozó iparágak érdekképviseleteinek összefogása. Ennek megalakítása az 1933. évi szeptember 13-iki törvénnyel történt meg. A másik rendi érdekképviseleti szerv a „Reichskulturkammer”, az irodalom és művészet s az ezzel kapcsolatos kereskedelmi és ipari érdekeltség összefogó szerve, amelynek felállítása az 1933. évi szeptember hó 22-iki törvény alapján történt. Az 1933. év végén, november 29-én kiadott kerettörvény (Über den vorläufigen Aufbau des deutschen Handwerks), s ennek 1934. évi június 15-iki végrehajtási rendelete, a kézművesipar szervezetét építi ki, még pedig legelső tagozatként a kötelező ipartestületeket (Zwangsinnungen), amelyek fölött működnek a „Handwerkskammer”-ek, amelyeknek viszont központi érdekképviseleti szerve a „Handwerks- und Gewerbetag”, amely az 1922-es novellában nyert jellegét megőrizve hivatalos testületi minősítést kapott. Az élelmezési rend megszervezésénél továbbmenő rendi kiépítés egelőre megakadt, mert a birodalmi kormány képviselői azt hangoztatták, hogy egyrészt a munkaalkalmak teremtésének, a belső gazdasági javulásnak megindult folyamatát, a rendi szervezet elharmarkodott fellépésével megzavarni nem lehet, másrészt a kereskedelmi és iparkamarák jól bevált szervezetét a gazdasági élet nem nélkülözheti. Éppen ezért a kereskedelmi és iparkamarák megszüntetése helyett a birodalmi kormány megvalósította a kereskedelmi és iparkamarák egységes rendelését.”

Amint a hivatási szervezeteknek van birodalmi csúcsszervezetük, éppúgy az ipar és kereskedelmi kamaráknak is, ez a „kamarák munkaközössége” (Arbeitsgemeinschaft der deutschen Industrie- und Handelskammern), mely törvény által életrehozott intézmény alapszabályait a birodalmi gazdasági miniszter tette közzé 1935. május 3-án. Mind az országos, mind a birodalmi ügyek szempontjából, valamint a kerületben szerzett tapasztalatok kicserélése szempontjából rendkívül fontos szerv.

A német gazdasági élet szakmai szervezését a legszélesebb körben valósította meg az 1934. évi november 27-iki végrehajtási rendelet, amely — a termelési ágak szerint — hat birodalmi csoportot (Reichsgruppe) alakított és pedig a nagyipari, kézművesipari, kereskedelmi, pénzügyi, biztosítási és energiagazdálkodási csoportot. Gyakorlatban e rendelkezéssel a vezérség gondolata teljes megvalósításra talált a német gazdasági élet egész területén.⁷⁰

⁷⁰ Lásd u. o. 68—69. old.: „A nagyipar hét főcsoportjában, valamint az egyes birodalmi csoportokban további gazdasági csoportokat alakítanak, amelyek azután szükség szerint szakmai csoportokra, a szakmai csoportok pedig szakmai alcsoportokra oszlanak. A nagyipar birodalmi csoportjában azért alakítottak 7 főcsoportot, mint a birodalmi csoport és a gazdasági csoportok közé ékelődő szervezetet, mert a nagyipar igen széles rétegződésű. Ezek a szervezetek vertikális irányú, szakmai szervezkedésben tömörítik a Németbirodalom kereskedelmét és iparát. Az 1934. november 27-iki rendelet a birodalmi fő, gazdasági szakmai csoportok és szakmai alcsoportok mellett, ezeknek a szervezeteknek, az egyes gazdasági kerületeken belül, kerületi szakmai szervezetét is megteremtí és a kerületi gazdasági kamarákban szervezetileg is összeköti ezeket a kerületi szakmai szervezeteket a kamarai szervezetekkel. A szakmai csoportoknak és alcsoportoknak kerületi szervezetét abban az esetben kell megalakítani, ha kényszerítő gazdasági szükség kívánja; ez a kényszerítő gazdasági szükség, a rendelet magyarázata szerint, akkor forog fenn, ha ilyen szervezetek már a múltban is működtek. Ellentétben az ipar és kereskedelmi, továbbá kézműveskamarákkal, amelyek közjogi testületek, a szakmai csoportok csupán jogképes magánjogi egyesületek, amelyek azonban állami felügyelet alatt állanak. A birodalmi miniszter állapította meg a szakmai tagozódás egyes csoportjait és rendelkezése szerint a vállalkozók és vállalatok automatikusan az illetékes szakmai és kerületi csoporthoz tartoznak. Az állami, városi közüzemek szintén tagjai a szakmai csoportoknak. Minden csoport élén a tiszteletbeli tisztséget betöltő vezető (Leiter) áll... Minden csoport feladata és kötelessége, hogy a csoporthoz tartozó tagokat szakmai területen tanácsal lássa el és az érdekeiket képviselje. A csoportokat a vezéri elv szerint

Ugyane rendelet hívta életre a kerületi gazdasági kamarákat is (Wirtschaftskammern). Ezek nagyobb kerületekben a gazdasági szervezeteket (és nem egyéneket) összefogó középfokú kamarai szervek. (1934. évi november 27-iki rendelet 26-31. §.) A birodalmi gazdasági miniszter az 1935. évi március hó 14-iki rendeletével 18 gazdasági kamarát állított fel. A gazdasági kamara tagjai a gazdasági kamara kerületében működő ipari és kereskedelmi kamarák és a kézműveskamarák, továbbá az ipari és kereskedelmi szakmai szervezetek kerületbeli csoportjai. A kamara vezetőjét — Leiter — a birodalmi gazdasági miniszter nevezi ki, még pedig annak az ipari és kereskedelmi kamarának az elnökét nevezi ki vezetőnek, amely kamarát a kerületi gazdasági kamara ügyeinek intézésével megbíz. A gazdasági kamara az 1936. évi október 26-iki rendelet értelmében jogi személy, amelynek törvényes képviselője a vezető, a „Leiter”.

Ugyanaz az összefoglaló hivatás, melyet a birodalom kerületeiben — Reichsgau — a gazdasági kamarák töltenek be, birodalmi vonatkozásban a birodalmi gazdasági kamarának — Reichswirtschaftskammer — jut osztályrészül. A kamarai és szakmai szervezeteknek ez a legfőbb, összefoglaló csúcsszervezete. A birodalmi gazdasági kamara jogképeséggel bíró testület. A birodalmi gazdasági miniszter tanácsadó szerve; üléseit — a miniszter kívánására — a kamara vezetője — Leiter — hívja össze; az üléseken a birodalmi gazdasági miniszter elnököl. A birodalmi gazdasági kamara szabályzata szerint a birodalmi gazdasági kamarának tagjai: a hét birodalmi foglalkozási csoport, a 18 gazdasági kamara, az ipar és kereskedelmi kamarák és kézműveskamarák, valamint a közlekedési vállalatok szervezete. A birodalmi gazdasági kamarán belül működik a birodalom valamennyi ipar- és kereskedelmi kamarájának munkaközösségi szervezete is. A birodalmi gazdasági kamara szabályzata a kamara főmunkaterületéül a birodalmi gazdasági csoportok, kerületi gazdasági kamarák, ipar- és kereske-

vezetik. A gazdasági csoport vezetője a csoport azon tagját, aki utasításainak, vagy az illetékes vezető utasításainak ismételt írásbeli felszólítás ellenére sem tesz eleget, 100 márkáig terjedhető rendbüntetéssel sújthatja. A rendbüntetés ellen két héten belül a birodalmi csoportvezetőhöz (nagyipari főcsoportvezetőhöz) fellebbezésnek van helye, aki végső fokon dönt. Minden csoport vezetőjét munkájában a tanács (Beirat) támogatja.

delmi kamarák és kézműveskamarák közös ügyeit jelöli meg. A birodalmi gazdasági kamara köteles továbbá azokat a feladatokat elintézni, amelyekkel a birodalmi gazdasági miniszter megbízta.⁷¹

⁷¹ Lásd u. o. 71. old. a birodalmi gazdasági kamara és a német munkafront kapcsolatára vonatkozólag a köv.: „A munkaadó és munkavállaló szervezetek közötti kapcsolat oly módon létesült, hogy a hivatásos gazdaság szervezete az 1935. évi március hó 26-án Lipcsében létrejött egyezmény (Leipziger Vereinbarung) következtében testületileg tagjává lett a német munkafrontnak. A szociális és gazdasági önkormányzati szervezetek együttműködésének szükségességét tisztázza Hitler vezér és kancellár 1935. május 25-iki rendelete, amely a következőket mondja: „A nemzeti szocializmus kiküszöbölte az osztályharcot. A szakszervezetek és munkaadói szövetségek harci szervezetei eltűntek. Az osztályharc helyébe a népközösség lépett. Ezt a népközösséget testesíti meg láthatóan a dolgozó embereket egyesítő német munkafront. A német közgazdaságnak szüksége van szervezetekre, de ezek ne egymás ellen, hanem egymással együtt dolgozzanak. Ezért üdvözlöm és helyeslem a birodalmi gazdasági miniszternek azt a szándékát, hogy a hivatásos gazdaságnak általa az 1934. február 27-iki törvénnyel és november 27-iki végrehajtási rendelettel megalkotott szervezetét testületileg tagként hozzákapcsolja a német munkafronthoz. A birodalmi gazdasági miniszternek a gazdaságpolitikai és szociálpolitikai téren leendő egységes együttműködésre a birodalmi munkaügyi miniszterrel és a munkafront vezetésével a mai napon létesített megállapodását ezennel megerősítem...” Dr. Schacht leipzig-i beszéde szerint az „Arbeitsfront” munkálkodásának a súlypontját a szociálpolitika terére helyezte, míg a hivatásos gazdaság-szervezetei, a kamarák és a szakmai csoportok munkájának súlypontja a gazdasági politika terén van. A munkavállalók és a munkaadók szervezetei között az együttműködést a csúciszervezetekben kétféle módon biztosították. Egyfelől a birodalmi gazdasági kamara hivatala látja el egyúttal a német munkafront hivatali teendőit is, másfelől birodalmi munka és gazdasági tanácsot szerveztek, amelynek tagjai a birodalmi gazdasági és a birodalmi munkafront kiküldöttei és amely közös szervnek feladata a közös munkaadói és munkavállalói ügyek tárgyalása”.

VII. FEJEZET.

A jog- és a közgazdaságtudományi felső iskolák tanárai.

A német jogi oktatás kezdetei történelmi időkbe nyúlnak vissza. A klastromok egyházi iskoláiban már a tananyag jelentős részét képezte a Jus canonicum. A szó valódi értelmében vett ordo jurisconsultorum azonban csak később, és pedig az egyetemi és jogakadémiai tanári karból alakult. A legrégebb német egyetem a prágai, 1348-ból; de a bécsi, heidelbergi, kölni és erfurti szintén még a XIV. század folyamán alakult. Ezekhez járult a XV. század folyamán további 9, a XVI. században pedig még 2 egyetem. Mindez egyetemek ú. n. „stúdium generale”-k, s így a jogi oktatást is felölelte tanrendjük. A tananyagot — az olasz egyetemek tanrendjéhez hasonlóan — a korai középkor hatalmas jogi gyűjteményei: a Corpus juris civilis és a Corpus juris canonici képezték, vagyis a jus utrumque. A német ősi jog nem képezte tanítás tárgyát. Csak később kezelték a jurisprudentia romano-germanica-t „usus modernus”-ként, ami a fejlődés során a német magánjog tekintetbevételére vezetett. Érdekes jogtörténeti furcsaság, hogy Johann der Beständige szász herceg, a XV. században bekövetkezett parasztlázadásokkal kapcsolatban, annak a lehetőségét is megfontolás alá vette, hogy nem-e volna helyes a nép által gyűlölt római jogrendszer az ótestamentumi zsidó joggal felcserélni!⁷²

* Lásd: „Der deutsche rechts- und wirtschaftswissenschaftlicher Hochschullehrer” — von Universitätsprofessor Dr. Claudius Freiherr von Schwerin, München — a Der deutsche Rechtsstand — c. gyűjteményes munkában.

⁷² Lásd u. o.

Az egyetemi jogi oktatás tananyaga jelentősebben csak a XVIII. század folyamán bővült ki, amikor már a nemzetközi jogot, az államjogot és az egyes országos jogrendszereket is felölelte. A régi előadási mód is megváltozott. Az üres disputák és formai szövegmagyarázatok helyett a tanárok immár gyakorlati jogesetek eldöntését célzó szemináriumi összefüggéseket tartanak (így Ingolstadtban már a XVI. században: *exercitia consistorialia*), majd kialakulnak az ú. n. *collegiumok* (*collegia privata vei juridica*), amelyek alatt a hallgatók önkéntes egyesüléseit kell értenünk egy-egy tanár vezetése alatt. E *collegiumok* — a közös megvitatás formájában — arra voltak hivatva, hogy a jogtudomány gyakorlati részébe nyújtsanak tájékoztató bevezetést. A mai egyetemi előadások elnevezése innen ered. Az előadás nyelve csak elég késői időben lett német. Azelőtt latinul adtak elő. Az első német nyelvű jogi előadást Lipszében tartotta Thomasius 1687-ben.

Az egyetemi tanári kar rendi és hivatásbeli öntudata azonban csak lassan alakult ki. Eleinte teljesen hiányzott az a hivatásbeli ismérv, mely az egyetemi tanártól tudományos búvárkodást is elvár. Emellett a jogászok nem is volt mindég kizárólagos élethivatásszerű foglalkozás. A hivatásos tanár mellett, olykor — bár rendszerint csak átmeneti időre — *baccalariusok*, szigorlók, sőt egyszerű hallgatók is előadtak. Emellett az egyetemek eleinte rendszerint egyházi befolyás alatt állottak, ha nem is voltak kimondottan egyházi intézmények. A bécsi egyetem még 1485-ben is *Universitas spirituális* megjelölést használ. Az előadó tanárok nagyrésze az alsóbb egyházi fokok birtokosa volt, amint a hallgatóság zömét is a klerikusok alkották. Az ingolstadti egyetemen 1642-ig előírás volt, hogy a rektor csak egyházi személy lehet.

Az egyetemi tanárok rendjének laikus, világi kialakulása — mindezekre tekintettel — csak lassan ment előre. Helyzetükre mindenesetre döntő jelentőségű volt az a ténykörülmeny, hogy az egyetemi fakultások — párisi minta után — Németországban is céhekké alakultak. A hallgató, aki — *in libris juris* — két-három évet hallgatott és szigorlatot tett, *baccalarius-sá* lépett elő. Ha pedig tanulmányait még ezután is folytatta, további két évet töltött az egyetemen és tanári vizsgát tett, ú. n. *licentiát* szerzett, amely jogot adott neki előadások tartására. Csak ezután — rendszerint évek múlva — következett be — ünnepélyes aktusként — a végleges promóció, amelynél megkülönböztették a *Doctor legum*, a *Doctor juris canonici* és a *Doctor juris utriusque* címet. A tanár jogállását az egyetem jogállása is befolyásolta. Hiszen az egyetem

— mint ilyen — maga is testületet képezett, önkormányzati és fegyelmi bíraskodási joggal bírt, ú. n. „universitas magistrorum et scolarium, gemein der meister und studenten” volt.

A német egyetemeknek az államhatalommal való összeköttetése a közhatalom birtokosainak alapítási tényéből származott. Ez összeköttetés eleinte az egyetemek természetére, jogállására és belső életére való kihatás szempontjából nem volt nagyobb jelentőségű. Csak a XVI. század folyamán lettek az egyetemek állami intézmények. Ekkor vesztették el nemzetközi jellegüket és territorializáltattak, miért is — legalább a világi karok — immár nem szükségelttek — mint azelőtt — a pápai megerősítést. A protestáns egyetemeknél ilyen megerősítésről — a dolog természete szerint — szó sem lehetett. Az egyetem statútumai azonban az országgló hatalmasság — Landesherr — jóváhagyására szorultak, amiáltal mintegy kormányzati rendelkezésekké lettek. Ezek fokozatosan és egyre nagyobb mértékben csorbították az egyetemeknek és tanáraiknak kiváltságos jogállását, a tanárokat mindinkább államhivatalnokokká tették, bár a karnak jogában állott, hogy a megürült katedrára való meghívást, illetőleg az országgló urasághoz előterjesztést tegyen. A porosz egyetemekre az állam által kinevezett ú. n. kurátorok ügyeltek fel, s általában szokássá lett, hogy állami vizitátorokat bíztak meg azzal, hogy az azelőtt autonóm jogkörrel bíró egyetemeken és főiskolákon — az adott esetben — helytelennek látszó állapotokat, visszaéléseket és személyi kérdéseket vizsgáljanak felül. Ez állapotok eleinte különösen a protestáns karakterrel bíró egyetemeken következtek be. — Növelte az állami befolyásnak a tanintézetek fölötti megerősödését az is, hogy az egyetemek egész tan- és oktatási rendje egyre inkább az állami hivatalokra való előkészítésnek szolgálatában állott. Az 1529-ben kelt marburgi statútumokban már azt olvashatjuk, hogy az oktatás célja az állam és egyház vezetőivé való kiképzés.

Az egyetemi tanárok anyagi helyzetét illetőleg meg kell jegyeznünk, hogy rendszerint csak rövid időre — 3-5, néha pusztán 1-2 évre — szóló alkalmazási szerződéseket kötöttek velők. Csak a további fejlődés hozta meg részükre az életfogytiglani alkalmazást és — munkaképtelenség esetére — a nyugdíj biztosítást. A javadalmazott jogtanár titulusa a professor ordinarius publicus volt.

A tanároknak a nép előtti tekintélye — az idők folyamán — igen erős hullámozást mutat. Eleinte talán a néptől idegen tananyag nemzetközi jellegéből kifolyólag voltak népszerűtlenek, amiben

egyébként a többi jogász hivatásokkal osztoztak. „Juristen — böse Christen” — tartotta a régi német közmondás. Ezzel szemben az újkor a tudori fokot olybá tekintette, mint amely személyre korlátozódó nemességet ad birtokosának, aki „nobilis per scientiam”, egyenrangú a kisebb prelátusokkal, világi lovagokkal azon elvnel fogva, hogy — „doctores: milites legum”. A XIX. század óta, amióta a tanszabadság elve uralkodott a német egyetemi oktatás terén (Ausztria kivételével), a tanárok tekintélye állandóan emelkedő irányvonalat mutat. Más jogörökkel való kari kapcsolatuk kezdete 1860-ig nyúlik vissza, a Deutscher Juristentag intézményének életrehívásáig, amelyben az egyetemi és felsőiskolai jogtanárok mindenkor rendszeres szakmunkával vettek részt.

A német jogőri rendbe való végleges besorozásuk azonban csak a nemzeti szocialista Jogőregyletben való közös nevezőre hozás által történt meg 1933. decemberében, amikor is megalakult a Jogőregylet kebelében a tanárok külön birodalmi csoportja: a Reichsgruppe Hochschullehrer. „Durch seine Einordnung in die Organisation des deutschen Rechtswahrestandes ist dem rechts- und wirtschaftswissenschaftlichen Hochschullehrer erst die Möglichkeit gégében worden, als Vorkämpfer der Rechtsidee in der Gemeinschaft aller Rechtswahrer seine ureigensten Aufgaben der Forschung und Lehre zu erfüllen” — írja báró von Medem.⁷³ A nemzeti szocialista Jogőregyesületnek jogpolitikai és tudományos munkájából a jogtanár ma első helyen veszi ki részét.

Az új német tételesjog kialakításának hatalmas munkájára az 1934. évi július 11-iki törvény új szövet létesített: a német jogakadémiáját (Akademie für Deutsches Recht). Az akadémia munkájában a hivatásos jogtanár kimagasló szerepet visz.⁷⁴

⁷³ Lásd „Hochschullehrer und Rechtsstand” — von Eberhard Freiherr v. Medem, Referent der Reichsgruppe Hochschullehrer, — a Der deutsche Rechtsstand c. gyűjteményes munkában.

⁷⁴ Lásd Dr. Tóth László id. m. 159—161. old.: „A nemzeti szocialista világszemlélet a készen talált jogszabályok használatát nem nélkülözhetette ugyan teljes mértékben, azonban ezt az igénybevételt ideiglenesnek és átmenetinek tekinti és összes jogszabályait igyekszik saját elgondolásának alapjaihoz hozzáidomítani. Ezt a célt szolgálja a német jog részére felállított akadémia is. Célja ennek az akadémiának a német jogélet újjáalakításának elősegítése. Ebben a munkájában az akadémia az illetékes jogalkotó tényezőkkel állandó összeköttetésben van és odahat, hogy a nemzeti szocialista programú a jog valamennyi ágazatában megvalósulásra kerüljön. Az akadémiának jogi személyisége van, székhelye München, elnökét a birodalmi kancellár nevezi ki és menti fel, állása tiszteletbeli. Az akadémia feladata:

Ezért írja báró Medem, hogy: „Noch niemals hat der Rechtslehrer eine so weitgehende Möglichkeit der Mitarbeit an der Gestaltung des Rechtslebens des Volkes besessen”.

A jog- és gazdaságtudományi tanári karnak nemzeti szocialista értelemben történt szellemi és gyakorlati beszerzésével, gyökeres változáson ment keresztül e kar világnézeti beállítottsága is. Míg azelőtt éppen a tanár volt prototípusa a szabad és független szobatudósoknak, akinek egyenesen előjoga volt, hogy „unpolitisch” legyen, — addig ma „a nemzeti szocializmus egyszerűen elsöpörte — e szerinte túlzott — tudomány-individualistát. Felismerte — mint mondják — a világtól távol élő, nem-politikus tudomány életképtelenségét, mert a tudományos munka csak úgy, mint bármely más emberi egyéni vagy közteljesítmény, és általában a népi élet bármely területe és megnyilvánulása, olyképpen van a nép örök törvényeihez kötve, mint az emberi szervezet a leg-

törvénytervezetek kidolgozása, törvényjavaslatok készítése, valamint véleményezése, a jog- és államtudományok oktatásában, az egységesítés és újrászervezés munkájában történő részvétel, tudományos közlemények kiadása és pártolása, olyan praktikus, de mégis tudományos munkálatok elősegítése, amelyek a jog, valamint a nemzetgazdaság különös területein végeznek kutatásokat, tudományos ülésszakok tartása és oktató tanfolyamok létesítése, külföldi hasonintézetekkel való kapcsolatok ápolása. — Az akadémiának lendes, rendkívüli, pártoló és levelező tagjai vannak. A rendes tagok száma 300. A parlamentarizmus félretételével a parlamenti bizottsági munka természetesen megszűnt. Ugyancsak elesett a részletes tárgyalás is. Az egyes tervezett rendelkezések kritikája így szinte teljesen hiányzik. Nyilván ezen a hiányon kivan segíteni az akadémia felállítása. Az is kétségtelen, hogy ebben a testületben igen magas képzettségű, az élet gyakorlati problémáival ismerős, nagy tapasztalatú, kiváló jogászok kaptak helyet. Hiszen ilyen a limitált számnál több is akad Németországban. A nemzeti szocialista tanítás szerint a jog a népben gyökeredzik, a népből terebélyesedik s az egészséges néperzület olyan jogforrás, amiből meríteni kell. Tehát logikus volna erre a forrásra tekintettel ennek az elemnek a képviselőit — még laikusok bevonása árán is — szóhoz juttatni. Lehet, hogy megtörténik, de ha nem történik is meg, a tagok háta mögött álló nagy elméleti és főleg gyakorlati múlt biztosíthatja a népi elemre, a népi forrásra is átnyúló véleményezést. — A tagok azonban valamennyien kinevezés útján nyerik el tisztségüket. Feltételezhető, hogy a kinevezés olyanokat tisztel meg, akiknek politikai és világnézeti beállítottsága a kormányzat szellemével minden vonatkozásban egybeesik. Már pedig az ellenvéleményre, a különböző szemszögből való bírálatra minden törvénytervezetnek szüksége van. Az advocatus diaboli hangjára nem azért van szükség, hogy Lucifer szelleme diadalmaskodjék, hanem azért, hogy az ellenvélemény lángszórójában minden elpusztuljon, mi nem tűzálló s diadalmas ragyogásban kristályosodjék ki az igazság.”

úrhöz; élete csak ezen belül lehetséges, míg ezen kívül fogalmi képzelenség. A mai Németország világszemléleti atmoszférája pedig a nemzeti szocializmus tana, tehát csak ezen belől lehet szó politikáról, jogról, tudományról, kultúrtejesítményekről, életről, — ezen kívül egyáltalában nem.

A tanár tehát — a nemzeti szocialista jogörök rendjébe történt besorozása által — új, vagyis a Németországban ma egyedül lehetséges világfelfogási koloritot nyert és ebből kifolyólag új politikai és tudományos feladatokat kapott. E feladatok részint jogpolitikai kutatásokra, az új német tételes jog kialakításán való együttműködésre, részint az új jogásznemzedéknek a nemzeti szocialista jogfelfogásban való nevelésére és oktatására vonatkoznak.

A dolog természetéből következik, hogy a nemzeti szocialista forradalom, mely oly mélyreható változást hozott az általános jogi gondolkodás és a jognak világnézeti megalapozottsága tekintetében, mihamar szükségessé tette a felsőbb iskolai jogi oktatás tanrendjének megfelelő átalakítását. Hiszen nyilván lehetetlen a fiatal mai német jogőrt egy már letűnt jogrendszer elveiben és felfogásában tovább nevelni. A jogi oktatás új rendjének célkitűzéséről szóló, 1934. évi július 22-iki törvény bevezető indokolásában kimondja, hogy: „A jogász szakmájában alaposan képzett és jellemében kifogás alá nem eső szolgája legyen a népben és néppel élő jognak. Ehhez egész emberre van szükség, és pedig olyanra, akiben a testi és szellemi tulajdonságok kellő összhangban állnak, akiben a népközösség eszméje elveszíthetetlen élménnyé izmosodott és akiben ilyen alapokon átfogó szaktudás halmozódott fel.”⁷⁵

E törvény — egyebek közt — az első államvizsgára bocsajtás előfeltételeit is megállapítja. Eszerint ki kell mutatnia a jelöltnek, hogy a népösszeségnek minden rétegével és minden hivatásrétegeződésével szoros közösségben élt, hogy ismeri és tiszteli a testi munkát, hogy rendet és fegyelmet tanult és testét megacélozta úgy, mint az a fiatal német emberhez illik. Evégből működnie kellett a német munkaszolgálatban s ezt ennek okmányával (Arbeitspass) tartozik igazolni. Továbbá igazolni tartozik illetékes helyek megfelelő okmányával azt is, hogy a testi kiképzést az egyes népi csoportokkal együtt abszolválta, mert — amint a törvényhozó mondja — csak az tud kellően parancsolni, aki engedelmességni is megtanult, és csak a közösségi életben fejlődik ki a jellem. A szakmabeli készség megszerzése az egyetemi tanulmányok feladata.

⁷⁵ Lásd u. o. 157. old.

de a szorosabb értelemben vett szaktárgyakon felül a jelölt kell, hogy ismerje népének szellemét, életét, történetét, a német nép kulturális fejlődését és azokat a tényezőket is, amelyek erre a kulturális fejlődésre behatással voltak, így különösen a római és görög kultúrát. Ismernie kell az új germán szellemet és behatóan és komolyan foglalkoznia kell a nemzeti szocializmussal, ennek világnézeti alapjaival, a vérnek és földnek egymáshoz való kapcsolatával, a faj és népiség gondolatával, a német életközösséggel és a német nép nagyjainak életével és munkaedményével. Ez általában népi gyökerű képzettség mellett a jelölt legyen mindenkor figyelemmel arra, hogy a jogtudomány, a jogszolgáltatás és jogalkotás is csak akkor bír valódi jelentőséggel, ha feladatát a nép életében betölti. „Két elvitathatatlanul helyes szempont jelentkezik ebben a programban — írja Dr. Tóth László id. m. 158. old. — az egyik a jogásznak az élethez való kapcsolása, Luther nyomán felismerése a jogtudomány életet szolgáló jelentőségének. Az élettől elrugaszkodó, gyakorlati jelentőséggel nem bíró problémák és eszmemenetek fúrása-faragása talán elmesportnak jó, de közérdek nem fűződik hozzá. A másik szempont különösen a nemzeti szocialista szemszögből tekintve áll ki minden kritikát. Azt, aki majdan a jog alakításában bármilyen minőségben részt vesz, nem emeli ki a népközösségből, nem biztosít számára külön piedesztált. Belekényszeríti a tömegbe, a kézi, a fizikai munkába. Ez az egyedüli eszköz arra, hogy e téren is a jövőndő bíró, vagy ügyvéd, vagy ügyész helyesen, az élethez mérten, az élethez tapadva értékeljen”.

A nemzeti szocialista Jogőregylet birodalmi tanács csoportja késedelem nélkül hozzálátott e hatalmas program megvalósításához. A csoportnak 1934. decemberében tartott teljes ülésén a tananyag összeállításának alapelveit vitatták meg. Az új nemzeti szocialista tanrend azután 1935. január 18-án látott napvilágot. A birodalmi közoktatásügyi miniszter — (Reichsminister für Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung) adta ki. E tanulmányi rend — Studienordnung — mindenekelőtt az elvont törvény formai felfogásától (abstraktes Gesetzesdenken) távolodik el és a gyakorlati jogi szemlélethez (konkrété Rechtsbetrachtung) fordul. Ezért nem az általános jogalapra helyezi a súlyt, hanem a jogot mindég egyes konkrét életjelenségekkel való gyakorlatias kapcsolatában magyarázza, mint amilyenek a nép, a család, a paraszt, a rend (Volk, Familie, Bauer, Stand) stb. fogalma. Az előbbi időkben oly népszerű magánjogi előadások — BGB.-Vorlesungen — éppen

ezért eltűntek a tanrendből és helyüket oly előadások váltották fel amelyek — a fenti gyakorlatias szemszögnek megfelelően — a magánjogot immár a család, az örökös, az ingatlan, a paraszt, a szerződés és jogellenesség, az árú és pénz stb. felíratok alatt taglalják. Az „*öffentliches und privates Recht*” között addig fennállott megkülönböztetés ezáltal szintén elmosódik. Az előadások megfelelő gyakorlatokkal — *Übungen* — vannak összekötve, hogy ezáltal az elméleti anyagot — az előadás színtelenségéből kiemelve — a tanulóhoz közelebb hozza és kézzelfoghatóvá tegye. A kollégiumok egy része kötelező, míg a többiek hallgatása a tanuló szabad választásától függ. A kollégiumok minden iskolai félévre vonatkozóan előre megállapíthatnak. Az első félév tananyaga népi, történelmi, politikai stb. tantárgyakból áll. vagyis olyanokból, amelyek a hallgatónak a német nemzetnek e földgolyón elfoglalt helyzetéről — minden szemszögből — tájékoztatást nyújtanak.

A tanárok birodalmi csoportja egyébként a gazdaságpolitikai tudományos kiképzés céljára is új tanulmányi rendet állapított meg, ez az ú. n.: „*Richtlinien für das Studium der Wirtschaftswissenschaft vom 2. Mai 1935.*” Éppen úgy mint a jogtudományi tanulmányi szabályzat, e gazdasági tanrend is szakít az absztrakt tanítás rendszerével és a nemzetgazdaságtan gyakorlati kérdéseinek szabad megvitatását és megvilágosítását veszi alapul. Általában mindkét tanrend a merev törvényi rendszer meglazításán (*die Auflockerung des starren Gesetzessystems*) fáradozik.⁷⁶ A nép gazdasági erőinek a legmagasabb teljesítésig való felfokozása és a „*Gemeinnutz vor Eigennutz*” elvének hiánytalan megvalósítása az új közigazdasági tanrend célja. E célnak állandó ténykutatással, valamint szellemi és jellembeli oktatással kíván szolgálni.

A fiatal nemzedék jogőreinek nemzeti szocialista szellemben való nevelésén kívül, az egyetemi- és felsőiskolai tanári karnak fontos feladata és kötelessége a tudományos kutató munkálkodás. E munka előfeltételeinek megteremtéséről a Jogőregylet gondoskodott, mikor nagyszámú munkaközösséget szervezett mind a jogi, mind a gazdaságtudományi felsőbb iskolai tanárok részére. A jogtudomány és rokontudományai körében e munkaközösségek fel-

⁷⁶ „*Starke Bindung wird überall da auftreten, wo das politische Bedürfniss nach Schutz des Rechtssuchenden gegenüber dem Richter mit einer kraftigen Prozessrechtswissenschaft zusammentrifft*” — írja de Boor id. m. 25. old. — a perjogi jogszabályok lazításának kérdésében.

Ölelik a jogtörténelem, a rendi jog, a jogügyletek és jogviták, a büntetőjog, az alkotmány- és közigazgatásjog, a nemzetközi jog, a jog- és szociálbölcselet stb. szakosztályait.

Mint hogy a gazdasági tudományok terén, a kérdés beható tudományos megvitatása mellett nagy fontossággal bír, hogy azt a szakma *gyakorlati* szakértőivel is mindenkor letárgyalják, azért a gazdaságtudományi felsőbb iskolai tanárok munkaközösségei a gyakorlat hivatásos képviselőivel való szoros együttműködés jegyében alakítatnak meg. A következő munkaközösségi szakosztályok alakultak: nemzetgazdaságtan, iparpolitika, pénz- és bankpolitika, pénzügyi és adójog, pénzügypolitika, közgazdasági politika, külkereskedelmi és külgazdasági kutatás, térkutatás (Raumforschung).

A nemzeti szocialista regime-nek a felsőbboktatás közegeivel szemben tanúsított megbecsülő állásfoglalását mutatja, hogy a tanárok birodalmi csoportja már több ízben volt hivatott elvi állást foglalni nagy jelentőségű politikai kérdések tekintetében is. Ily módon a tanári kar a nemzeti szocializmus világnézeti terjesztésének mintegy élharcosává lett, A tanári kar az elsők között vette fel a harcot a jog és gazdaságtudományok mezejének az idegen, nem-árja elemtől való megtisztítása érdekében. Az 1936. évi októberi gyűlés határozata értelmében a tanulmányok egész sorozata látott napvilágot „Das Judentum in der Rechtswissenschaft” címmel, amelyek a nemzeti szocialista antiszemita politikai gondolatot -- legalább is a jogtudomány területén — elvi szempontokkal igyekeznek alátámasztani.⁷⁷

⁷⁷ Az 1936. évi birodalmi gyűlésükön a tanárok ünnepélyes fogadalmat tettek, mely szerint: „A gyűlés résztvevői a birodalmi jogi vezetőnek és egymásnak ezennel ünnepélyes és kölcsönös Ígéretet tesznek, hogy: 1. tudományos munkájukban zsidó szerzőt csak akkor idéznek, ha ez a szerzői jogbitorlás elkerülése végett szükséges, de ekkor is annak kifejezett megjelölésével, hogy zsidó autorról van szó; ugyané magatartást megkövetelik hallgatóiktól is; 2. közösen fognak munkálkodni oly kimerítő és megbízható bibliographia összeállításán, amely valamennyi, a jog és gazdaság tudományok terén működött, zsidó szerző nevét magában foglalja; 3. az egyetemek és főiskolák jogi kari könyvtáraiban és szemináriumaiban, egyrészt a német, másrészt a zsidó szerzők műveit elkülönítik egymástól; 4. tovább is vállalva együtt dolgoznak a zsidóság története és kriminalitása, valamint a német népközösségbe való betolakodása kérdésének alapos felderítésén”. — Lásd: báró Medem id. m.

A felsőiskolai tanárok birodalmi csoportja 1938. júniusában tartott gyűlésén „Demokrácia és Diktatúra” jelszó alatt, az idevágó kérdéskomplexumokat vitatta meg és járult sokban hozzá a divatos világnézeti szembeállítás elméleti megvilágításához.

VIII. FEJEZET.

A fiatal jogőr.

A nemzeti szocialista régime a fiatal jogőrök birodalmi csoportjának a Jogőregylet kebelében való megszervezésével a Harmadik birodalomban, megteremtette a nemzeti szocialista világfelfogású és egységesen képzett jogászai utánpótlás lehetőségét. A fiatal jogőrök birodalmi csoportjába tartoznak: a bírósági fogalmazók (Gerichtsreferendare), a fiatal közigazgatási jogőrök (Junge Verwaltungsrechtswahrer), a fiatal jogművesek (Junge Rechtspfleger) és a fiatal közgazdasági jogőrök (Junge Wirtschaft tsrechts - wahrer).

A jogászilag képzett államhivatalnoki kar Németországban — mint előbb láttuk — a legújabb korban alakult csak ki. A középkor hivatalnoka csak magánhivatalnoka volt az országgló uraságnak, kivel hűbéri viszonyban állott. Az 1495. évi ú. n. Wormser Ordnung rendelkezése szerint ugyan a bírósági ítélezők vagy ülnökök egy részének jogtudori képesítéssel kellett bírniok, míg az 1521-ben kelt Reichskammergerichtsordnung az ítélobírótól bizonyos fokú elméleti és gyakorlati előképzettséget kívánt meg. A modern értelemben vett hivatásos és kellőleg képzett jogászai rend azonban csak I. Frigyes Vilmosnak 1713-tól 1740-ig hozott törvényhozási rendelkezései nyomán alakult ki. E tételes jogszabályok kívánták meg első ízben Poroszországban az állami hivatalokra pályázóktól, hogy kellő tudományos és gyakorlati képesítésük fennforgását vizsga letételével igazolják. Az államhivatalok

* Lásd: „Der deutsche junge Rechtswahrer” — von stellv. Reichsgruppenwalter Junge Rechtswahrer des NSRB., Gaugruppenwalter Gerichtsreferendar Kerl Henniges, Berlin., a Der deutsche Rechtsstand c. gyűjteményes munkában.

ekkor kötelező előkészítő gyakornoki szolgálatot vezettek be s a közhivatalnok jogállását az állammal szemben nem a magánjog szabályozta többé. Ezt követőleg a Preussisches Allgemeines Landrecht II. rész 10. címe kimerítőleg szabályozta a hivatalnoki jogok és köteleességek rendszerét. Ez a német közszolgálati pragmatika első törvénykönyve. Közelebbről nézve, az 1713-iki porosz igazságügyi szabályzat (Preussische Justizordnung) előírta, hogy mint albíró csak az alkalmazható és mint ügyvéd csak az folytathat gyakorlatot, aki a kellő előkészítő szolgálat idejének lejártja után, a tételes jogban, a joggyakorlatban és az országos szokásjogban való jártasságát (Übung und Erfahrung in den Rechten, in praxi und in der Landesobservanz) az előírt vizsga letételével igazolja. Poroszországban tehát ekkor szakítottak azzal a régebbi állapottal, mely szerint a bírói és az ügyvédi képzés pusztán az elméleti akadémiái tanulmányok befejezésétől volt függővé téve. A többi német államokban azonban egyelőre a régebbi jogállapot maradt fenn, aminek illusztris példáját a nagy Goethe szolgáltatja, aki — amikor akadémiái végbizonyítványának megszerzése után, Strassburgból visszatért Frankfurtba — itt minden további nélkül, azonnal ügyvédi irodát is nyitott és 1772. áprilisában első ügyfele perét sikeresen meg is nyerte. Ha azután később fogalmazóként — Reichskammergerichtspraktikant — működött is egy ideig a wesslari birodalmi kamarabíróságon — ezt csak saját jószántából tette, megfelelően a jólsituált jogász fiatalság akkori szokásának, de semmiképen sem alkalmazkodott e magatartásával valamilyes kötelező előíráshoz.

A porosz úttörés nyomában később egyre több és több német államban alakult ki a fejlődés oly irányban, mely szerint a jogi pályán működő államhivatalnoktól — az egyetemi képzésen felül — bizonyos időben megszabott előkészítő gyakornoki szolgálatot, és ennek befejeztével, vizsga letételét, kívánták meg. Ez először csak a magasabb jogász hivataltokra lett kötelező előírás, s csak később terjesztették ki általában a közigazgatás gyakorlókaira is. E képzési előírásnak birodalmi egységesítése azonban csak az 1934. évi július 22-iki rendelettel következett be a joga szókra (Justizausbildungsordnung), és az 1937. évi június 29-iki rendelettel a magasabb közigazgatási hivatalnokokra nézve.

A jogázképzés területén Poroszországban mindenekelőtt az ú. n. Project des Codicis Fredericiani Marchici, 1748-ból, érdemel figyelmet. Bizonyos előkészítő grádusokat vezettek be, és pedig az ú. n. Auskultatur, Referendariat és Assessorat intézményét. A

referendárius középhelyet foglalt el a fizetetlen segédbíró, assessor és az auskultator között. Ez utóbbi bírósági gyakornok volt. Állása: Praktikantenstellung. A referendárius képezése az alsóbb bírói állások fokozataira kvalifikált, de ha az ország felsőbb bíróságain kívánt hasonló állásba jutni, úgy külön vizsgát kellett tennie. E vizsga letétele előtt, a referendárius a felsőbb bíróságoknál nem érhetett el tanácstag (Rat) állást és nem bírt szavazati joggal. A referendárius helyzete tehát kettős volt: az alsóbb bíróságoknál képezése elegendő volt az alsóbb bírói fokozatok elérésére, míg a felsőbb bíróságoknál még mintegy az előkészítő szolgálat állapotában volt. E kettősséget 1780-ban a Corpus iuris Fredericianum szüntette meg, amely a referendárius részére vizsgával záruló szolgálati időt írt elő. E rendelkezést azután az 1793-iki Allgemeine Gerichtsordnung építette ki tovább, amely a vizsgái követelmények színvonalát tetemesen felemelte.⁷⁸ A referendáriusnak tehát három vizsgát kellett sikeresen abszolválnia ahhoz, hogy „Rat” lehessen vagy ügyvédi gyakorlatot folytathasson. Ezzel szemben az egyes kiképzési szakaszok gyakornoki időtartama tekintetében még nem állott fenn szabatos rendelkezés. E tekintetben csak 1831-ben történt intézkedés az auskultatorokra, és 1883-ban a referendáriusokra nézve. Mindkét előkészítő szak gyakornoki időtartama egy-egy évben állapított meg. Ez időt később meghosszabbították.

Az auskultatura fokozatot az 1869. május 6-iki törvény eltörölte, e lépcsőfok tehát kiesett az előkészítő szolgálat folyamából. A referendárius fokozata megmaradt ugyan, de idők folyamán — önálló munkaköre csorbultával — egyszerű joggyakornokká (Rechtspraktikant) lett, olyanná, mint előbb az auskultator volt. A referendárius fogalmazási teendőit az 1871-iki bírósági szervezeti törvények nem szabályozták egységesen, úgy hogy az 1934. évi július 22-iki rendelkezésig terjedő időben az egyes tagállamok különböző tételes rendelkezései állottak fenn, melyek azonban nagyjából a porosz példa nyomán jártak. A Reichsjustizgesetze

⁷⁸ Az 1793. évi Alig. Gerichtsordnung szerint: „... zu Sekretarien keine anderen als solche Leute genommen werden, die bei einem Gerichte als Referendarien gestanden und daselbst von gerichtlichen Angelegenheiten in Sonderheit von dem ordnungsmässigen Betriebe der Prozesse gute Begriffe erlangt, übrigens aber sich durch Fleiss, Akkuratess und untadabafte Konduite ausgezeichnet, auch eine richtige, deutliche Schreibart ia ihrer Gewalt haben”.

csak annyit tettek a referendárius érdekében, hogy öt korlátolt mértékben önálló működési körhöz juttatták.

Míg- a jogászi kiképzés egyre jobban és jobban elméleti képzés után igazodott és „személytelen” volt (a bírósági jegyzőnek — Gerichtsreferendar — a sikeresen letett assessori vizsga után megadták a képesítést — általánosan és személytelenül — a bírói székre: Befähigung zum Richteramt), — addig a közigazgatási gyakornok kiképzése a konkrét kiválasztás és egyéniesítés jegyében folyt le (Regierungsreferendarausbildung). A végvizsgánál annak egyéni megállapítására törekedtek, hogy a jelölt általában megfelel-e a közigazgatási utánpótlásnak és ha igen, mely konkrét állásban.

A fiatal jogmívesek — Junge Rechtspfleger — kiképzése tagállamonként különbözött, míg a fiatal gazdasági jogőrök — Junge Wirtschaftsrechtswahrer — tekintetében egyáltalában nem volt tételes előírás gyakorlati szolgálat felől.

A nemzeti szocializmus hatalomátvétele előtti időben megtett fejlődés eredményeit tehát a következőben foglalhatjuk össze:

A jogszolgáltatás területén tevékeny, akadémikus képzettségű jogőrök, valamint a közigazgatási jogőrök képesítése: egyetemi tanulmányok, első jogi vizsga, mely részint egyetemi végvizsga, részint állami felvételi vizsga, előkészítő szolgálat, záró államvizsga.

A jogmívesek képesítése: gyakorlati előkészítő szolgálat a bíróságon, amelynek leteltével végvizsga. A különböző tagállambeli jogokban kisebb-nagyobb különbségekkel.

A közigazgatási jogőrök képesítése: esetleges felsőbbiskolai kiképzés, anélkül, hogy a gyakorlati kiképzés tételes kívánalma fennállana.

A fiatal jogőrök valamennyi hivatásbeli csoportjára vonatkozólag a rendelkezések sokfélesége és tarkasága állott fenn a különböző tagállamok jogrendszeiben. A sokféleség nemcsak a szolgálati idő tartamára, a leteendő vizsgák tárgyára, hanem az akadémikus képzés egyetemi tananyagára is vonatkozott. Emellett e pályák nem kívánatos túlszűfoaltsága mutatkozott.

Ilyen tényállás mellett, a nemzeti szocialista igazságügyi kormányzat részére a hatalom átvétele után három sürgős feladat jelentkezett. És pedig:

1. Valamennyi fiatal német jogőr részére — előképzettsége és közelebbi munkahelyére való tekintet nélkül — a német jogi rendszerén belől egységes és egyöntetű kari szervezetet biztosítani.

2. Birodalmilag egységesen szabályozni a kiképzés kérdését, mind a négy fiatal jogőri csoport hozzátartozóira nézve, különös tekintettel a leteendő zárvizsgák tananyagára.

3. Megfelelő rendszabályokkal biztosítani a fiatal jogász nemzedék megfelelő kari és politikai vezetését.

A nemzeti szocialista uralom késedelem nélkül hozzáfogott mindhárom feladat megoldásához.

Mindenekelőtt a fiatal jogőr nemzedék egységes kari összefoglalása történt meg a nemzeti szocialista Jogőregylet kebelében megalakított birodalmi csoport formájában. E szervezettség nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a fiatal német jogőrben megerősítse és izmossá tegye annak büszke öntudatát, hogy ő is tagja az egységes német jogászi rendnek. „Wer eine neue Volksgemeinschaft aufrichten will, — mondja a Führer — darf nicht beginnen bei den durch das frühere Leben einander Entfremdeten, sondern bei den in ihrer Jugend noch miteinander Verbundeten. Und gerade deshalb richtet der Nationalsozialismus auch an die Jugend seinen schärfsten und eindringlichsten Appell.”

A második, vagyis az egységes képzés kérdésében az 1934. évi július 22-iki Justizausbildungsordnung hozott birodalmi tételes szabályozást, amelyen legújabbán az 1939. évi január 4-iki szabályozás módosított a bírói, ügyészi, közjegyzői és ügyvédi kvalifikációt illetően. A közigazgatási jogőrök kiképzése kérdésében viszont az 1937. évi június 26-iki rendelet intézkedett. Végül, 1935-ben, a közigazgatási jogőrök birodalmi csoportvezetőjének vezetése alatt, a Jogőrszövetség kebelében, külön munkaközösséget szerveztek, a nemzetgazdák gyakorlati kiképzése céljára. E munkaközösség, 1938. óta, mint „Reichsarbeitsgemeinschaft für die Volkswirteausbildung” szerepel.

E rendelkezések tartalmát tekintve: a szorosabb értelemben vett jogászi hivatásban működő fiatal jogőrökre nézve az 1934. évi jogászképzési rendtartás a legkisebb tanulmányi idő minimumát hat egyetemi szemeszterben, az előkészítő szolgálat időtartamát pedig három esztendőben állapította meg. A történeti fejlődés irányának megfelelően, meghagyta a vizsgákat is, és pedig az első zárvizsgát, mely egyben a gyakorlati szolgálat felvételi vizsgálója, és a nagy végső államvizsgát, mely a gyakornoki előkészítő idő zárvizsgálója. Az első vizsga az országos felsőbb bíróságok kebelében alakított vizsgabizottságok (Justizprüfungsämter) valamelyike előtt, míg a nagy államvizsga a birodalmi jogászi vizsgálóhivatal (Reichsjustizprüfungsamt) előtt teendő le. Mindkét vizsga

három hétig tartó házi feladatból, öt — felügyelet alatt elkészítendő — Írásbeli feladatból és kötelező szóbeli vizsga letételéből áll.

A közigazgatási jogörök gyakorlati kiképzéséről az 1937. évi június 26-iki rendelet (Verordnung über die Ausbildung für den höheren Dienst in der allgemeinen und inneren Verwaltung) hasonlóan rendelkezett. E rendelet vezette be egyöntetűen a birodalomba a közigazgatási gyakornok állását (Regierungsreferendariat). A közigazgatási előkészítő szolgálat időtartama két esztendő s öt hónap, és a nagy államvizsga letételével zárul. E közigazgatási végvizsgát a birodalmi belügyminiszter felügyelete alatt álló birodalmi vizsgáztató hivatalnál kell letenni mindazon közigazgatási gyakornoknak, aki a magasabb közigazgatási szolgálat terén kivan elhelyezkedni. A közigazgatási államvizsga írásbeli és szóbeli részből áll. Vizsgatárgyak: a nemzeti szocialista állam alaptörvényei, a német nép története, a nép- és államjog, ideértve a fajelméletet is, közigazgatási és alkotmányjog, pénzügytan, a német földműves, a német munka és német gazdaság joga, a német kultúra joga, végül büntetőjog és magánjog.

Ami végül a közigazgatási jogörök képesítését illeti, amire — mint említettem — különösen a Reichsarbeitsgemeinschaft für die Volkswirteausbildung ügyel fel, itt a kiképzés három esztendőig tart és hat szakaszra oszlik. E szakaszok mindegyike hat-hat hónapig tart és felváltva, valamely egyéni gazdasági üzemnél, nyilvános közigazgatási hivatalnál, kereskedelmi vagy iparkamrájánál, az ipari gazdálkodás valamely szervénél, a birodalmat élelmező rendnél, a bizalmi munkafelügyelőnél,⁷⁹ vagy általában a

⁷⁹ „A Treuhänder der Arbeit — nevezhetnök munkaügyi kormánybiztosnak, — az ipari felügyeletet gyakorolja; munkaügyi hatóság. Feladata sokkal tágabb körű, mint a modern munkajogban az iparfelügyelőségnek volt. Főfeladata a munkaviszonynak figyelemmel kísérése, szabályozása s ekként a munka békéjének fenntartása. Ellenőrzi a kerületébe tartozó üzemekben az üzem vezetője és az üzemi személyzet között a termelés folytonosságához nélkülözhetetlen együttműködést. Szükség esetén tarifális szabályzatot bocsát ki és orvosolja az előforduló szociális vagy gazdasági sérelmeket. Ezzel kapcsolatban hatáskörébe tartozik a becsületügyi bíróság elé tartozó ügyekben az eljárás megindítása és a bíróság előtt az ügyészi teendők ellátása. Mellette tanácsadó szervként egy szakbizottság áll, amelyben paritásos alapon foglal helyet a kerületébe tartozó üzemek vezetőinek és személyzetének négy-négy képviselője”. — Lásd: Dr. Szakáts Kálmán: A német nemzeti munkajog c. előadását, Magyar Jogászegylet, 1937. ápr. 27.

német munkafront valamely állomáshelyén töltendő el. A gyakorlati idő befejeztével a jelölt zárvizsgát tesz, amelynek cenzo-
rai — többek közt — a Jogőregylet gazdaság-jogőri birodalmi csoportjának vezetője és a birodalmi gazdasági kamara elnöke.

A fiatal jogő, aki valamely szakpályára készül, ma — tekintetbe véve a 12 éves iskolai tanulmányi időt, valamint a katonai szolgálati és munkaszolgálati időt — 20 és fél, illetve 21 éves kora előtt nemigen kezdheti meg elméleti kiképzését. Amennyiben megelégszik az előirt hároméves tanulmányi időminimummal, legkorábban 24-ik életévének elérésével kezdheti meg gyakornoki előkészítő szolgálatát, melyet a nagy államvizsga letételével fejez be — a legjobb esetben 27 és fél éves korában. A bírői pályára lépőknek ezenkívül még négy esztendőket kell eltölteniök a bíróság fogalmazási szakán, úgy hogy a jelölt segédbírői — assessor-i — állást 31 és fél, illetve 32 éves kora előtt nem igen nyerhet el. E számításnál figyelmen kívül van hagyva a különleges tanulmányokra fordított idő, és csak az elengedhetetlen minimális tanulmányi idő van kalkulálva. A fiatal jogő előkészítő szolgálata — mint látjuk — eléggé hosszadalmas, miért is erős fiatalsági mozgalom indult annak megrövidítése érdekében.

A fiatal jogő javadalmazásának kérdése a nemzeti szocializmus előtti időben igen rendezetlen és szeszélyes alapokon nyugvó volt. Több államban egyáltalában nem birt rendszeres illetménnyel, hanem időnként életfenntartási támogatást, amolyan segélyfélét, kapott: Unterhaltszuschuss. Az 1939. évi február 15-én kelt birodalmi pénzügyminiszteri rendelet értelmében ma, mind a bírósági fogalmazó — Gerichtsreferendar —, mind minden más előkészítő szolgálatban álló gyakornok, rendes állami illetmény jellegével bírő, havi javadalmazásban részesül, és pedig a nős referendárius havi 200, a nőtlen havi 135 birodalmi márkát kap. Az ily módon megállapított illetményteteleket a hivatalnoki fizetésesökkentésre vonatkozó jogszabályok már nem érintik, s így a mai illetmények — amellett, hogy állandó jelleggel bírnak, — jóval felül is múlják azokat az időnkénti segélyeket, amelyeket a bírósági fogalmazók egyrésze azelőtt élvezett volt. A segélytámogatást azelőtt a fogalmazó-gyakornoknak külön kérvényeznie kellett, míg a mai illetményeket automaticæ számfejtve kapja kézhez. Különleges feladatokkal való megbízatás esetén, a rendelet megengedi, hogy a gyakornok magasabb javadalmazásban részesüljön. E rendelet egyszerre megszüntette a kellő jogászi utánpótlás hiányának fenyegető veszedelmét, amely — a joghallgatók számának nagymérvű

esése következtében — a jövőt illetőleg aggodalomra adott okot. A nehéz gazdasági helyzetben levő szülők u. i. nem tudták magokra venni a hosszú előkészítő szolgálattal járó kiadás többletét, s így a jogi karok hallgatóinak száma az 1910. évben elért szám felére csökkent. Ez állapoton kívánt segíteni a fenti pénzügyminiszteri rendelet az állandó és rendszeres javadalmazás behozatalával. Emellett az előkészítő szolgálat túlhosszú időtartamát is meg kívánták rövidíteni. Az 1938 évi június 7-iki körrendelet idevágóan kimondja, hogy a magasabb állami szolgálat gyakornokai — az eddig négy évben megállapított előkészítő szolgálat helyett — már két éves szolgálati minimummal is alkalmazhatók élethivatásuk tervszerű kezdőállomásán (in der planmassigen Eingangsstelle ihrer Laufbahn). Azoknál pedig, akik egészen kiváló vizsgaeredményeket tudnak felmutatni, a gyakorlati szolgálat mégjobbban megrövidíthető.

Végül meg kell emlékeznünk az 1939. évi január 4-iki rendeletről, amely a bírói, ügyészi, közjegyzői és ügyvédi képesítés újabb szabályait tartalmazza. Bár nem hoz gyökeres változtatást az 1934. évi képesítési rendtartással szemben, mégis jelentős concessziót tesz a fiatal jogőrök ama kívánságának irányvonalaiban, hogy nagyobb körben — és lehetőleg minél előbb — megbízassanak saját felelősséggel járó, önálló munkakörrel.

Forrásmunkák.

Bilke, Manfréd: Aufbau und Arbeitsziele der Reichsgruppe Rechtswahrer der Verwaltung des NSRB., a Der deutsche Rechtsstand c. gyűjteményes munkában.

Boor, de, H. O.: Die Auflockerung des Zivilprozesses, 1939.

Buwert, Hans: Der deutsche Wirtschaftsrechtswahrer, a Der deutsche Rechtsstand c. gyűjteményes munkában.

Der deutsche Rechtsstand, Eine Gemeinschaftsarbeit der Reichsgruppen des NS. Rechtswahrerbundes, Deutscher Rechtsveriag Berlin—Wien.

Eckhardt: Die Unabhängigkeit des Richters. Juristische Wochenschrift. LXX. 1936. 309.

Freisler, Roland: Richter, Recht und Gesetz, (Deutsche Justiz, Rechtspflege und Rechtspolitik, 1934., 1933.).

Freisler, Roland: Recht und Gesetz, (Deutsche Justiz. Reehspflege und Rechtspolitik, 1935. 241.).

Gilgan, Paul: Der deutsche Rechtspfleger, a Der deutsche Rechtsstand c. gy. munkában.

Goltner Dénes: Az államhatalmak elválasztása vagy együttműködése, „Jog”, 1936. III. évf. 4. szám.

Goltner Dénes: A célbíráskodás, Szeged, 1937.

Goltner Dénes: A jogalkotás és jogalkalmazás viszonyainak új alakulása, „Jogállam” 1937. 5—6. szám.

Goltner Dénes: Bíráskodás a nemzetiszocialista Németországban, Jogászegyleti előadás, 1936. febr. 18.

Göring, Hermann: Über die Vereinheitlichung des Rechtswesens. Deutsche Justiz, Reehspflege und Rechtspolitik. 1935. 538.

Henkel, Heinrich: Die Gestalt des künftigen Strafverfahrens. Deutsche Juristen-Zeitung, XL. 1935. 531.

Henniges, Kari: Der deutsche Junge Rechtswahrer, a Der deutsche Rechtsstand c. gy. munkában.

Holtz, Dietrich: Der deutsche Rechtswahrer der Verwaltung, a Der deutsche Rechtsstand c. gy. munkában.

Ipsén, Hans Péter: Politik und Justiz, Hamburg, 1937.

Králik Lajos: A Magyar Ügyvédség, Budapest, 1903.

Lammers, Hans Heinrich: A nemzeti szocialista állameszme és megvalósítása a harmadik birodalomban, Jogászegyleti előadás, 1936. dec. 5.

Lenz, Georg: Neue Grundlagen der Rechtsfindung, Hamburg, 1939.

Leupolt: Der deutsche Rechtsanwalt, a Der deutsche Rechtsstand c. gy. munkában.

Medem, Eberhard Freiherr von: Hochschuller und Rechtsstand, a Der deutsche Rechtsstand c. gy. munkában.

Nicolai, Helmut: Die Grundlagen der kommenden Verfassung, Berlin, 1933.

Nizsalovszky Endre: Neue deutsche Rechtsgedanken und das ungarische Privatrecht, a Zeitschrift der Akademie für Deutsches Recht-ben, Sonderheft „Ausland“, 1935. 67. old. —

Radó Dezső és Diczig Lajos: A kereskedelmi és iparkamarák hazánkban és külföldön, Debrecen, 1938.

Rothenberger: Der deutsche Richter und Staatsanwalt, a Der deutsche Rechtsstand c. gy. munkában.

Sauer, Wilhelm: Rechtssprechung und Regierung. (Deutsche Justiz, Rechtspflege und Rechtspolitik, XCVII. 1935, 183.)

Schmidt, Georg: Über die Rechtswahrung in der Verwaltung, a Der deutsche Rechtsstand c. gy. munkában.

Schmitt, Carl: Nationalsozialismus und Rechtsstaat. Juristische Wochenschrift, LXIII. 1934. 717.

Schwerin, Claudius Freiherr von: Die geschichtliche Entwicklung des deutschen Rechtslehrers, a Der deutsche Rechtsstand c. gy. munkában.

Szakáts Kálmán: A német nemzeti munkajog, Jogászegyleti előadás, 1937. ápr. 27.

Tigges, Hans: Die Stellung des Richters im modernen Staat, Berlin, 1935.

Weber, Ottó: Stellung und Aufgaben des Richters im neuen deutschen Staat, Weimar, 1933.

Wolpers: Der deutsche Notar, a Der deutsche Rechtsstand c. gy. munkában.

Zöldy Miklós: Az analógia és alternativitás a mai nemzeti szocialista bünperben, „Magyar Jogi Szemle”, 1936. ápr. szám.

Tartalomjegyzék

Dr. Vladár Gábor m. kir. t. t., kir. kúriai tanácselnök előszava	III
I. Fejezet. Az ítélőbíró és az államügyész.....	1
II. Fejezet. A jogmíves.....	26
III. Fejezet. Az ügyvéd.....;	33
I. Az ósgermán idők ügyvédje.....	33
II. A középkor szószólója.....	35
III. A prokurátor és ügyvéd.....	38
IV. A porosz Assistenzrat és Justizkommissar.....	40
V. Az 1878. évi birodalmi ügyvédi rendtartás.....	42
VI. A nemzetiszocialista ügyvéd.....	44
IV. Fejezet. A közjegyző	51
V. Fejezet. A közigazgatás jogőre	64
VI. Fejezet. A közgazdasági jogőre	75
VII. Fejezet. A jog- és a közgazdaságtudományi felső isko- lák tanárai.....	93
VIII. Fejezet. A fiatal jogőr.....	103
Forrásmunkák	111